هاياتىمدىن خاتىرە

ئەنۋەر خانبابا

«هايات — كۆرەش دەمەكتۇر»
م. گوركى

مېنىڭ ئىسمىم ئەنۋەر، دادام رەخسى بابا، بوۋام ئارىپ باباھاجى، چوڭ بوۋام خانبابا، خانبابانىڭ دادىسى ئاتالمىش، بوۋىسى ئەشىر باقى، چوڭ بوۋىسى نادىر.

مەن 1918 ـ يىلى 1 ـ ماي كۈنى ئۆزبېكستان پايتەختى تاشكەنت شەھرىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدىم. مەن تۇغۇلۇپ بىر يىلدىن كېيىن دادام رەخسى بابا ۋاپات بولدۇ. دادام ھايات ۋاقتىدا ۋاپور ۋشلۇق بىلەن شۇغۇللانغانكەن.

بالىلىق ۋاقتىمدا مەن ياشىغان ئائىلىدە مومامز ۇبەيدە بىبى، ئاپام قۇمرىنىسا ۋە چوڭ دادام تۇرسۇن بابانىڭ ئايالى ۋە تۆت قىزى بار ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا چوڭ دادام تۇرسۇن بابا ئۇرۇمچىدە بولۇپ، تۇغقانلار بىلەن بىرلىكتە تەشكىل قىلغان «دې شىڭ ياڭ خاڭ» دېگەن سودا شىركەتنىڭ باشلىقى ئىدى.

تاشكەنتتە كېسەللەخانە دېگەن مەھەللىدە بىزنىڭ چوڭ قورۇيمىز، يېنىدا كىچىك بېغىمىز، يەنە شاپەيزى قولاقتا ئىككى چوڭ مېۋىلىك بېغىمىز، ئاقتۆپە دېگەن جايدا تېرىلغۇ يەرلىرىمىز بار ئىدى.

مەن مومامنىڭ ئوغلىدىن قالغان يېگانە نەۋرىسى بولغانلىقىم

ئۈچۈن، مومام زۇبەيدە بىبى مېنى بەك ياخشى كۆرەتتى، ماڭا بەك مېھرىبان ئىدى. مومامنىڭ مېھرىبانلىقى مېنىڭ قەلبىمدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغانىدى.

شىنجاڭغا سەپەر

مەن يەتتە ياشقا كىرگەندىن كېيىن، مومام مېنى قىينىلىپ قالمىسۇن، دەپ قۇشناچىمگە ئوقۇشقا بەردى. ئۇ ۋاقىتلاردا دىنىي بىلىمى بار قۇشناچىملار قىزلارنى يېغىپ ئۆز ئۆيىدە كونىچە ئوقۇتاتتى. مەن قىزلار بىلەن ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئوقۇپ خجالەت بولۇپ، دوستلۇرۇمغا ئەگىشىپ ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئېچىلغان ئوغۇللار مەكتىپىگە كىرىۋالدىم. بۇ بىزنىڭ مەھەللىگە يېقىن جايدىكى «ناموخ كامال» دەپ ئاتىلىدىغان ئۆزبېك باشلانغۇچ مەكتىپى بولۇپ، ھەممە دەرسلەر يېڭى ئۇسۇل بويىچە، ئەرەپ يېزىقىدا ئۆتۈلەتتى. بۇ مەكتەپتە بىر يىل ئوقۇدۇم.

1927 ـ يىلى چوڭ دادام (دادامنىڭ ئاكىسى) تۇرسۇن بابا بىزلەرنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتقانلىقى ئۈچۈن، پۇتۇن ئائىلىمىز ۋە تۇغقانلار بولۇپ 22 ئادەم بەختى ئارقىلىق چۆچەككە كەلدۇق. بۇ باھار پەسلى بولۇپ، بىز پويىزدا تاشكەنتتىن پىشكەككە كەلدۇق. ئاندىن رۇسلارنىڭ بىرىچكا ھارۋىلىرىنى كىرا قىلىپ، پىشكەكتىن بەختىگە كەلدۇق. تاشكەنتتىن چىقىپ چۆچەككە كەلگۈچە 22 كۈن ۋاقىت كەتتى. بىزنى تاغام (ئاپامنىڭ ئاكىسى) مىر مەخمۇت باشچىلىق قىلىپ ئېلىپ كەلدى. چۆچەكتە بىر ئاز ۋاقىت تۇرۇشقا توغرا كەلگەنلىكى ئۈچۈن يېرىم يىلغىچە ئويبازاردىكى مەسچىت قورۇسىدا ئېچىلغان ئۇيغۇر مەكتىپىدە ئوقۇدۇم. بۇ، ئوغۇللار باشلانغۇچ مەكتىپى بولۇپ، بۇ مەكتەپتە دىنىي ۋە يېڭىي دەرسلەر ئۆتۈلەتتى،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆپچىلىكى تاتارلار ئىدى. قىزلارنى گۈلەندەم ئابىستاي (تاتار) ئۆز هويلىسىدا ئوقۇتاتتى.

1928 ـ يىلى يانۋار ئىيىدا چۆچەكتىن ئاپتوبۇس بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلدۇق. بۇ شىنجاڭدا يېڭىدىن ئاپتو ماشىنىلار قاتناشقا باشلىغان ۋاقىت ئىدى. بىز ئولتۇرغان ئاپتوبۇسنىڭ شوپۇرى رۇس بولۇپ، ھەمزە كېرىمباي ئۇنىڭ ياردەمچىسى ئىدى. شىنجاڭدا 1926 ـ يىلى تۇنجى قېتىم شوپۇرلار مەكتىپى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، ئۆزبېكلەردىن 30 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ تەربىيىلەنگەن بولۇپ، مەخسۇت ئاخۇن ئاكا، مۇمىن ئەپەندى، ھەمزە ئاغا، نۇرئاخۇن ئاكىلار شىنجاڭنىڭ مەزكۇر مەكتىپىدە تەربىيىلەنگەن تۇنجى شوپۇرلىرى ئىدى.

چوڭ بوۋام خانبابا 19 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تاشكەنتتىن تىجارەت قىلىپ شىنجاڭغا كەلگەن، كېيىن 1883 ـ يىلى ئۈرۈمچىدە «دې شىڭ ياڭ خاڭ» دېگەن نام بىلەن سودا شىركىتى قۇرغان. خانبابانىڭ ئۈرۈمچىگە كېلىشى ۋە سودا شىركىتى قۇرۇشى بىر تارىخىي جەريان.

خانبابانىڭ بوۋىسى ئەشىر باقى ماڭا بەشىنچى ئاتا بولىدۇ. ئەشىر باقى تەخمىنەن 300 يىل بۇرۇن تاشكەنتتە ياشىغان جامائەتچىلىك ئارىسىدا داڭ قازانغان دىنىي ئالىم بولۇپ، ئۆز خۇسۇسىي ئىشى سودىگەرچىلىك، دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. تاشكەنت ھاكىمى ئەشىر باقىنى تاشكەنت شەھرىنىڭ قازى كالانلىقىغا تەكلىپ قىلىدۇ. ئەشىر باقى بۇنى رەت قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ مەن قازى بولسام ھۆكۈم خاتا چىقىرىلسا خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ قالىمەن، خۇسۇسىي ئىشىم بىلەن شۇغۇللانغىنىم ياخشى، دەپ قارايدۇ. ئەمما ھاكىم ئەشىر باقىنىڭ قازى كالانلىقىنى رەت قىلغىنىغا قارىماي پەرمان

چۈشۈرىدۇ. ئەشىر باقى پەرماندىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئەمدى قارشىلىشىشنىڭ پايدىسى بولمايدۇ، دەپ ھېچكىمگە بىلدۈرمەي بالا ـ چاقىسىنى خۇداغا تاپشۇرۇپ، شىنجاڭغا قاراپ ئاتلىق يول ئالىدۇ. شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئاقسۇ كونىشەھەردە تۇرۇپ قالىدۇ. ئاقسۇ مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى بولۇپ، مەدرىس ھوجرىسىدا تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ئاقسۇدا ئۆيلەنمەيدۇ، ئۆي ـ جاي قىلمايدۇ. بىرنەچچە يىل مۇدەررىس بولغاندىن كېيىن، بەختىگە قارشى ۋاپات بولىدۇ. بۇ ئادەم ۋاپات بولغاندا، ئۇنىڭ باشقىلارغا قەرز خەسەنە (ئۆسۈمسىز قەرز) گە بەرگەن ئىككى يامبۇسى ۋە كېيىم ـ كېچەك، ئات جابدۇقلىرى بولىدۇ. بۇ ئادەم ۋاپاتىدىن كېيىن، ئاقسۇ كونىشەھەردە ياشاۋاتقان ئۆزبېك، ئۇيغۇر مۆتىۋەرلىرىدىن يەتتە ـ سەككىز ئادەم ئەشىر باقىنىڭ تەللۇقاتلىرىنى تىزىملاپ، ئۆز ئىمزالىرىنى قويىدۇ ۋە مۆھۈر باسىدۇ.①

ئەشىر باقى ۋاپاتىدىن كېيىن، تالىپلارغا ۋەكالىتەن ئىككى ئۇيغۇر تالىپ ئۇستازىمىز ئائىلىسىدىن ھال سوراپ كېلىمىز، دەپ قەرز خەسەنەگە بېرىلگەن ئىككى يامبۇنى ئېلىپ تاشكەنتكە سەپەر قىلىدۇ. تاشكەنتكە بېرىپ ئەشىر باقى ئائىلىسىدىن ھال سوراپ، ئىككى يامبۇنى تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. ئەشىر باقى ئائىلىسى تالىپلاردىن كۆپ مىننەتدار بولۇپ، ئۇلارنى ئوبدان مېھمان قىلىپ، يولغا سېلىپ قويىدۇ.

---

① ئەشىر باقى ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇنىڭ مىراسلىرىنى تىزىملاپ، ئاستىغا ئىمزا قويۇپ مۆھۈرلىگەنلەر. ساماي قەھەرگە قارا سىياھ بىلەن يېزىلغان ھۆججەتنى ئىسلام بابا ئاكا ساقلىغان بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلى ئالىم بابا دادامنىڭ ساندۇقىدىن مۇشۇ ھۆججەت چىقتى، دەپ بۇنى 1956 ـ يىلى ماڭا بېرىپ، ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بېرگەنىدى. شۇ ۋاقىتتىدا يىلىغا قارىسام 250 يىل بولغانىكەن. بۇ جەريانداا بەش ئەۋلاد دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ. مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا مېنىڭ ئۆي ـ جاي، كېيىم ـ كېچەك ۋە كىتابلىرىنى مۇسادىرە قىلغاندا، بۇ ھۆججەتنىمۇ ئېلىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ھۆججەت يوقالدى.

يۇقىرىقى ئاددى بىر پاكىت ئۇيغۇر خەلقى بىلەن ئۆزبېك خەلقى ئارىسىدا ئەسىرلەردىن بېرى ئۆزئارا مېھرىبانلىق، دوستلۇقنىڭ ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىقى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇستازلارنى ھۆرمەتلەيدىغان ئېسىل پەزىلىتىنى ئوچۇق نامايان قىلىدۇ.

مەزكۇر ئىككى يامبۇ ساندۇقتا ئۇزۇن زامان ساقلىنىپ، ئىككى ئەۋلاد (ئەسىر باقى ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئاتالىق) دۇنيادىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئەسىر باقىنىڭ نەۋرىسى خانابابا 19 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئىككى يامبۇنى دەسمايە قىلىپ شىنجاڭغا سودا قىلغىلى كېلىدۇ. سودا ئۇتۇقلۇق بولۇپ، چوڭ پايدا ئالىدۇ. بىرقانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدە ئەمىنجان باي، ئەزىز ھاجى، سامۇقجان باي، بەدەل باباھاجى، سەلىم باباھاجى، ئىسلام بابا قاتارلىق تۇغقانلىرى بىلەن بىرلىكتە «دې شىڭ ياڭ خاڭ» نامىدا چوڭ سودا شىركىتى قۇرىدۇ، كېيىن خانبابانىڭ نەۋرىسى تۇرسۇن بابا ئايرىلىپ، ئۆز ئالدىغا «دې شىڭ خاڭ» نامى بىلەن تىجارەتنى قىلىدۇ. تىجارەتنى چارروسىيە بىلەن، ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئېلىپ بارىدۇ. شىنجاڭدىن پاختا، يۇڭ، تېرە چىقىرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن گەزلىمە، كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، پولات، قاتالتىر، ئەينەك، سەرەڭگە، كىرسىن، قەغەز، قەلەم قاتارلىق تۇرمۇشقا كېرەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەنگەن ھەر خىل تاۋارلار كىرگۈزۈلىدۇ. ئۇ ۋاقىتلاردا شىنجاڭدا سانائەت ئورۇنلىرى بولمىغاچقا، يېپتىن - يىڭنىغىچە سرتتىن كىرگۈزۈلەتتى. شىركەتنىڭ چوڭچەك، قۇمۇل، قاراشەھەر، گۇچۇڭ، تۇرپان، كۇچا قاتارلىق جايلاردا تارماقلىرى بار ئىدى. ئۇلار خام مال يەتكۈزۈپ بېرىش بىلەن

بىللە سرتتىن كىرگۈزۈلگەن ماللارنى سېتىش بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئۇرۇمچىگە كەلتۈرۈلگەن خام ماللاردىن يۇڭ پارلىنىپ، يۇيۇلۇپ، پرېسلىنىپ تاي قىلىناتتى. پاختىمۇ تازىلىنىپ، پرېسلىنىپ تاي قىلىناتتى. قوي تېرىلىرىمۇ قۇرۇتۇلاتتى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى باخۇلياڭدىكى «مويكا» دەپ ئاتالغان، ئورۇن (ھازىرقى يەنئەن يولى باغچىسى ئورنى) دا ئىشلىنەتتى ۋە خام ماللار شۇ جايدا ساقلىناتتى. ئېكسپورت قىلىنىدىغان خام ئەشيالارمۇ، ئىمپورت قىلىنغان پىششىق ماللارمۇ ھارۋا بىلەن، ئاساسەن تۆگە بىلەن توشۇلاتتى. بۇ ماللار بەختى چېگرىسى ئارقىلىق چىقىرىلاتتى ۋە كىرگۈزۈلەتتى. شىركەت تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىللە چارۋىچىلىق، دېھقانچىلىقنىمۇ قوشۇمچە قىلاتتى (باخۇلياڭدىكى مەسئۇل كادىرلار ھويلىسى ۋە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئورنى شىركەتنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرى ئىدى). چارۋا ماللار تولىنىڭ قىشلاق، يايلاقلىرىدا بېقىلاتتى. چۈنكى، بۇ يەرلەر شىركەتكە تەۋە ئىدى.

شىركەت ياڭخاڭ كوچىسىغا ئورۇنلاشقان بولۇپ، مەزكۇر كوچىغا 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا چارروسىيە كونسۇلخانىسى بىنا قىلىنغان، ئۇنىڭ ئەتراپىغا پۇقرالار ئولتۇراقلاشقانىدى. بۇ مەھەللىدىكى كونا ئىمارەتلەرنىڭ سېلىنغىنىغا ھازىر 100 يىلدىن ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە خەلق تەرىپىدىن مەبلەغ توپلىنىپ سېلىنغان ياڭخاڭ مەسچىتىنىڭ بىنا قىلىنغىنىغا 1997 - يىلى دەل 100 يىل تولىدۇ. ياڭخاڭ مەسچىتى بىر ئاساره - ئەتىقە ئورنىدا ھازىرغىچە قەد كۆتۈرۈپ تۇرماقتا. بۇرۇنقى ياڭخاڭ كوچىسىغا ئازادلىقتىن كېيىن غالىبىيەت يولى دەپ نام بېرىلدى.

«دې شىڭ خاڭ» شىنجاڭنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئەڭ چوڭ سودا شىركەتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، سانائەت بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. 1936 - يىلى ھۆكۈمەت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بىلەن خەلق (ھۆكۈمەت 40%، خەلق 60%) پاي توپلاپ قۇرۇلغان «يېڭى نۇر» ئىستىقلال ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ ئاساسىي كاپىتالى «دې شىڭ خاڭ»نىڭ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ دىرېكتورى تۇرسۇن بابا ئىدى. «يېڭى نۇر» ئېلېكتر ئىستانسىسىغا ھەر بىرى 250 كىلوۋاتلىق ئىككى توك گېنېراتورى ئورنىتىلغان بولۇپ، 1937 - يىلىدىن باشلاپ توك بېرىشكە باشلايدۇ.

قانخور شېڭ شىسەي 1938 - يىلى تۇرسۇن بابانى «خائىن» دەپ بۆھتان چاپلاپ، قولغا ئالدى. «دې شىڭ خاڭ» شىركىتىنىڭ پۈتۈن كۆچمەس، كۆچمە مۈلكى مۇسادىرە قىلىندى. ئائىلىسى سۈرگۈن قىلىندى. تۇرسۇن بابا تۇرمىدە شېڭ شىسەي تەرىپىدىن ۋەھشىلەرچە ئۆلتۈرۈلدى. ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە «دې شىڭ خاڭ» شىركىتى شۇنىڭ بىلەن ۋەيران بولۇپ تۈگىدى.

شۇ ۋاقىتتا، ئۇرۇمچىدە ئۆزبېكلەردىن تاجى ئوسمان باينىڭ «رېن جۈشىن»، مەنسۇرجان باينىڭ «جىلى»، رەھىمجان باي، مىر سالى بايلارنىڭ «دېخى ياڭ خاڭ»، سامۇقجان باينىڭ «ماڭ شىڭ ياڭ خاڭ» قاتارلىق سودا شىركەتلىرى بار ئىدى. مەزكۇر شىركەتلەرمۇ شېڭ شىسەي دەۋرىگە كەلگەندە تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن ئىشتىن توختىدى.

باشلانغۇچ مەكتەپتە

1928 - يىلى يانۋاردىن باشلاپ ئۇرۇمچىدە ھايات كەچۈرۈشكە باشلىدىم. توققۇز يىل تاشكەنتتە، تۆت يىل موسكۋادا، سەككىز يىل غۇلجىدا، ئۇچ يىل بېيجىڭدا ۋە خىزمەت

مۇناسىۋىتى بىلەن قىسقا مۇددەت باشقا جايلاردا تۇرغاندىن باشقا، مېنىڭ پۈتۈن ھاياتىم ئۇرۇمچىدە ئۆتتى. ئۇرۇمچىگە كەلگەندە مەن ئون ياشلىق بالا ئىدىم. ئۇرۇمچىدە چوڭ دادام تۇرسۇن بابا ئائىلىسىدە تۇردۇم ۋە باشلانغۇچ مەكتەپكە كىردىم. شۇ چاغلاردا، ئۇرۇمچىدە مىللىيلار ئۈچۈن ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئېچىلغان مەكتەپ يوق ئىدى. ئەمما خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرى ئۆز بالىلىرى ئۈچۈن ئاچقان باشلانغۇچ، ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپلەر بار ئىدى. ئالىي مەكتەپ رۇسچە سىياسىي قانۇن سىنىپلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپ يېنىدا تەشكىل قىلىنغانىدى. ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى مەسچىتلەر يېنىدا تەشكىل قىلىنغان سىنىپلاردا (ئەمەلىيەتتە رەسمىي سىنىپمۇ ئەمەس) ساۋاتىنى چىقىراتتى، دىن ئۆگىنەتتى، بەزىلىرى 30 پارە قۇرئاننى يادقا ئېلىپ قارى بولاتتى. مەن ئوقۇغان مەكتەپ شەخسلەر تەرىپىدىن ئېچىلغان بولۇپ، ياڭخاڭ مەسچىتىنىڭ كوچا تەرىپىگە جايلاشقان بىرقانچە ئېغىز ئۆيلەردە ئىدى. مەنسۇرجان باي[1] ياڭموخۇدىكى ئۆز قورۇسىنى مەكتەپكە ئىئانە قىلغاندىن كېيىن، بۇ مەكتەپ شۇ جايغا كۆچۈپ باردى (ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن بۇ مەكتەپ 6 - باشلانغۇچ مەكتەپ دەپ ئاتالدى، ئۇرۇمچىدە بۇ مەكتەپنىڭ داڭقى بار ئىدى). ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ماڭاشىنى ۋە مەكتەپنىڭ راسخوتىنى بايلار ئۈستىگە ئالغانىدى. بۇ مەكتەپ كىچىك كۆلەمدىكى رەسمىي مەكتەپ بولۇپ، ئىپتىدائىي، روشتى سىنىپلارغا ئايرىلغانىدى. بۇ يېڭىچە مەكتەپ بولۇپ، پەننىي دەرسلەر ئاساس قىلىناتتى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە دىنىي دەرسكە ئەھمىيەت بېرىلەتتى.

① مەنسۇرجان باي ئۆزبېك بولۇپ، ساخاۋەتلىك ئادەم ئىدى. ئۇ ئۇرۇمچىدىكى ئاق مەسچىتنى سالدۇرغان.

ئوقۇتۇلىدىغان دەرسلەر ئېلىپبە (مۇئەللىم ئاۋۋال مۇئەللىم سانى)، ھۆسن خەت، ئىملا، ئىنشا، شېئىر، ئوقۇش كىتابى، سەرپ (مورفولوگىيە)، نەخۇ (سىنتاكسىس)، ئارخېمىتىكا ۋە كەسىرى ئەشئار (ئالگېبرا)، ھەندەسە (گېئومېتىرىيە)، ئىلمىي تەشرىح (ئاناتومىيە)، ئىلمىي نابات (بوتانىكا)، ئىلمىي ھايۋانات (زوئولوگىيە)، تۈرك - تاتار تارىخى، تارىخ ئومۇمى، تەجۋىدە قۇرئان، مىك بىر ھەدىس، ئېتىقاد، تاھارەت، نامار، روزە - زاكات، ھەج، مۇئامىلات قاتارلىقلار ئىدى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان دەرسلىكلەر قازاندا، ئۇفادا ئۆكتەبر ئىنقىلابىنىڭ ئالدى - كەينىدە تاتار تىلىدا نەشر قىلىنغانىدى. تاتارلار تەرىپىدىن خاربىندا تاش باسمىدا بېسىلغان تاتارچە ئەدەبىيات ئوقۇشلۇقىنىمۇ دەرسلىك سۈپىتىدە ئۆگەنگەنىدۇق. دىنىي دەرسلىكلەردىن باشقا دەرسلىكلەر مۇئەللىملەر قولىدا بىر نۇسخىدىن بولغاچقا، كۆچۈرۈپ ئوقۇيتتۇق. تەجرىبە سايمانلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، تەجرىبە قىلىنمايتتى. رۇسچە، خەنزۇچىنى تاللاپ بىرنى ئۆگىنەتتۇق. مەن رۇسچە ئۆگەنىدىم. باشتا ئانانىمكىفورونىا دېگەن بىر ئايال، كېيىن شابالا دېگەن بىر رۇس ئەر ئوقۇتقۇچى دەرس بەردى. مەكتەپ كۆلىمى كىچىك، بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغانلارنىڭ سانىمۇ ئاز ئىدى. روشتى سىنىپتا مەن، ئۇيغۇر سايرانى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئەنۋەر مۇھتى، ئەنۋەر شاكولوپ، خەمىت ھۇسېين، ھامۇت خوجايوپلار بىللە ئوقۇيتتۇق. ئوقۇتقۇچىلىرىمىز ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، زىنەتۇللا مۇئەللىم، ئابباس ئەپەندى، مۇمىن ئەپەندى، ئەلى ئىبراھىموپلار بولدى. روشتى سىنىپتا بىزگە ئەلى ئىبراھىموپ مەسئۇل بولدى.

ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە ئەلى ئىبراھىموپ ئالاھىدە ئورۇن تۇتاتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھۇرمىتىگە، ئۇرۇمچى

جامائەتچىلىكىنىڭ تەقدىرىگە سازاۋەر ئىدى. ئەلى ئىبراھىموپ ماڭا ئاق - قارىنى تونۇتقان، دەسلەپكى قەدەمدە بىلىم بەرگەن، مەندە ئوقۇشقا ھەۋەس قوزغىغان، ئۆزىگە نىسبەتەن چوڭقۇر مۇھەببەت قالدۇرغان ئوقۇتقۇچى ئىدى. بالىلىق ۋاقتىمدا دەسلەپكى قەدەمدە بىلىم بەرگەن بۇ ئوقۇتقۇچىنى دائىم ياد ئېتىمەن. شەرەپ ئوقۇتقۇچىسى، ئۇستازلارغا مەنسۇپ، دەپ ئەسلەيمەن. ئەلى ئىبراھىموپ سۆزگە ناتىق، قەلەم قۇۋۋىتى كۈچلۈك، ئۇستا خەتتات، ماھىر تەربىيىچى ۋە تالانتلىق ئوقۇتقۇچى ئىدى. ئۇ سىنىپتا كىرگەندە، سىنىپتا تىنچلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ھەممىمىز ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تەلمۈرۈپ ئولتۇراتتۇق. ئۇنىڭ سۆزى تەسىرلىك، ئۆتكەن ھەر بىر دەرسى بىز ئۈچۈن يېڭىلىق بولۇپ، بىلىم دائىرىمىزنى كېڭەيتەتتى. ئەلى ئىبراھىموپ ئۇنى شەھىرىدە بىلىم يۇرتى (ئوچىلىشچى) دە ئوقۇغان بولۇپ، شىنجاڭدا شۇ زامانغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىلىم دائىرىسى كەڭ ئادەم ئىدى. ئۇزۇن يىللار ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن مەشغۇل بولغانلىقى ئۈچۈن، مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. ئوقۇغۇچىلارغا دەرسنى ياخشى چۈشەندۈرەتتى، تەلەپنىمۇ قاتتىق قويۇاتتى. يىللىق ئىمتىھان ئالغاندا، ئۆتكەن ھەممە دەرسلەرنى باشتىن - ئاخىر تەييارلىق قىلغۇزاتتى. ئىمتىھانمۇ سۈرلۈك بولاتتى. يىللىق ئىمتىھان ۋاقتىدا، بايلارنىڭ بىرى بارلىق ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاتا - ئانىلارنى بىر باغقا تەكلىپ قىلىپ، ئۇ يەردە كۆپچىلىك ئالدىدا ئىمتىھان ئېلىناتتى. ئىمتىھان سوئاللىرى بىلەتلەرگە يېزىلغان بولۇپ، ئىمتىھان بەرگۈچى ئوقۇغۇچى بىلەتكە چىققان سوئاللارغا كۆپچىلىك ئالدىدا جاۋاب بېرەتتى. بىر قېتىم ھەندەسە (گېئومېتىرىيە) دىن ئىمتىھان بەرگەندە، ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ لايىھىلىشى بويىچە تاييارلانغان ئېگىزلىك ئۆلچەش ۋە ئارىلىق ئۆلچەش (ئەستىرالەبىيە) ئەسۋابى

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بىلەن تېرەكلەرنىڭ ئېگىزلىكىنى ۋە ئارىلىقىنى يېراقتا تۇرۇپ ئۆلچەپ بەردۇق. بۇنى كۆرگەن ئاتا ـ ئانىلار ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، ئاپىرىن ئوقۇشتى.

ئەلى ئىبراھىموپ ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، ئوقۇنقۇچىلار يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدىمۇ مۇڭاپىق ھەسسە قوشتى. ئۇ شىنجاڭدا يېڭى مائارىپنىڭ ئاساسىنى سالغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدى.

ئەلى ئىبراھىموپ باشقۇرغان ۋە ئۆزى بىۋاسىتە ئوقۇنقۇچىلىق قىلغان باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ روشتى سىنىپىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بىزدە ئوقۇشقا كۆچلۈك ھەۋەس قوزغالدى. تېەنجىنگە بېرىپ ئوقۇش مەقسىتىدە مەن، ئۇيغۇر سايرانى، نۇسرەت شەھىدى قاتارلىق ساۋاقداشلار ئىنگلىز تىلى ئۆگەندۇق. چارروسىيە كونسۇلخانىسىنىڭ كاتىپى بولغان روسوۋ دېگەن رۇس بىزگە ئىنگلىزچە ئۆگەتتى. خېلى ۋاقىت پۈتۈنلەي ئىنگلىزچە ئۆگەنگەنلىكىمىز ئۈچۈن، ئاز ـ تولا سۆزلىشەلەيدىغان بولدۇق. بىراق، تېەنجىنگە بېرىپ ئوقۇش پىلانى ئەملگە ئاشمىدى، چۈنكى تېەنجىنگە ئوقۇشقا ماڭغان ساۋاقدىشىمىز ئەنۋەر مۇھىتى قۇمۇل ئىنقىلابى ۋاقتىدا ما جۇڭيىڭ تەرىپىدىن توسۇلۇپ قېلىپ، يولدىن قايتىپ كەلدى.

1933 ـ يىلى ئاپرىل ئۆزگىرىشىدە ئاق ئورۇسلار شېڭ شىسەي ئۈچۈن چوڭ خىزمەت كۆرسەتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ پاپپىنگوت، ئانتونوپ، بېكتىيېۋ قاتارلىق گېنېرالىرى ۋە ھەربىي قوشۇنلىرى بار ئىدى. شىمالىي شىنجاڭدىكى رۇسلارنىڭ نوپۇسىمۇ 10 مىڭدىن ئاشاتتى. شېڭ شىسەي ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدە رۇسلار ئۈچۈن ئالاھىدە بىر مەھەللە ئاجرىتىپ بەردى (ھازىرقى كۈندە بۇ مەھەللە شىنجاڭ

داشۇ تەۋەسىگە كىرىدۇ). رۇس ئىقتىسادىي شىركىتى، رۇس چىركاۋى (بۇرۇن رۇس چىركاۋى كونسۇلخانا ئىچىدە بولۇپ، كېيىن بۇزۇپ تاشلانغانىدى)، رۇس كۇلۇبى، رۇس گىمنازىيىسى بارلىققا كەلدى. 1934 ـ يىلى مەن رۇس گىمنازىيىسىگە كىرىپ ئوقۇدۇم. رۇس گىمنازىيىسىنىڭ ئوقۇنقۇچىلىرى يېتەرلىك بولسىمۇ دەرسلىك، تەجرىبە قوراللىرى كەمچىل ئىدى. شۇ يىلى (1934 ـ يىلى) ئۆلكىلىك تەنتەربىيە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. گىمنازىيە ئوقۇغۇچىسى بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، يېشىمىزغا قارىماي مېنى، ئۇيغۇر سايرانى، سەلىم چانشىپ، ئابباس قاتارلىق ساۋاقداشلارنى 10 مىڭ مېترغا يۈگۈرۈشكە بەلگىلىدى. بۇنىڭغا ھەربىيلەرمۇ قاتناشقانىدى. بېيىمىڭ تەنتەربىيە مەيدانى تەنتەربىيىچىلەر ۋە تاماشىبىنلار بىلەن تولغان بولۇپ، مەيدان ئوتتۇرىسىدىكى ئېگىز پەشتاقتا ھەممىنى كۆزىتىپ شېڭ شىسەي ئولتۇراتتى. بىزنىڭ گىمنازىيىدىن قاتناشقان مەندىنمۇ كىچىك بىر رۇس بالا بەك يۈگۈرەتتى. ئۇ ھەممىزنى بىر كوروگ ئارقىغا قالدۇردى. ھەممىنىڭ كۆزى شۇ بالىدا ئىدى. بۇ بالا ھەربىر كۆرەكنى ئايلىنىپ بىر توختاپ، شېڭ شىسەيگە ھەربىيچە ئېھتىرام بىلدۈرۈپ، يەنە يۈگۈرۈپ كېتەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ مۇسابىقىدە بىرىنچى بولدى. ئەمما، ئۇنىڭغا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپات بېرىلمىدى. شېڭ شىسەينى ھۆرمەت قىلمىدى دەپ ئەيىبلەندى.

موسكۋادا

1935 ـ يىلىنىڭ يانۋار ئېيىدا، مەن، ئۇيغۇر سايرانى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، نۇسرەت شەھىدى ۋە تۆت نەپەر خەنزۇ

ساۋاقداش بىلەن بىرلىكتە چۆچەك ئارقىلىق موسكۋاغا ئوقۇشقا ماڭدۇق. بىزنى سوۋېت - شىنجاڭ سودا شىركىتىنىڭ شېرى دېگەن بىر خادىمى بىللە ئېلىپ ماڭدى. ئۇرۇمچىدىن چۆچەككە يۈك ماشىنىسى بىلەن باردۇق. چۆچەكتە ئىككى - ئۈچ كۈن تۇرۇپ ئاندىن بەختى چېگرىسى ئارقىلىق سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئۆتتۇق. چېگرىدىن ئاياگوزغىچە ماشىنا بىلەن، ئاياگوزدىن ئالماتاغىچە پويىز بىلەن ماڭدۇق. ئالماتاغا بارغاندىن كېيىن، جۇڭگو كونسۇلخانىسىدا تۇردۇق.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئالماتا، تاشكەنت، ئەنجان، شەمەي، زايسانلاردا جۇڭگو كونسۇلخانىلىرى بار بولۇپ، شىنجاڭ باشقۇراتتى، خادىملىرىنى شىنجاڭ بەلگىلەيتتى. سوۋېت تەرەپنىڭمۇ ئۇرۇمچى، قەشقەر، غۇلجا، چۆچەك، ئالتايدىن ئىبارەت بەش ئورۇندا كونسۇلخانىلىرى بار ئىدى.

بىز ئالماتادىن پويىز بىلەن موسكۋاغا باردۇق. موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر سايرانى ئىككىمىز بىر مەكتەپكە ئورۇنلاشتۇق. بۇ دىزىيرژىنسكى رايونىدىكى نەمۇنلىك 48 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئىدى. بۇ مەكتەپنىڭ بىناسى توت قەۋەتلىك، چوڭ كۆلەملىك، ھەيۋەتلىك ئىدى. ئىككى سىمىنىدا ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى ئوقۇيتتى. مەكتەپنىڭ چوڭ كۇلۇبى، تەنتەربىيە زالى، ئاشخانىسى، چوڭ كۇتۇپخانىسى، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە كابىنىتلىرى، كەڭ سىنىپلىرى، كىيىم ساقلاش ئورۇنلىرى (قىش كۇنلىرى ئوقۇغۇچىلار سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىپ كىرەتتى)، مەكتەپ ھويلىسىدا پۇتبول، ۋالىبول، ۋاسكىتبول، يۈگۈرۈش مەيدانلىرى بار ئىدى. شىنجاڭدا مەسچىت يېنىدىكى ھوجرىلاردا ئوقۇپ يۈرگەن مەن ئۇچۇن بۇ مەكتەپ بىناسى ئاجايىپ بىلىندى. مەكتەپنىڭ

ئوقۇتقۇچىلىرى خىل، تەجرىبە سايمانلىرى، كۆرسەتمىلىك قورالىرى تولۇق، دەرسلىك يېتەرلىك ئىدى. تەلىم - تەربىيە ئىشلىرىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلەتتى، تەلەپ كۇچلۇك ئىدى. دەرستىن سىرتقى ھەر خىل پەن، سەنئەت، تەنتەربىيە كۇرۇژوكلىرى ئۇيۇشتۇرۇلغان بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئۆز ئىختىيارى بويىچە كۇرۇژوكلارغا قاتنىشاتتى. ئوقۇشقا بولغان تەلەپ قاتتىق، ئىنتىزام كۇچلۇك، ئوقۇغۇچىلار تىرىشچان، رەتلىك ۋە تەرتىپلىك ئىدى. ئوقۇغۇچىلار دەرس تاپشۇرۇقىنى ئورۇندىغانلىقى سىرتىدا، دائىم كىتابخانىدىن ھەر خىل كىتابلارنى ئېلىپ ئوقۇپ تۇراتتى. مەكتەپكە مۇتەخەسسىسلەر تەكلىپ قىلىنىپ، ھەر خىل تېمىلاردا دوكلاتلار، ئېكسكۇرسىيىلەر ئۇيۇشتۇرۇلۇپ تۇرۇلاتتى. بۇ مەكتەپتە خوجىلىق، تازىلىق خادىملىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئوقۇتقۇچىلاردىن باشقا پەقەت بىر مۇدىر، بىر ئىلمىي مۇدىر، بىر كومسومۇل تەشكىلاتچىسى ۋە بىر ماشىنىستكا خىزمەت قىلاتتى.

مەن ئوقۇغان ۋاقىتلاردا، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ستالىن كانستىتۇتسىيە (ئاساسىي قانۇن)سى ئېلان قىلىنغان، سوتسىيالىزم غەلبە قىلغان، ئېكسپىلاتاتسىيە يوقىتىلغان، بەش يىللىق پىلانلار ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتقان، دۆلەتنىڭ سانائەت ئاساسى تىكلەنگەن، كولخوز، زاۋخوزلار قورۇلغان، ستاخانوۋچە ھەرىكەت يۈرگۈزۈلۈۋاتقان، ماكسىم گوركىدەك يازغۇچىلار، پاۋلوۋ، مىچورىندەك ئالىملار پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان، سوۋېت ئۇچقۇچىلىرى شىمالىي قۇتۇپ ئارقىلىق موسكۋادىن ئامېرىكىغا غەلىبىلىك ئۇچۇپ ئۆتكەن، سوۋېت دۆلىتىنىڭ ئابرويى خەلقئارادا كۇندىن - كۇنگە كۆتۈرۈلۈۋاتقان، سوۋېت دۆلىتى دۇنيا كوممۇنىزم ھەرىكىتىنىڭ تۈۋرۈكىگە ئايلانغان،

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كومموٴنستىك ئىنتىرناتسىئونال موسكۋادا تۇرۇپ پۈتۈن دۇنيا ئىنقىلابىي ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان، خەلقنىڭ قورسىقى توق، كىيىمى پۈتۈن، خەلق خۇشال - خۇراملىقا چۆمگەن بىر دەۋر ئىدى. موسكۋانىڭ تىياتىرلىرىدا، كىنوخانىلىرىدا، ستراھەت باغچىلىرىدا، كوچىلاردا يۈرگەن ئادەملەرنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى، يۈرۈش - تۇرۇشلىرى، ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىرى كىشىنى زوقلاندۇراتتى.

مەكتەپ تەربىيىسى، جەمئىيەت تەسىرى، ئوقۇغان كىتاب، گېزىت - ژۇرنال، ئاڭلىغان رادىئو، دوكلاتلار، ئېكسكۇرسىيە- لەر مەنده سوتسىيالىستىك تۇزۇمگە نسبەتەن چوڭقۇر مۇھەببەت قوزغىدى. سوتسىيالىستىك تۇزۇمنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تۇزۇم ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم، ئېتىقاد باغلىدىم. پرولېتارىيات داھىلىرى ماركس، ئىنگېلس، لېنىن، ستالىنلارغا نسبەتەن قەلبىمده چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە مۇھەببەت ئورۇن ئالدى. ئۇ ۋاقىتلاردا ھەر يىلى ئۆكتەبر، ماي بايراملىرىدا قىزىل مەيدانداً لېنىن ماۋزۇلىسى مۇنبىرىده ستالىننى كۆرگەنده، زور خۇشاللىق ھېس قىلاتتىم. مەن ستالىن رەھبەرلىكىدە قىلىۋاتقان ئىشلارنىڭ ھەممىسى توغرا، دەپ قارايتتىم.

1937 - يىلى كامىنوۋ، ژىنوۋيېۋ، بۇخارىن، پىتاكوۋ، تۇخاچېۋسكى قاتارلىقلار ئوچۇق سوت قىلىندى. شۇ قاتاردا ئۆزبېكستان كومموٴنستىك پارتىيىسىنىڭ بىرىنچى سىكرىتارى ئەكمەل ئىكراموۋ، ئۆزبېكستان ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى پەيزۇللا خوجايېۋلار بار ئىدى. بۇلار ئۆز ۋاقىتىدا ئۆزبېكستان جۇمھۇرىيىتىنى بەرپا قىلغۇچىلار، ئۆزبېك خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان پېشقەدەم ئىنقىلابچىلار ئىدى. بۇلار ئوچۇق سوتتا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىپ ئىجرا قىلىندى. مەن شۇ ۋاقىتتا بۇنىمۇ توغرا دەپ قارىغانىدىم، چۈنكى بۇ سوۋېتتا «خەلق

خائىنلىرى» غا قارشى سوتسىيالىزم تۇزۇمىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان چارە دەپ ئويلىغانىدىم. كېيىنكى پاكىتلاردىن قارىغاندا بۇ خاتا قىلىنغانىكەن. ستالىن ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاشنى كېڭەيتىپ ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەنىكەن، شۇنىڭ بىلەن بىللە باشقا جەھەتته ئۆتكۈزگەن خاتالىقلارمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن. كېيىنكى كۈنلەردە ستالىن قارىلاندى، ھەتتا مەتبۇئاتلاردا، رادىئو - تېلېۋىزورلاردا ستالىن فاشىست گېتلىرىدىنمۇ يامان دەپ كۆرسىتىلدى. گېتلىر 2 - دۇنيا ئۇرۇشىنى قوزغىغان، 50 مىليون خەلقنىڭ جېنىغا زامىن بولغان، گۇزەل شەھەرلەرنى ۋەيران قىلغان، دۇنيانى ۋەيران قىلغان، ئىنسانىيەتنى بەختسىزلىككە گىرىپتار قىلغان فاشىست. ستالىننى گېتلىرغا ئوخشىتىش ئېغىر خاتالىق، ئەلۋەتته.

مەن ستالىنغا بۇرۇنقىدەك چوقۇنمىسامۇ، ئۇنى ھېلىمۇ ئۇلۇغ پرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى دەپ تونۇيمەن. ستالىن لېنىن ۋاپاتىدىن كېيىن سوۋېت دۆلىتىگە رەھبەرلىك قىلىپ، سوتسىيالىزمنى غەلبىگە ئېرىشتۈردى. فاشىزمغا قارشى ۋەتەن ئۇرۇشىغا رەھبەرلىك قىلىپ، دۇنيانى فاشىزمدىن قۇتۇلدۇردى. مۇشۇ ئىككى ئىشنىڭ ئۆزى ئۇلۇغ پرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى بولۇش ئۈچۈن يېتەرلىك تۆھپە. ماۋجۇشىنىڭ ستالىنغا بەرگەن باھاسىنى ئادىل باھا دەپ ھېسابلايمەن.

مەن 1992 - يىلى موسكۋانى زىيارەت قىلدىم. موسكۋانى چوڭقۇر سېغىنغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. موسكۋا كېڭىيىپ كېتىپتۇ، نۇرغۇنلىغان يېڭى قۇرۇلۇشلار سېلىنىپتۇ، كوچىلىرى كەڭ ۋە گۇزەل، مىترو (يەر ئاستى پويىزى) پۈتۈن موسكۋا ئاستىنى قاپلاپتۇ، نوپۇسمۇ بىر ھەسسىدىن ئارتۇق كۆپەيىپتۇ، 30 - يىللارنىڭ ئاخىرى موسكۋانىڭ نوپۇسى تۆت مىليون ئىدى. لېكىن، 1938 - يىلدىكى ئەھۋال يوق ئىدى.

كىشىلەردە ئىستىقبال ئۈچۈن ئىنتىلىش، غەيرەت - جاسارەت سېزىلمەيتتى. خەلقنىڭ روھى تۆۋەن، كىيىم - كېچەكلىرى بۇرۇنقىدەك ياخشى ئەمەس، يېمەك - ئىچمەك قىس ئىدى. بىرى مالىخاي، بىرى مايكا، بىر پايپاق قاتارلىق پارچە - پۇرات نەرسىلەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ ساتىدىغان تىجارەتچىلەر كۆپ ئىدى. ھەتتا ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى جەريانىدا قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ ئالغان ئوردېنلىرىنىمۇ ساتىدىغانلارمۇ بار ئىدى. ماگىزىنلاردا مال كام بولۇپ، قىممەتچىلىك، پۇل پاخاللىقى كۈچلۈك ئىدى. ھاراقكەشلەر، تىلەمچىلەر كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. بەزى ئائىلىلەردىمۇ بولدۇم، ئۇلار تۇرمۇشنىڭ قىينچىلىقىدىن زارلىشاتتى.

قىزىل مەيدانداۋ لېنىن ماۋزۇلىسى يەنە مەغرۇر قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۆچرەتتە ئادەملەر لېنىننى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئالدىرىشاتتى.

موسكۋادىن قايتقاندىن كېيىن

1938 - يىلى يازلىق تەتىلدە ئۇرۇمچىگە قايتتىم. ئۇرۇمچىدە چوڭ دادام تۇرسۇن بابا شېكى شىسەي تەرىپىدىن «خائىن» نامى بىلەن تۆھمەت چاپلىنىپ قولغا ئېلىنىپ، بارلىق مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنغان، بالا - چاقىسى سۈرگۈن قىلىنغانىدى. ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن موسكۋاغا قايتىشقا ھەرىكەت قىلدىم، ئامال بولمىدى. تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئۆلكىلىك تەمىنات نازارىتىنىڭ كان ئىشلار ئىدارىسىدە تېخنىك بولۇپ خىزمەت قىلدىم. بۇ يەردە بىر مەزگىل يولداش ئابلىمىت ھاجىيوپ بىلەن بىللە ئىشلىدۇق. نەسىنده ئالتۇن ئېھتىياتى بىلەن

شۇغۇللاندۇق. بىز قازغان قۇدۇقلار ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىدىكى تاشىنگۇ جىلغىسىدا ھازىرغىچە ساقلانماقتا. تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى ئابدۇللا دامۇللا ئىدى. بۇ نازارەتتە ھەر ساھە بويىچە كۆپلىگەن سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى خىزمەت قىلاتتى. مېنىڭ ۋەزىپەم سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن بىرلىكتە ئالتۇن رازۋېتكىسى بىلەن شۇغۇللىنىش ئىدى. بۇ مەقسەتتە، 1940 - يىلى سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن ئېكسپېدىتسىيە ئۆمىكى تەشكىللەپ، جەنۇبىي شىنجاڭنى خوتەنگىچە تەكشۈرۈپ چىقتۇق. ئالتۇن بارىيەرلىرنى ئېنىقلىدۇق. بۇنداق تەكشۈرۈشلەر يىل، كۆز ئايلىرى ئېلىپ بېرىلاتتى، قىشتا سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى يازغان دوكلاتلارنى نازىر ئابدۇللا دامۇللامنىڭ كۆرۈشى ئۈچۈن تەرجىمە قىلىپ بېرەتتىم.

1940 - يىلى مالىيە نازارىتىنىڭ قارمىقىدا ئالتۇن كان ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، تەمىرات نازارىتى كان ئىشلار ئىدارىسىنىڭ ئالتۇن رازۋېتكا قىلىش ۋەزىپىسى ئالتۇن كان ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. مەنمۇ ئالتۇن كان ئىدارىسىگە يۆتكەلدىم. رەھبەرلىك مېنى ئالتاي ئالتۇن كان ئىدارىسىگە خىزمەتكە ئەۋەتمەكچى بولدى. مەن بېرىشقا رازى بولمىغانلىقىم ئۈچۈن (ئويلانماقچى ئىدىم) لېۋ مۇئاۋېن نازىر مەن بىلەن سۆھبەتلىشىپ، مېنى ئالتايغا بېرىشقا دەۋەت قىلدى. مەن بېرىشقا رازى بولمىغانلىقىم ئۈچۈن ماڭا قاتتىق دوق قىلدى. بارماسىڭ سېنى قامىتۇېتمىز، دېگەن سۆزنىمۇ قىلدى، شۇنداقتىمۇ نارازىلىق بىلدۈردۈم. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، نازىر سۆھبەتلەشمەكچى، دەپ مېنى چاقىردى. نازىر جۇ بىڭ ئىدى. جۇ بىڭ قىزغىن ھەم مۇلايىملىق بىلەن مېنى كۆتۈۋالدى. مەن بىلەن ئۇزۇن سۆزلەشتى، ئۇ مەندىن ئەھۋال سورىدى، مېنىڭ پىكرىمنى ئاڭلىدى، كېيىن ئۆزىنىڭ ئىچكى

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئىسىر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئۆلكىدىن كەلگەنلىكى، شىنجاڭ خەلقى ئۇچۇن ئىشلەۋاتقانلىقى، شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى ئۇچۇن، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۇچۇن ياشلارنىڭ كۈچ چىقىرىشى لازىملىقى، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن ئىشلىسەم مەن ئۇچۇن پايدىلىق بولىدىغانلىقى، مېنىڭ ئالتايغا بېرىشىم زۆرۈرلۈكى ئۇستىدە كۆپ تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلدى. مەن جۇ بىڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ مەھلىيا بولۇپ ئولتۇرۇپ كەتتىم. ئاخىرىدا جۇ بىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالتايغا بارىسەن، ئەكەل قولىڭنى دەپ ماڭا قولىنى ئۇزاتتى. جۇ بىڭنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ كەتكەن بولسام كېرەك، بۇرۇن بېرىشقا زادى رازى بولماي يۇرگەن ئادەم، دەرھال قولۇمنى بەردىم. دېمەك، بېرىشقا رازى بولۇپ ۋەدە بەردىم.

جۇ بىڭ دېگەن ئادەمنىڭ ئەسلى ئىسمى ماۋ زېمىن ئىكەنلىكىنى، داھى ماۋ زېدۇڭنىڭ ئىنىسى ئىكەنلىكىنى كېيىن بىلدىم. «بولشېۋىكلارنى كەمتەرلىك زىننەتلەيدۇ» دېگەن سۆزنىڭ ھەقىقىي ئىپادىسىنى مەن ماۋ زېمىندا كۆردۇم. يولداش ماۋ زېمىننىڭ ماڭا قىلغان غەمخورلۇقى، كۆيۈمچانلىقى ۋە ئەستايىدىل تەربىيە بەرگەنلىكى مېنىڭ قەلبىمدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئىلگىرى جۇ بىڭنىڭ موسكۋادا داۋالىنىپ قايتقاندىن كېيىن، مالىيە نازارىتى خىزمەتچىلىرىگە قىلغان نۇتقىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانىدىم. جۇ بىڭ بىلەن بىۋاستە سۆھبەتلەشكەندىن كېيىن، بۇ ئادەمگە بولغان تونۇشۇم يەنمۇ چوڭقۇرلاشتى.

مەن ئالتاي ۋىلايىتى بورۇلتوقاي ناھىيىسىنىڭ تويتوغۇش ئالتۇن كانىنىڭ يېڭىساي ئالتۇن كولاش ئورنىدا تېخنىك بولۇپ ئىشلىدىم. بۇ يەردە ياسىن خۇدابەردى بار ئىكەن، ئۇ ئىشچىلار ئارىسىدا ئاقارتىش خىزمەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن، مەن ياسىن خۇدابەردى بىلەن شۇ يەردە تونۇشتۇم ۋە يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق.

ئالتاي موڭغۇلچە ئالتان دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ئالتۇن دېمەكتۇر. ئالتاينىڭ ئالتۇن زاپىسى مول، سۈپىتى يۇقىرى بولۇپ، يېڭىسايىنىڭ ئالتۇنى بەكمۇ مول ئىكەن. يېڭىسايىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە ھۆكۈمەت، تۆۋەن تەرىپىدە شەخسىي ئالتۇن كولىغۇچىلار ئىشلەيدىكەن. ئالتۇن زاپىسىنىڭ موللىقىدىن يېڭىسايىنىڭ تۆۋەنكى تەرىپى پۈتۈنلەي ئۇستى ئوچۇق كانىغا ئايلاندۇرۇلغانىدى. سودا - سېتىق، ئېلىش - بېرىش ئىشلىرىمۇ ئاساسەن دېيەرلىك ئالتۇن بىلەن بولاتتى.

مەن 1942 - يىلى ئۇرۇمچىدە تۇرمۇش قۇردۇم. ئۇرۇمچىنىڭ ۋەزىيىتى ياخشى ئەمەس بولۇپ، نۇرغۇنلىغان ياشلار، زىيالىيلار تۇرمىگە تاشلانغانىدى. سوۋېتپەرۋەر ئادەملەر ئەمدىلىكتە شېڭ شىسەينىڭ دۈشمىنىگە ئايلانغانىدى. بۇ مۇناسىۋەتلەر بىلەن تۇرلۇك «ئەكسىيەتچىل» تەشكىلاتلار ئويدۇرۇپ چىقىرىلغانىدى. ئىلگىرى ئادەملەر ياپون، گېرمان خائىنلىرى، ئىشپىيونلىرى دەپ ئاتالغان بولسا، ئەمدى نۆۋەت سوۋېت تەرەپكە كەلگەنىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى شېڭ شىسەينىڭ يۈز ئۆرىگەنلىكىنىڭ ئاقىۋىتى ئىدى.

ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئىلغارلىق قىياپەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى. سەككىز ماددىلىق خىتاپنامە، ئالتە بۇيۇك سىياسەت (جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، تىنچلىقنى ياقلاش، خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، شىنجاڭنى ئىسلاھ ۋە تەمىرە قىلىش، ھەممە مىللەتلەر ھوقۇقتا باراۋەر بولۇش) نى ئوتتۇرىغا قويدى. ئەسلى قىياپىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئەزالىرىنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مەلۇم ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئاخىرى نىقابىنى

يىرتىپ تاشلاپ، ھەقىقىي قىياپىتىنى ئاشكارىلىدى.

شىنجاڭ ياشلىرى، زىيالىيلىرى ۋە بارلىق خەلق ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن ئۈمىد كۈتكەنىدى. ئەمدى خەلقنىڭ ئۈمىدى يوققا چىقتى. شېڭ شىسەي 100 مىڭدىن ئارتۇق ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەزىز پەرزەنتلىرىنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلدى. شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئەسىرلەر بويى توپلىغان بايلىقىنى تالان - تاراج قىلدى. ئاخىرى ئۆزىنى جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئاتتى. شېڭ شىسەي 1944 - يىل 9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭدىن ئايرىلغاندا، ئۆزى بىلەن بىللە 80 نەچچە ساندۇق ئالتۇن - كۈمۈش ۋە ئېسىل بۇيۇملارنى ئېلىپ چۆچەكلىگە راۋان بولدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تۇغقانلىرى 30 نەچچە ماشىندا شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۆزۈن يىللار داۋامىدا توپلىغان بايلىقىنى بېسىپ ماڭدى.

مەن خىزمەتتىن سىرت كەچتە ئۇرۇمچىدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىدا ئىشلەيتتىم. تا. س. س خەۋەرلىرىنى رۇسچىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ، ئۇيغۇرچە شىنجاڭ گېزىتىگە تەييارلاپ بېرەتتىم. ئۇ ۋاقىتتا سوۋېت كونسۇلخانىسى شىنجاڭ گېزىتى ئىدارىسىنى تا. س. س خەۋەرلىرى بىلەن تەمىنلەپ تۇراتتى. مەن يەنە ئۇيغۇرچە شىنجاڭ گېزىتىدىكى مۇھىم ماقالە، خەۋەرلەرنى رۇسچىگە تەرجىمە قىلىپ بېرەتتىم. كونسۇلخانا خادىملىرىغا ئۇيغۇرچە دەرس بېرەتتىم. بۇنىڭ ئۈچۈن تېگىشلىك ھەق بېرەتتى.

ئۇرۇمچىدە سىياسىي ۋەزىيەت جىددىي ئىدى. خۇسۇسەن سوۋېت كونسۇلخانىسى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلار خېتەر ئارىسىدا ئىدى. ۋەزىيەت تەقەززاسى بىلەن مەن 1942 - يىلىنىڭ ئىيۇل ئېيىدا ئائىلەم بىلەن غۇلجىغا كۆچۈپ باردىم.

ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلۇشى

شىنجاڭدا 1933 - يىلىدىكى ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئالدىغا ياكى بىرلىشىپ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلدى. ئالدى بىلەن 1934 - يىلى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ قازاق، قىرغىز، خەنزۇ، خۇيزۇ، مانجۇ، رۇس، تاتار، موڭغۇل قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ ئۇيۇشمىلىرى بارلىققا كەلدى. 1938 - يىلىغا كەلگەندە، ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تەسىس قىلىندى. ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسلىكىگە مىرمەخمۇت مىرخەمدوپ، مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە رەشىت بابا، ھەيئەت ئەزالىقىغا ئەنۋەرخانبابا، ۋەلىخان، ھاجى ئەكبەر نەزەربايوپ، ئىلھامجان ئىسھاقجان، فەتتاخ شەنجاڭ (باش كاتىپ)، مەنان قېيۇم قاتارلىقلار سايلاندى. رەھبەرلىك بەنزىسى تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تەشكىلىي ئاپپاراتلىرى كاتىبات بۆلۈمى، تەشكىلات بۆلۈمى، تەشۋىقات بۆلۈمى (بۇنىڭ قارمىقىدا سانايىنەپسە بار)، خوجىلىق بۆلۈمى قاتارلىقلار قۇرۇلدى. مەن تەشۋىقات بۆلۈمىگە مەسئۇل بولدۇم. باشقا بۆلۈملەرگىمۇ مەسئۇل خادىملار بەلگىلەندى. شۇنىڭ بىلەن ئىش باشلىنىپ كەتتى. قۇرۇق قول بىلەن ئىش باشلاشقا توغرا كەلدى. ئۇيۇشمىنىڭ خىزمەت ئورنى ئۈچۈن مەنسۇرجان بايىنىڭ ئىككى ئېغىز ئۆيىنى ئارىيەتكە ئالدۇق. ئۇيۇشمىنىڭ نىزامنامىسى تۈزۈلدى. ئومۇمىي خىزمەت پىلانى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇنىڭغا ئاساسەن، ھەر بىر بۆلۈملەر ئۆزلىرىنىڭ خىزمەت پىلانلىرىنى تۈزدى. تۇرلۇك تۈزۈم، قائىدىلەر ئورنىتىلدى. رەھبەرلىك بەنزىسى — ھەيئەت رىياسەت پات - پات

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مەجلىس ئېچىپ، خىزمەتلەرنى تەشكىللىدى ۋە ئۇنىڭ ئىجراسىنى تەكشۈرۈپ تۇردى. ئۇرۇمچىدىكى ئۆزبېكلەر گەرچە ئاز بولسىمۇ، ھەممىسى ئۇيۇشمىنىڭ خىزمىتىنى قىزغىن قوللىدى ۋە خىزمەتلەرگە ئاكتىپ قاتناشتى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە خىزمەتلەر يۈرۈشۈپ كەتتى. ھەر مىللەت ئۇيۇشمىلىرى بىر - بىرىدىن ئارقىدا قېلىشنى خالىمايتتى. شۇڭا، ئامال تېپىپ خىزمەتلىرىنى ئالغا سۈرۈشكە تىرىشاتتى. بۇمۇ ئۇيۇشما خىزمەتلىرىنى ئالغا سۈرۈشتە بىر ھەرىكەتلەندۈرگۈچى ئامىل بولغانىدى. مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ئۆز مىللىتىگە مۇناسىۋەتلىك ھەممە ئىشلارغا ئارىلىشاتتى. مۇھىمى، تەشۋىقات - تەرغىبات، مائارىپ، مەدەنىيەت، سانائىتىنەپىسە خىزمەتلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئەزالارنى جەلپ قىلىش ئۇچۇن بىز ئالدى بىلەن تەشۋىقات بۆلۈمى قارمىقىدا سانائىتىنەپىسە تەشكىل قىلدۇق. بۇ جەھەتتە بىزدە قېينىچىلىق كۆپ ئىدى. چۇنكى، بىزدە فەتتاخجان، ئادىل خوجا، مىرئەخمەت قاتارلىق يىرىك سازاندىلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سازاندىلەر بەك ئاز ئىدى. داڭلىق رەققاسە ساناۋەرخاندىن باشقا ئۇسسۇلچىلىرىمىز يوق ئىدى. ناخشىچىلىرىمىزمۇ ئاز ئىدى. بۇ ئەھۋاللارنى ئېتىبارغا ئېلىپ، بىز مۇزىكا كۇرۇژوكى تەشكىللىدۇق. كۆپلىگەن يېگىتلىرىمىز مۇزىكا كۇرۇژوكىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، تىرىشىپ ئۆگەندى. ئۆزبېكلەرنىڭ كونا ئادىتى بويىچە ئايالار سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويناشتىن تارتىناتتى. شۇڭا قىزلارنى جەلپ قىلىش ئۇچۇن، ئۇسسۇل كۇرۇژوكى تەشكىللىدۇق. بۇلارمۇ ھەۋەس بىلەن ئۆگىنىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئېگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن مىرئۆمەر، ئابدۇلئەزەم، مىرئىنايەت قاتارلىق ياش مۇزىكانتلىرىمىز، ھەنىپە، سەلىمە، رەئىسە، مۇختەبەردەك ئۇسسۇلچى قىزلىرىمىز يېتىشىپ چىقتى.

بۇلارنى تەربىيەلەشتە پېشقەدەم مۇزىكانتلىرىمىز ۋە ئۇسسۇلچىلىرىمىز كۆپ ئەجىر سىڭدۈردى. يەنە ئۇيغۇر قېرىنداشلاردىن ئالتۇنخان، ئامىنەخان قاتارلىق ئۇستا ئۇسسۇلچىلارنى ۋە تالانتلىق سازاندىلەرنى تەكلىپ قىلدۇق. شۇنىڭ بىلەن سەھنىدە كۇنسېرت نومۇرلىرىنى بېرىشكە قادىر بولدۇق. بىزدە دراما ئارتىسلىرى يوق ئىدى، ئەمما دراما ھەۋەسكارلىرى كۆپ ئىدى. ئاممىنىڭ قىزغىنلىقىدىن پايدىلىنىپ دراما ھەۋەسكارلىرى گۇرۇپپىسىنى قۇردۇق. بىزدىكى بىر قېينىچىلىق ئەرلەر كۆپ، ئاياللار ئاز ئىدى. دراما ھەۋەسكارلىرى قېتىرقىنىپ سەھنە ئەسەرلىرىنى رېپېتىتسىيە قىلدى. ھەۋەس، قىزغىنلىق يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۇن، ئۆز كۈچىمىز بىلەن ھەر خىل سەھنە ئەسەرلىرىنى سەھنىگە ئېلىپ چىقىشقا قادىر بولدۇق. «نەسەپ قۇربانى»، «شاڭخەي كېچىسى»، «شارلاتان» قاتارلىق دراملارنى سەھنىدە قويۇشقا مۇيەسسەر بولدۇق. سەھنە ئەسەرلىرىدىن كۆپ قېتىملىدۇق. ئابدۇشۈكۇر يالقۇندەك دراماتۇرگىمىز بار ئىدى. سانائىتىنەپىسەگە ئىشتىراك قىلغانلار ئاكتىپ ۋە قىزغىن ئىدى. ھېچكىمگە مائاش بېرىلمەيتتى. پەقەت چۈشكەن دارامەتتىن مەلۇم كىشىلەرگە يارەم بېرىلىپ، دارامەتنىڭ قالغان كۆپ قىسمى ئۇيۇشمىغا تاپشۇرۇلاتتى.

تەشۋىقات بۆلۈمى تەرىپىدىن تام گېزىتى، قارا تاختا گېزىتى، رەسىملىك سان چىقىرىلىپ تۇرۇلاتتى. بۇنىڭدا ئاساسلىقى خىزمەتلەر خۇلاسىلىنەتتى، خىزمەت كۆرسەتكەنلەر تەقدىرلىنىپ، خىزمەتتىكى كەمچىلىكلەر تەنقىد قىلىناتتى. تام گېزىتىنىڭ خىزمەتلىرىمىزنى ئالغا سۈرۈشتە رولى چوڭ بولدى. ئەزالارنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن ئۇيۇشمىدا قىرائەتخانە، بىلىيارتخانا تەشكىل قىلىنغانىدى. قىرائەتخانىدا ھەر خىل

كىتاب، ژۇرنال ۋە گېزىتلەر بار ئىدى. ئەزالىرىمىز بوش ۋاقىتلىرىدا قىرائەتخانىدا بىلىم ئېلىش بىلەن شۇغۇللىناتتى.

بىز يەنە ماۋارىپ ئىشلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللاندۇق. ئۇيۇشمىمىز ئۆزى پۇل چىقىرىپ پارتا، ئورۇندۇق، دوسكىلارنى ياسىتىپ، ساۋات چىقىرىش مەكتىپىنى ئاچتۇق. بۇ مەكتەپ «جاھانگىرلىككە قارشى 28 - ساۋات چىقىرىش مەكتىپى» دەپ ئاتالدى. بۇ مەكتەپتە ساۋات چىقىرىش، ئۆلكە، مەملىكەت ۋە خەلقئارا ۋەزىيەتتىن خەۋەردار قىلىش، پەننىي بىلىملەرنى ئۆگىتىش بىلەن شۇغۇللاندۇق. ئۇ چاغلاردا سابىق سوۋېت ئۆزبېكىستانىدا ئۆزبېكلەر ئەرەپ يېزىقىدىن لاتىنچە يېزىققا كۆچكەن ۋاقىت ئىدى. ئۆزبېكىستاندىن لاتىن يېزىقىدا كىتاب، ژۇرناللار كېلىپ تۇراتتى. ئەزالارنى سابىق سوۋېت ئۆزبېكىستانىدىن كېلىدىغان كىتاب، ژۇرناللارنى ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، لاتىن يېزىقىدا ساۋات چىقىرىش بىلەن شۇغۇللاندۇق. ئەزالار لاتىن يېزىقىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن قىزغىن قاتناشتى. چۈنكى، ئۇلار بۇنىڭغا ئېھتىياجلىق ئىدى.

مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى تەشۋىقات - تەرغىبات خىزمىتى ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى. تام گېزىتى، قارا تاختا گېزىتى، رەسىملىك سان، تەشۋىقات ۋەرەقلىرى ئارقىلىق تەشۋىقات ئېلىپ باراتتۇق، يەنە ئويۇن قويۇش ئالدىدا جامائەت توپلانغان ئورۇنلاردا، مەسچىت ۋە كوچىلاردا تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلاتتى. تەشۋىقات مەزمۇنى كۆپرەك شىنجاڭدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەر، ياپونغا قارشى مۇداپىئە ئۇرۇش ئەھۋالى ۋە قولغا كەلتۈرۈلگەن غەلىبىلەر، ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا يارىدەم قىلىش ئۈچۈن ئىئانە توپلاش، ساۋات چىقىرىش، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى

سوتسىيالىستىك تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكى ۋە قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرى، جاھانگىرلىككە قارشى تەشۋىقاتلاردىن ئىبارەت ئىدى. تەشۋىقات - تەرغىبات جەھەتلەردە ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. بۇ ۋاقىتلاردا چىن تىنچۇ، ماۋ زېمىن، لىن جىلۇ قاتارلىق مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىسىز ئىلغار زاتلار جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تەرىپىدىن شىنجاڭغا ئەۋەتىلىپ، شىنجاڭنىڭ خىزمىتىگە قاتنىشىۋاتقان، سوۋېت ئىتتىپاقى يارىدەم بېرىۋاتقان، شېڭ شىسەينىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي نىقابى خەلق ئىچىدە تېخى پاش بولمىغان چاغلار ئىدى.

غۇلجىدا ئىلى ۋىلايەتلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى، چۆچەكتە تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلدى. مەزكۇر ئۇيۇشمىلارمۇ مەدەنىيەت، ماۋارىپ، ئاقارتىش ئىشلىرى جەھەتتە نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.

ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇق قول بىلەن ئىش باشلىغان بولۇپ، ھۆكۈمەت بىر تىيىنمۇ بەرمەيتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇيۇشما ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىگىلىك تىكلىدى، ئۇيۇشمىنىڭ كۈندىلىك خىراجەتلىرىنى تەمىن ئەتتى. خادىملار (باش كاتىپ ۋە تازىلىق ئىشچىسى) نى ماۋاش بىلەن تەمىنلىدى. چوڭ قورۇ - جاي سېتىۋېلىپ، ئىدارە ئورنى قىلدى.

نېمە ئۈچۈن ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، جەمئىيەت ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان پايدىلىق ئىشلارنى قىلالىدى؟ مۇھىمى، ئۇيۇشمىنى ئۆزبېك جاھائەتچىلىكى قىزغىن قوللايتتى. ئۆزبېكلەر ئۆز ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىشى ئۈچۈن كۆيۈنەتتى. ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن يارىدەم بېرەتتى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى قىزغىنلىق بىلەن ئىجرا قىلاتتى. ھەممە ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىسىنى قوشۇپ، ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ نەتىجىلىك بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى جەمئىيەت ئۈچۈن كۆپلىگەن پايدىلىق ئىشلارنى قىلالىغاندى.

مەن 1938 ـ يىلدىن 1942 ـ يىلىغىچە ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىدا قوشۇمچە خىزمەت قىلدىم.

غۇلجا شەھىرى ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپىدە

مەن غۇلجىغا كۆچۈپ بارغاندىن كېيىن، تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن بىرەر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇشۇم لازىم ئىدى. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەش ئۈچۈن خەنزۇ تىلى بىلەن يېزىقىنى بىلىش شەرت بولغانلىقتىن، ئىدارىلەردە مىللىي كادىرلار يوق دېيەرلىك ئىدى. مەندىن بۇرۇن بارغان يولداش ئەسئەت ئىسھاقوپ تاتار مەكتىپىدە ئىلمىي مۇدىر، يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايوپ «تائالىيە» مەكتىپىدە مۇدىر ئىدى. ماڭا ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپىدە ئىشلەشكە توغرا كەلدى. باشتا ئوقۇتقۇچى بولدۇم، كېيىنچە ئىلمىي مۇدىر، مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىدىم. «نەمۇنە» مەكتىپىدى ئۆزبېك زىيالىيلىرىنىڭ توپلانغان ئورنى بولۇپ، مەكتەپ ھاياتى كۆڭۈللۈك ئىدى. ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتەك شەرەپلىك ۋەزىپە ماڭا تاپشۇرۇلغاندى. بۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇنلۇق ۋە خۇرسەنلىك ھېس قىلدىم. ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش ھەقىقەتەن شەرەپلىك ۋەزىپە. پرولېتارىيات داھىلىرى ماركس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىن، ماۋ زېدۇڭلار ئۇلۇغ ئۇستازلار،

ئۇلار ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن. ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەقەززاسى، تەرەققىياتنىڭ كاپالىتى، مىللەتنى روناق تاپقۇزۇش، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش، خەلقنى بايىشات تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈشنىڭ ئاچقۇچى. شۇنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەت تۇزۇمىنىڭ ھەر خىل بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىلىپ كەلمەكتە. ئۆزبېك جامائەتچىلىكىمۇ بۇنىڭدىن خالىي ئەمەس ئىدى.

ئۆزبېكلەر ئىلى رايونىغا 1706 — 1708 ـ يىللىرى ۋە 1740 ـ يىللاردىن باشلاپ ماكانلاشقان.① ئۇلار ئۆزبېكستاندىن كۆچۈپ كەلگەن بولۇپ، سودىگەرچىلىك، چارۋىچىلىق، دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. غۇلجا ئۆزبېك مەھەللىلىرىنىڭ شەكىللەنگەنلىكىگىمۇ ئىككى ئەسىردىن ئوشۇق ۋاقىت ئۆتكەن. ئۆزبېكلەرنىڭ غۇلجىدا ئولتۇراقلاشقان مەھەللىلىرى: ھازىرقى ئۆزبېك مەسچىتى ۋە مەكتەپ ئەتراپى، «تۆت كۆۋرۈك» دائىرىسى، «تۆرەم مەھەللە» دائىرىسى، تاجىباي مەھەللىسى، تۆرە خوجاھاجى كوچىسى، قازانچى مەھەللىسى، كۆكچىلىك، چېلەك مەھەللىلىرى، تۇنگان مەسچىتى دائىرىلىرى قاتارلىق جايلار.

1879 ـ يىلى مەرىپەتپەرۋەر خامۇش خەلپەنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۆزبېك مەھەللىسىدە ئاددى مەسچىت ۋە 40 — 50 نەپەر ئوقۇغۇچى سىغىدىغان بىر ئېغىز ئۆيلۈك دىنىي مەكتەپ بىنا قىلىنغان.

1896 ـ يىلى ئۆزبېك جامائەتچىلىكىنىڭ ئىقتىسادىي

① بۇ مەلۇماتلار ئىمىنجان يۈسۈپ، مىرمىجىت مىرخەمىتوۋىنىڭ ئۆزبېك مەدەنىيىتىگە جەمئىيىتىگە يازغان دوكلاتىدىن ئېلىندى.

ياردەمى بىلەن بىر مەسچىت بىنا قىلىنىپ، ئۇنىڭ يېنىغا ئالتە ئېغىزلىق پىشايۋانلىق ئۆي سېلىنىپ، بۇنىڭ ئىككى ئېغىزى دەرسخانا قىلىنغان.

1909 — 1911 - يىللىرى غەيرەتجان باي پەخرىدىنوپ ئۆز ئىقتىسادى بىلەن ئەسلىدىكى ئاددى مەسچىت ئورنىغا ھازىرقى كاتتا مەسچىت بىناسىنى ۋە 25 مېتر ئېگىزلىكتىكى مەسچىت مۇنارىسىنى ياساتقان («مەدەنىيەت ئىنقىلابى» ۋاقتىدا مەسچىت تاقاپ قويۇلۇپ، مۇنارىسى بۇزۇپ تاشلانغان، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دىن كېيىن، ئۆزبېك جامائەتچىلىكىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن مەسچىت قايتا ئېچىلغان). مەسچىت بىنا قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يېنىغا يەنە سەككىز ئېغىزلىق مەكتەپ بىناسى سېلىنغان. بۇ مەكتەپكە ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن «نەمۇنە» مەكتىپى دەپ نام بېرىلگەن. «نەمۇنە» مەكتىپى شىنجاڭ ئۇزبېكلىرىنىڭ تارىخىدا ئەڭ بۇرۇن مەيدانغا كەلگەن، ئۆزبېك تىلىدا، يېڭى ئۇسۇل بىلەن دەرس ئۆتۈلىدىغان ئۆزبېك مەكتىپى ئىدى. بۇ مەكتەپنىڭ دائىرىسى كەڭ بولۇپ، سىنىپ سانى 15 كە، ئوقۇغۇچىلىرى 400 گە، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى 25 كە يەتكەنىدى. بۇ مەكتەپكە ئاساسەن ئۆزبېك بالىلىرى قوبۇل قىلىنىش بىلەن بىللە، بۇ مەكتەپتە ئوقۇشنى خالىغان باشقا مىللەت بالىلىرىمۇ قوبۇل قىلىناتتى. شىنجاڭدىكى بۇرۇنقى ئادەت بويىچە ئالدى بىلەن مەسچىت بىنا قىلىنىپ، يېنىغا مەكتەپ سىنىپلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى. غۇلجا، چۆچەك، ئۈرۈمچى ۋە باشقا شەھەرلەردىمۇ شۇنداق ئىدى. 1938 - 1939 - يىللىرى چۆچەك ئۆزبېكلىرى ئۆزبېك مەكتىپى سالدى. بۇ مەكتەپ كېيىنكى يىللاردا بىنا قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئايرىم، مەسچىتتىن خالى ئورۇنغا سېلىندى.

ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى خىل

بولغانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇتۇش سۈپىتى ياخشى ئىدى. غۇلجا شەھىرىدىكى مەكتەپلەر ئىچىدە ئالدىنقى قاتاردا تۇراتتى.

1950 - يىلى ئىلى ۋىلايەتلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپى ئۈچۈن ئىككى قەۋەتلىك، 20 سىنىپلىق مەكتەپ سېلىپ بەرگەندى. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مەزكۇر مەكتەپ بىناسى خەتەرلىك بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن 1984 - يىلى ھۆكۈمەت تۆت قەۋەتلىك يېڭى مەكتەپ بىناسى سېلىپ بەردى.

1939 - ، 1940 - يىللىرى ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپىنىڭ يېنىغا زامانىۋى كۇلۇب بىنا قىلىپ، بۇنىڭغا «ئۆزبېك كۇلۇبى» دەپ نام بەرگەندى. ئۆزبېك كۇلۇبى ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپى ئۈچۈن كۆپ ئوڭايلىق شارائىتلارنى يارىتىپ بەرگەندى. بەختكە قارشى بۇ كۇلۇب 1950 - يىلى ئوت ئاپىتى سەۋەبى بىلەن كۆيۈپ كەتتى.

ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپى ئەسلىدە دىنىي مەكتەپ ئاساسىدا تەرەققىي قىلىپ، پەننىي مەكتەپكە ئۆزگەرتىلگەن، بۇرۇن خەلق تەربىيىدىن باشقۇرۇلغان مەكتەپ ئىدى. 1933 - يىلدىكى ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن ھۆكۈمەت تەمىناتىغا ئۆتتى. بۇ مەكتەپ بۇرۇن تۆت يىللىق، كېيىن ئالتە يىللىق سىستېمىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىن كېيىن، يەتتە يىللىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ (باشلانغۇچ تۆت يىللىق، تولۇقسىز ئوتتۇرا ئۇچ يىللىق) بولدى. ئازادلىقتىن كېيىن 5 - ئوتتۇرا مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى.

ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپى ئۆزبېكنىڭ ئۇزۇن يىللىق تارىخىدا بىرقانچە ئەۋلاد ئۆزبېك ياشلىرىنى تەربىيىلىدى. خەمىت ۋەكىلى، خەمىت سەئىدى، نەسرۇللا قارى فەرھاتى، سابىر

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئەپەندى، نەبى ئەپەندى، نېغمەت ئەپەندى، فاتىخ ئەپەندى، سۇنئەتۇللا ئەپەندى، باشىر ئەپەندى، مەسخۇد ئەپەندى، ئىمنجان ئەپەندى، ئەبەيدۇللا ئەپەندى، ئىقبال، جەمىلە قاتارلىق ئۆزبېك زىيالىيلىرى ئۆزلىرىنىڭ يۇرەك قانلىرىنى ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشكە سەرپ قىلدى. كۆزگە كۆرۈنگەن تاتار ئوقۇتقۇچىلىرىدىن فەرىخە، پاتىمە، رەمزىيە قاتارلىقلار مۇ «نەمۇنە» مەكتىپىنىڭ رونىق تېپىشى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ مۇناسىپ ھەسسىلىرىنى قوشتى.

ئۆزبېك جامائەتچىلىكى «نەمۇنە» مەكتىپىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى. مەكتەپ بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ياردەم بېرىپ تۇراتتى. مەكتەپ، ئائىلە، جەمئىيەت بىرلىكتە مەكتەپنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلگەنلىكى تۈپەيلىدىن، مەكتەپنىڭ تەلىم ـ تەربىيە ئىشلىرى، دەرستىن سىرتقى پائالىيەتلىرى ياخشى يولغا قويۇلغانىدى. مەكتەپ ئاتا ـ ئانىلاردىن رازى ئىدى. ئاتا ـ ئانا ۋە ئۆزبېك جامائەتچىلىكىمۇ مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچىلاردىن مىننەتدار ئىدى. ئۇلار ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ئەخلاقلىق، بىلىملىك، ئىنتىزامچان بولۇپ تەربىيىلەنگەنلىكى ئۈچۈن خۇرسەن ئىدى. مەن ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قەدەر ئۆزبېك «نەمۇنە» مەكتىپىدە خىزمەت قىلدىم.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى

1944 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئىلى ۋىلايىتى نىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۇلاستاي تاغلىق رايوندا پارتىزانلار قوراللىق قوزغىلىڭى كۆتۈرۈلدى. بۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ مۇقەددىمىسى ئىدى. قوراللىق قوزغىلاڭنىڭ يالقۇنى ئۇچ ۋىلايەت

دائىرىسىدە تېز سۈرئەت ۋە شىددەت بىلەن كېڭەيدى.

1944 ـ يىلى 12 ـ نۇيابر كۈنى غۇلجا شەھىرىدە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى» قۇرۇلدى. ھۆكۈمەت ئەزالىرى 16 كىشىدىن تەركىب تاپتى. ئۇلار: ئەلىخان تۆرە، ھاكىمبەك خوجا، ئابدۇرەئۇپ مەخسۇم ئىبراھىمى، رەھىمجان سابىر ھاجى، مۇھەممەتجان مەخسۇم، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ھەبىب يۇنچى، ئەنۋەر مۇسابايوپ، پاۋىل پاۋلوۋىچ ماسكالىيوۋ، ئوبۇلخەيرى تۆرە، پۇچە، جانى يولداشوپ، سالىجان باي باباجان، ئابدۇلمۇتائالى خەلپەت، پېتىررومانوۋىچ ئالىكساندىروۋ، غەنىلاردىن ئىبارەت ئىدى. ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرە، مۇئاۋىن رەئىسى ھاكىمبەك خوجا بولدى ۋە نازارەت، ئىدارىلەرنىڭ مەسئۇللىرى بەلگىلەندى. دۆلەت بايرىقى بېكىتىلدى. توققۇز ماددىلىق ھۆكۈمەت خىتابنامىسى ئېلان قىلىندى. ھۆكۈمەتنىڭ ئورگان گېزىتى «ئازاد شەرقىي تۈركىستان» نەشر قىلىندى. مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ھەر ساھە خىزمەتلىرى ئۇتۇقلۇق يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى.

ئۇچ ۋىلايەت خەلقى مۇستەبىت گومىنداڭ ھاكىمىيىتى ئۈستىدىن ناھايىتى تېزلىك بىلەن غەلىبە قازاندى. بۇنىڭ سەۋەبى، ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمدارلارنىڭ رەھىمسىز ئېزىشى ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشى ئارقىسىدا، خەلق ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي جەھەتتىن چەكسىز ئېزىلگەن. ھوقۇق، باراۋەرلىك، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، ھاياتلىق يولى قاتارلىق ئىنسانىي ھوقۇقلىرىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلىنغان، جېنىدىن جاق تويغانىدى. خەلق قوللارچە ياشاشنى خالىمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ مىلتىق، تاياق ـ توقماق، ھەرە، گۈرجەك كۆتۈرۈپ، زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان ئەكسىيەتچىل

گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى چىقتى. خەلق كۈچى مۇستەبىت ھاكىمىيەت ئۇستىدىن غالىپ كەلدى.

سابىق سوۋېت ھۆكۈمىتى ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتە يارىدەم قىلدى. ھەربىي قورال - ياراق ۋە ھەربىي مۇتەخەسسىسلەر بىلەن تەمىن ئەتتى. بۇنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە قىلىشىدا رولى زور بولدى. لېكىن بۇ تاشقى دۆلەتنىڭ يارىدىمى بولۇپ، يەنە ئاساسلىقى خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچى ئىدى. چۈنكى دۈشمەنگە قارشى جەڭ مەيدانلىرىدا دۈشمەن ھېسابىغا قوراللىنىپ، كۆكرەك كېرىپ جەڭ قىلغۇچىلار ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئوغلانلىرى ئىدى. ئارقا سەپتە تەشكىلىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتتە جان پىدالىق بىلەن ئىشلەپ، ئالدىنقى سەپ غەلىبىسىنىڭ قولغا كېلىشىگە يېقىندىن يارىدەم بەرگۈچىلەرمۇ ئۈچ ۋىلايەت خەلقى ئىدى. ھەرقانداق تاشقى يارىدەم بولغىنى بىلەن ئىچكى ئامىل رول ئوينىمىسا، غەلىبىنىڭ قولغا كېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. سابىق سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا يارىدەم بېرىشىدىكى سەۋەب، ئېزىلگەن مىللەتلەرنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىگە يارىدەم بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە مۇھىمى ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن ئىدى. مىلتارىست شېڭ شىسەي سوۋېت تەرەپتىن يۈز ئۆرۈپ، ئۆزىنى جىياڭ جېيشىنىڭ قوينىغا ئاتقاندىن كېيىن، سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى تەسىرى قولدىن كەتكەنىدى. سوۋېت تەرەپ يۈز بەرگەن بۇ ۋەزىيەتتىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭدىكى تەسىر دائىرىسىنى قايتا تىكلىمەكچى بولدى.

جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەربىي شىمال رايونىدىكى غەلىبىسى، گومىنداڭ ئارمىيىسىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ تۇرۇشى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى ئوبدان شارائىت بىلەن تەمىنلىدى. بۇنىڭمۇ ئۈچ

ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىغا يارىدىمى زور بولدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ يالقۇنلىرى پەقەت ئۈچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىدى. بەلكى پۈتۈن شىنجاڭنى قاپلىدى. جەنۇبىي شىنجاڭ، شەرقىي شىنجاڭدىمۇ ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەر كەڭ ئەۋج ئالدى. لېكىن ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ئىنقىلاپ غەلىبە قازانغانلىقى ۋە ئىنقىلابىي ھاكىمىيەتنى ساقلاپ تۇرالىغانلىقى ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى دەپ ئاتالدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئىستىخىيىلىك مەيدانغا كەلگەن ئىنقىلاب بولماستىن، مەقسەتلىك، تەشكىللىك، پىلانلىق ھالدا مەيدانغا كەلگەن ئىنقىلاب ئىدى. ئۆلكىمىزنىڭ ھازىرقى زامان تارىخىدا يۈز بەرگەن ئەڭ ئۇلغار، كۆلىمى ئەڭ زور ئىنقىلاب ئىدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى خاراكتېرى جەھەتتىن مىللىي دېموكراتىك ئىنقىلاب بولۇپ، ئۇنىڭ تىڭ ئۈچى جاھانگىرلىككە، فېئودالىزمغا، بيۇروكرات كاپىتالىزمغا ۋە ئۇنىڭ جۈڭگودىكى مەركەزلەشكەن ۋەكىلى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارىتىلغانىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئەكسىيەتچىل گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرەشنى ئۈتۈقلۇق ئېلىپ باردى. ئەمما فېئودالىزمغا قارشى كۈرەشنى يۈرگۈزۈشكە ئىمكانىيەت بولمىدى. بۇنداق قىلىشقا شۇ زامان ۋە ماكانىنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى مۇرەككەپ ۋەزىيىتى يول قويمىدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تىڭ ئۇچىنى خەنزۇلارغا قاراتتى، دېگەن خاتا قاراشلارمۇ بولدى. بۇنداق قاراشنىڭ يۈز بېرىشىدە مەلۇم سەۋەبلەرمۇ بار ئىدى. چۈنكى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇن ھاكىمىيەت ئۇستىدە تۇرغان ئەكسىيەتچىل گومىنداڭ ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ھەممىسى دېيەرلىك خەنزۇلار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خەنزۇ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرغانلىق،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئىسىر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلىقتەك ساختا كۆرۈنۈش شەكىللەندۈردى. بۇنىڭ سىرتىدا ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى ۋاقتىدا خەنزۇ پۇقرالىرىنىڭ ئورۇنسىز ئازار يېگەن ئەھۋاللىرىمۇ كۆرۈلدى. ئاياللارغا باسقۇنچىلىق قىلىش، تالان - تاراج قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرۈش قاتارلىق ناھەق ئىشلار يۈز بەردى. بۇنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمىدى. بۇنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. ئەمما، ئىنقىلابنىڭ تىنچ ئۇچى خەنزۇلارغا ئەمەس، ئەكسىيەتچىل گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشىلىغانلىقى ئەمەلىيەت. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تىنچ ئۇچىنى خەنزۇلارغا قارىتىسى، دېگەن ئەھۋاللار مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى بۇزۇش ئۈچۈن قىلىنغان سۈيىقەست بولۇپ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قىلىنغان بۆھتاندىن ئىبارەت.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى خاتالىقلاردىن خالىي بولالمىدى. ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا مىللىي مەسىلە ۋە باشقا جەھەتلەردە بەزى ئېغىر خاتالىقلار كۆرۈلدى. لېكىن بۇ خاتالىقلار ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى ئىنقىلابىي رەھبەرلەر تەرىپىدىن تۈزىتىلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى، ماۋجۇشى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا يۈكسەك باھا بەردى. ماۋجۇشى: «سىلەرنىڭ شىنجاڭ ئازاد رايونىدا ئېلىپ بارغان كۈرىشىڭلار جۇڭگو خەلق دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى، سىلەر گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇننىنى تىزگىنلەپ، چوڭ غەربىي شىمالنى ۋە پۈتۈن جۇڭگونى ئازاد قىلىشقا تۆھپە قوشتىڭلار»، دېگەنىدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بەش يىل داۋام قىلدى. بۇ ناھايىتى قىسقا تارىخىي جەريان ئىدى. ئەمما بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ناھايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. ھەر مىللەت

خەلقى ئۆيۈلتاشتەك ئىتتىپاقلىشىپ، گومىنداڭ مۇھاسىرىسى ئىچىدە قەد كۆتۈرۈپ، ھاكىمىيەتنى ساقلاپ تۇرالىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىللىرىنىڭ قوراللىق ئىغۋالىرىغا، ئىچكى دۈشمەنلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىلدى. پانتۈركىست، پانئىسلامىستلارنىڭ خاتالىقلىرى پاش قىلىندى ۋە مۇۋاپىق تەدبىرلەر قوللىنىلدى.

ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئۇچ ۋىلايەت ئىقتىسادىنىڭ ئاساسىي بولغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقىنى چىڭ تۇتتى. دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىغا يارەم بېرىشنى كۆچەيتتى. نامۇۋاپىق سېلىقلارنى ئېلىپ تاشلىدى. سودا - سېتىق، سانائەت، پۇل - مۇئامىلە ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تەدبىر قوللاندى. مەدەنىيەت - مائارىپ، ئەدەبىيات - سەنئەت، ساقلىقنى ساقلاش، تەنتەربىيە، مەتبۇئات - نەشرىيات، پوچتا - تېلېگراف، نەقلىيەت قاتارلىق ھەر ساھە ئىشلىرىنى چىڭ تۇتتى. بۇ جەھەتلەردە ئۇنۇم تېز كۆرۈلدى.

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەريانىدا مەن باشتىن - ئاخىر مائارىپ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندىم. گومىنداڭ تەرەپ بىلەن تۈزۈلگەن «11 مادداىلىق بىتىم» گە قەدەر بولغان جەريانىدا (1946 - يىل ئىيۇلغىچە)، نازىر سەيپىدىن ئەزىزنىڭ رەھبەرلىكىدە مائارىپ نازارىتىنىڭ مەكتەپلەر بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى، مائارىپ نازارىتى تەرىپىدىن تەشكىل قىلىنغان ئوقۇتقۇچىلار كۇرسلىرىدا ئوقۇتقۇچى، مۇدىر بولۇپ خىزمەت قىلدىم. خىزمەتلەر بەك ئالدىراش ئىدى. چۈنكى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىللىرىنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتقان چىرىك مائارىپىنى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇش، يېڭىدىن مائارىپ خىزمەتلىرىنى تەشكىللەش لازىم ۋە زۆرۈر ئىدى. مائارىپ فاكۇلتېتى، ئوقۇتۇش سىستېمىسى،

ئوقۇتۇش پروگراممىسى، دەرسلىك، تۇرلۇك قائىدە ـ تۈزۈملەر، ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش، مەكتەپ جاھاز ـ مۇلۇكلىرى، مەكتەپ بىنالىرىنى رېمونت قىلىش، يېڭى ئوقۇتۇش يىلىنى كۈتۈۋېلىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆز ۋاقتىدا بىجىرىش لازىم ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ماۋارىپ ئىشلىرىغا بەكمۇ كۆڭۈل بۆلەتتى. رەھبەرلىك ئەھمىيەت بېرەتتى. ياش ئەۋلادلار بىلىم ئېلىشقا تەشنا ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قىسقىغىنە جەريانىدا ماۋارىپ ئىشلىرى ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلدى ۋە ئۇنۇملۈك مېۋىلەرنى بەردى.

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى 1945 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ئاچقان 25 ـ سانلىق يىغىنىدا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى جەڭ مەيدانلىرىدا باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلغان جەڭچى ـ ئوفىتسېرلارنى رىغبەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ۋە ئارقا سەپتىكى ھەر ساھەدە خىزمەت كۆرسەتكەن ھۆكۈمەت خادىملىرى، ئوقۇتقۇچىلار ۋە ئاممىنى ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن، ئوردېن ۋە مېدالىلار بىلەن مۇكاپاتلاشنى قارار قىلدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئازادلىق ئوردېنى (ئالتۇن)، ئازادلىق ئوردېنى (كۈمۈش)، ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن كۈرەش (1 ـ دەرىجىلىك ئالتۇن)، ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن كۈرەش (2 ـ دەرىجىلىك كۈمۈش)، باتۇرلۇق مېدالى (كۈمۈش)، پىدائىي مېدالى (كۈمۈش)، ساداقەت مېدالى (كۈمۈش) تەسىس قىلىندى. كېيىن يەنە جۇمھۇرىيەت ئوردېنى (ئالتۇن) تەسىس قىلىندى.

مەن ماۋارىپ ساھەسىدە قىلغان خىزمەتلىرىم ئۈچۈن ساداقەت مېدالى، ئىستىقلالىيەت ئوردېنى (2 ـ دەرىجىلىك كۈمۈش)، ئازادلىق ئوردېنى (ئالتۇن) بىلەن مۇكاپاتلاندىم.

ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەيدانغا كېلىشى

ياشلارنى تەشكىللەش، تەربىيىلەش، ئۇلارنى جەڭگىۋار ۋەزىپىلەرنى ئۆتەشكە سەپەرۋەر قىلىش ئۈچۈن ئاممىۋى ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇش زۆرۈر ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇش تەييارلىقى تامامىلانغاندىن كېيىن، 1945 ـ يىلى 15 ـ نۇيابردا ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلۇش مۇراسىمى غۇلجا شەھەر رۇس كۇلۇبىدا ئۆتكۈزۈلۈپ، ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى، ئۇنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرى، دائىمىي كومىتېت ئەزالىرى جاكارلاندى. ئابدۇكېرىم ئاباسوپ رەئىسلىككە، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ مۇئاۋىن رەئىسلىككە، سەيپىدىن ئەزىزى، مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ، ئابدۇللا زاكىروپ، ئەنۋەر خانبابا، بۇقارا تىشقانبايلار دائىمىي كومىتېت ئەزالىقىغا كۆرسىتىلدى.

ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ناھايىتى تېزلىك بىلەن راۋاجلاندى. ۋىلايەت، ناھىيە، يېزىلاردا ۋە ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەردە ئۇنىڭ تەشكىللىرى قۇرۇلۇپ، ياشلار ئاكتىپلىق بىلەن ئەزا بولدى. ئۇچ ۋىلايەت ياشلىرى ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇشنى ئۆزلىرىگە شەرەپ دەپ بىلەتتى. دەرۋەقە، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ياشلارنى تەشكىللەش، تەربىيىلەش ۋە ھەر خىل ئىشلارغا سەپەرۋەر قىلىش جەھەتتە كۆپ پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز بۇ تەشكىلاتنى قىزغىن قوللىدى. ياشلارنى تەربىيىلەش مەقسىتىدە مەركىزىي كومىتېت غۇلجىدا «كۈرەش» ژۇرنىلى، ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى «ئىنقىلابىي ياشلار» ژۇرنىلىنى نەشر قىلدى. ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئۇچ ۋىلايەت

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

دەربجىلىك، 27 ناھىيە دەربجىلىك تەشكىلى قۇرۇلدى. ئەزالار سانى 14 مىڭغا يەتتى.

گومىنداڭ تەرەپ بىلەن «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم» تۈزۈلگەندىن كېيىن، مەن ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن بىللە ئۇرۇمچىگە كەلدىم. ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى ئۇرۇمچىدە ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ تەشكىلىنى قۇرۇش توغرۇلۇق قارار ماقۇللاپ، بۇ ۋەزىپىنى ماڭا تاپشۇرغانىدى. مەن ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ياشلار تەشكىلىنى قۇرۇش ئۈچۈن ھەربىكەت ئېلىپ باردىم. ئەپسۇسكى، بۇ ھەقتە سوۋېت كونسۇلخانىسى خەۋەر تېپىپ ئۇرۇمچىدە ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنى قۇرۇشقا قوشۇلمىدى. ئۇلار قوشۇلمىغان ئىشنى قىلىشقا بولمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشمىدى. ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى 1947 - يىلى 1 - ئايدا ئاچقان 1 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتايدا ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ يەتتە ۋىلايەت دائىرىسىدە كېڭەيتىشنى قارار قىلىپ، بۇ ھەقتە بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىن تەلەپ قىلغانىدى، بۇنىڭغا گومىنداڭ تەرەپ قوشۇلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىلا پائالىيەت ئېلىپ باردى. 1948 - يىلى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئىتتىپاققا قوشۇلۇپ كەتتى. ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى قارمىقىدا ياشلار بۆلۈمى قۇرۇلدى.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى

ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ياشلارنىڭ ئاممىۋى تەشكىلاتى

ئىدى. ئىنقىلابقا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن پارتىيە قۇرۇش لازىم ئىدى. پارتىيە قۇرغاندا چوقۇم كومموۇنىستىك پارتىيە بولۇشى شەرت ئىدى. بىز ئارزۇ قىلغان سوتسىيالىزم، كومموۇنىزم جەمئىيىتىنى قۇرۇش ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئاۋانگارتى بولغان كومموۇنىستىك پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدىلا ئەمەلگە ئېشىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بىز پارتىيە قۇرۇشنى قارار قىلدۇق.

1946 - يىل 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى پارتىيە قۇرۇلدى. پارتىيە قۇرغۇچىلار: ئابدۇكېرىم ئابباسوپ (لۇتفى)، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ (ئېلدان)، سەيپىدىن ئەزىزى (نۇر)، ئەسئەت ئىسھاقوپ (ئىجاد)، مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ (نىجاد)، ئەنۋەرخانبابا (چولپان)، ئابدۇللا زاكىروپ (ئىلغار) لار ئىدى. تەخەللۇسلىرىنىڭ باش ھەرپىنى قوشقاندا «لېنىنچى» دېگەن سۆز ھاسىل بولاتتى. پارتىيىنىڭ نامىنى «خەلق ئىنقىلابىي پارتىيە»، قىسقارتىپ «خى. ئى. پ» دەپ ئاتىدۇق. سوۋېت كومموۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسىدىن ۋە پارتىيە قۇرۇلۇشىغا دائىر ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ، ئۆز ئەمەلىيىتىمىزگە تەدبىقلاپ پارتىيىمىزنىڭ پروگراممىسى ۋە نىزامنامىسىنى تۈزۈپ چىقتۇق. بۇنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدا ئەتراپلىق مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتتۇق. بىزدە پارتىيە قۇرۇش توغرۇلۇق نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي تەجرىبىمىز يوق بولغانلىقى ئۈچۈن، خاتالىقلاردىن خالىي بولۇش تەس ئىدى.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى يەر ئاستى تەشكىلات ئىدى. شۇ زامان، شۇ ماكاندا خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى ئوچۇق ئېلان قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بۇنىڭغا شۇ ۋاقىتتىكى شارائىت يار بەرمەيتتى، رەھبەرلىك يول قويمايتتى. سوۋېت

تەرەپمۇ قوشۇلمايتتى. خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى تەسىس قىلىشتىن بۇرۇن تەشكىل قىلىنغان «پەلسەپە ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى»، «ماركسىزم - لېنىنىزم ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى» مۇ رەھبەرلىككە مەلۇم بولغاندىن كېيىن، توختىتىپ قويۇلغانىدى. شۇنداق ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىدىن ئىبارەت قىلىپ، «خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى»نى سوۋېت تەرەپتىنمۇ مەخپىي تۇتتۇق. سوۋېت تەرەپكە مەلۇم قىلماسلىقنى بىر ئىنتىزام قىلىپ بېكىتتۇق. بىز سوۋېت تەرەپتىن مەخپىي تۇتۇشنى قارار قىلغان بولساقمۇ، بۇنىڭدىن سوۋېت تەرەپنىڭ قورغاس چېگرىسىدىكى رازۋېت ئورنى خەۋەر تېپىپ، موسكۋاغا مەلۇم قىپتۇ. بۇنىڭدىن موسكۋا خەۋەر تېپىپ، غۇلجا كونسۇلخانىسىدىن سۈرۈشتە قىلغاندا، غۇلجا كونسۇلخانىسىنىڭ بۇنىڭدىن خەۋىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، پارتىيە تەشكىلى يوق، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئەمەلىيەتتە پارتىيە مەۋجۇت بولغانلىقى ئۈچۈن موسكۋا غۇلجا كونسۇلخانىسىنى تەنقىد قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن غۇلجىدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىگە نىسبەتەن پوزىتسىيىسى ياخشى بولمىدى. ئايرىم ئەزالىرىمىزغا خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىگە نىسبەتەن نامۇۋاپىق سۆزلەرنى قىلغان ئەھۋاللار كۆرۈلدى. لېكىن موسكۋا پارتىيەمىزگە نىسبەتەن سوۋكۇت قىلغانلىقى ئۈچۈن، غۇلجا كونسۇلخانىسى بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېت ئەزالىرى ئارىسىدا خىزمەت تەقسىم قىلىندى. مەن مائارىپ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولدۇم. چۈنكى مەن شۇ ۋاقىتلاردا مائارىپ ساھەسىدە خىزمەت قىلمۇاتقانلىقىم ئۈچۈن، مائارىپ ساھەسىدە ئىش ئېلىپ بېرىش قۇلايلىق ئىدى. خىزمەتلەر باشلىنىپ كەتتى، ئەزالار قوبۇل قىلىندى،

تەشكىللەر قۇرۇلدى. بىز تەشۋىقات - تەرغىبات ۋە باشقا خىزمەتلەرنى ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئارقىلىق ئېلىپ باردۇق. كۆپچىلىكىمىز ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېت ئەزالىرى بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئارقىلىق خىزمەت ئېلىپ بېرىش قۇلايلىق ئىدى. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ۋە ھەربىيلەر ئىچىدە پارتىيەنىڭ تەشكىللىرى قۇرۇلدى.

ئۈچ ۋىلايەت بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدا «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم» تۈزۈلۈپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى ئۇرۇمچىگە كۆچتى. بىتىم جەريانىدا ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن گومىنداڭ تەرەپ ئوتتۇرىسىدا جىددىي سىياسىي كۈرەش بولدى. خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى سىياسىي كۈرەشنى خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىپ تۇتتى. ئۇرۇمچىدىكى ۋاقىتتا مەن خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ باش كاتىپلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىدىم.

بىرلەشمە ھۆكۈمەت مائارىپ نازارىتىدە

«11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم»گە ئاساسەن بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ، جاڭ جىجۇڭ رەئىس، ئەخمەتجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدىلەر مۇئاۋىن رەئىس بولدى. سەيپىدىن ئەزىزى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولدى. مائارىپ نازارىتىنىڭ دەرسلىك تەييارلاش بۆلۈمىدە ئابدۇراخمان مۇھتى، ئەلى ئىبراھىموپ، رەجەپ توختىلار، باشلانغۇچ مەكتەپلەر بۆلۈمىدە ئابدۇرېھىم ئەيسا، ئابلىز شەرىپلەر، ئوتتۇرا مەكتەپلەر بۆلۈمىدە ئابلىمىت مەخسۇتوپ، كاتىبات بۆلۈمىدە ئەخمەت نەجىبى خىزمەت قىلدى. مەن مىشۇ جۇرىن (مۇدىر كاتىپ) بولۇپ ئىشلىدىم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

يەتتە ۋىلايەت ماۋارىپىنى ئۆزگەرتىشتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى. ئوقۇتۇش سىستېمىسىنى ئۆزگەرتىش، ئوقۇتۇش پروگراممىلارنى تۈزۈش، دەرسلىكلەر تەييارلاش، ھەر خىل تۈزۈملەرنى ئورنىتىش، تەشكىللەرنى تەرتىپكە سېلىش، خادىملارنى بەلگىلەش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەش زۆرۈر ئىدى. ھەر بىر مەسىلىنى مۇزاكىرە قىلىپ بىر تەرەپ قىلىشتا، پىكىردە ئوخشاش بولماسلىق، تالاش - تارتىش بولۇپ تۇراتتى. لېكىن قانتىق تالاش - تارتىشلارغا قارىماي بىز پىكرىمىزدە چىڭ تۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ توغرا تەشەببۇسلىرىمىزنى ئەملگە ئاشۇراتتۇق. يولداش سەيپىدىن ئەزىزى قەشقەرگە سايلام خىزمىتى بىلەن كەتكەندىن كېيىن، مېنىڭ كۈندۈزدىكى ۋاقتىم ئاساسەن نازارەتكە ئەرز - ئەھۋال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنى قوبۇل قىلىش، ئەرز ئېيتىپ كەلگۈچىلەرگە تېگىشلىك جاۋاب ۋە مەسلىھەت بېرىش، ھەل قىلىشقا مۇمكىن بولغان ئىشلارنى ھەل قىلىپ بېرىش بىلەن ئۆتەتتى. بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئايىقى ئۇزۇلمەيتتى. كۆرۈشكە تېگىشلىك بولغان ئالاقە، ھۇججەتلەرنى ئۆيگە ئېلىپ بېرىپ بېرىم كېچىگىچە كۆرۈشكە توغرا كېلەتتى.

ۋەزىيەت جىددى، كۆرەش كەسكىن ئىدى.

خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ 1946 - يىلى 11 - ئايدا ئېچىلغان دۆلەت قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى يولداش دوڭ بۇۋۇ بىلەن كۆرۈشۈپ، خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەھۋالى ۋە تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا

قويدى ھەمدە دوڭ بۇۋۇنىڭ يولىورۇقلىرىنى ئالدى. يولداش دوڭ بۇۋۇ نۇرغۇن قىممەتلىك يولىورۇقلارنى بەردى. شۇنىڭ ئىچىدە كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈش ئۈچۈن پارتىيىلەرنى بىرلەشتۈرۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ، پارتىيىمىز ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم يولىورۇق ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا شىنجاڭدا كوممۇنىستىك خاراكتېرگە ئىگە پارتىيىلەردىن خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى بار ئىدى.

يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ يولداش دوڭ بۇۋۇ بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇرۇمچىگە قايتقاندىن كېيىن، 1947 - يىل 2 - ئاينىڭ 3 - كۈنى خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېت ئەزالىرى بىلەن كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى مەسئۇللىرىنىڭ بىرلەشمە مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ مەجلىسكە رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىنغا خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى تەرەپتىن ئابدۇكېرەم ئابباسوپ، سەيپىدىن ئەزىزى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ، ئەنۋەرخانبابالار، شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىدىن لى تەييۇ، چىن شىخۇا، لو جۈلار قاتناشتى. مەجلىستە ئابدۇكېرىم ئابباسوپنىڭ نەنجىڭ سەپىرى توغرۇلۇق دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى بىلەن كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنى بىرلەشتۈرۈش توغرۇلۇق قىزغىن مۇزاكىرىدىن كېيىن، ئىككى پارتىيىنى بىرلەشتۈرۈش توغرۇلۇق قارار قوبۇل قىلىندى. پارتىيىنىڭ نامى خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيە دەپ ئۆزگەرتىلدى. قىسقارتىلغاندا «خى. ئى. پ» دەپ ئاتالدى. خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسى، نىزامنامىلىرى بېكىتىلدى. بۇ قېتىمقى پروگراممىسى ۋە نىزامنامە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ 7 - قۇرۇلتىيىدا ماقۇللانغان پروگراممىسىگە ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ

ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاپ تۇزۇلگەنىدى.

خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىك ئورگىنى — مەركىزىي كومىتېت تەشكىل قىلىنىدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ رەئىسلىككە، لى تەييۇ، ئەسئەت ئىسھاقوپلار مۇئاۋىن رەئىسلىككە، سەيپىدىن ئەزىزى، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ، ئابدۇللا زاكىروپ، ئەنۋەرخانابا، چىن شىخۇا، لو جۆ، يۇ جەنلىن، يۇ چاڭجىلار مەركىزىي كومىتېت ئەزالىقىغا سايلاندى. بىرلەشكەندىن كېيىن كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ۋە خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ بارلىق ئەزالىرى خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيە (خى. ئى. پ) سىنىڭ ئەزالىقىغا ئۆزگەرتىلدى. ئىككى پارتىيە بىرلەشكەندىن كېيىن، خىزمەتلەر ئۇستىدە قارار قوبۇل قىلىنىدى. قارارلارنىڭ بىرى، خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ تەشكىلىنى يەتتە ۋىلايەت دائىرىسىگە كېڭەيتىش ئىدى.

1947 - يىلى ئاپرىل ئېيىدا، جاڭ جىجۇڭ، ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىرھاجىيوپ، مەسئۇت سەبىرى، ئەيسا ئالىپتېكىن، جالالىدىن (ژاڭ زىڭشەن)، چۇ ۋۇ، لىۋ زىرۇڭلاردىن تەركىب تاپقان جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكى ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەن ۋىلايەتلىرىگە باردى. بۇ ئۆمەك 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى يولغا چىقىپ شۇ يىلى 5 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. بۇ ئۆمەك بىلەن مەنمۇ بىللە باردىم. خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسى ماڭا قەشقەر، خوتەن ۋىلايەتلىرىدە پارتىيە تەشكىلىنى قۇرۇشنى تاپشۇردى. ۋەزىيەت جىددى، سىياسىي كۈرەش كەسكىن ئىدى. ئىنقىلاب بىلەن ئەكسىلئىنقىلاب، ئوچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن گومىنداڭ تەرەپدارلىرى ئوتتۇرىسىدا كەسكىن كۈرەش ھۆكۈم

سۈرەتتىن. خەلق ئىنقىلاب تەرەپتە، ئوچ ۋىلايەت تەرەپتە ئىدى. گومىنداڭ تەرەپ ئوچ ۋىلايەت تەرەپدارلىرىنى بېسىش، ئۇلارغا زەربە بېرىش، قاماقتا ئېلىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن، قولغا ئېلىنغان ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. ئاقسۇدا توختامىش، يەكەندە جۇ فاڭگاڭ، خوتەندە خۇ دۇڭباڭ (نۇربەك) لار ئەكسىيەتچىل كۈچلەر بىلەن بىرلىشىپ، بۇ ئىشلارغا قوماندانلىق قىلاتتى. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ۋىلايەتلەر ئىچىدە قەشقەر ۋىلايىتىدە ئەھۋال ئالاھىدە ئىدى. خەلق ئەركىن، ئىنقىلابىي ھەربىكەتلەر ئەۋج ئالغانىدى. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم خەلق ئارىسىدا چوڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر، تەرەققىپەرۋەر، ئىنقىلاب ئىرادىسى كۈچلۈك، قورقماس، يۈرەكلىك ئادەم ئىدى. ئۇ قەتئىي ئىنقىلاب تەرەپتە، ئوچ ۋىلايەت تەرەپتە ئىدى. ئۇنىڭ ئورۇنباسارى قاسىمجان قەمبىرى ئوچ ۋىلايەت رەھبىرىي كادىرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. بۇلارنىڭ ئەتراپىدا ئابلىز مۇھەممىدى، ئالىم ئاخۇن، نىزامىدىن، بارات ئاخۇن، ئۆمەر سەلەي، ئابدۇرېھىم پىتەك، ئابدۇلھەق، سۈزۈك ھاجى، سىدىق مۇسايوپ، ئابدۇرېھىم لىتىپ، مۇھەممەت ئەيسا قاتارلىق كۆپلىگەن ئىنقىلابىي كۈچلەر بار ئىدى. جاڭ جىجۇڭ قەشقەردە سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزگەندە، يىغىن ئىشتىراكچىلىرى ۋەزىيەت ئۇستىدە، گومىنداڭ ھەربىي ۋە مۇلكى ئەمەلدارلىرىنىڭ جىنايەتلىرى ئۇستىدە پولاتتەك پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ۋە قەشقەر خەلقى نامايىش ئۆتكۈزۈپ، جاڭ جىجۇڭغا ئىنقىلابىي ئاممىنىڭ كوچ - قۇۋۋىتىنى تونۇتۇپ يولغا سالغانىدى.

مەن قەشقەرگە كېلىپ، خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن ئەھۋاللارنى ئىگىلىگەندىن كېيىن،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ بىيۇروسىنى تەسىس قىلىش بىلەن شۇغۇللاندىم. نامزاتلار ئۇستىدە ئەھۋال بىر قەدەر ئېنىق ئىدى. چۈنكى، يولداش سەيپىدىن ئەزىزى قەشقەر ۋىلايىتىدە سايلام خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلغان ۋاقىتتا، كادىرلار ئۇستىدە ئىگىلىگەن ئەھۋالنى ۋە ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر ئويلىنىشتىن كېيىن، ئابلىز مۇھەممىدى (رەئىس)، قاسىمجان قەمبىرى، ئالىم ئاخۇن، بارات ئاخۇن، نىزامىدىن، ئۆمەر سەلەي قاتارلىق يولداشلاردىن خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ بىيۇروسى تەشكىل قىلىندى. بۇلارغا مەركىزىي كومىتېت تاپشۇرۇقلىرى يەتكۈزۈلدى. پارتىيىنىڭ پروگراممىسى، نىزامنامىلىرى مۇزاكىرە قىلىندى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ بىيۇروسىنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىپىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ھوشيارلىقنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، خۇسۇسەن ئەزا قوبۇل قىلغاندا قاتتىق دىققەت قىلىش تەكىتلەندى. پارتىيىنىڭ ھۈججەتلىرى، ئۆگىنىش ماتېرىياللىرى ۋە پائالىيەت ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن لازىملىق مەبلەغ بىلەن تەمىن ئېتىلدى.

بىز ئۇرۇمچىدىن ئايروپىلان بىلەن ئاقسۇغا، ئاندىن قەشقەرگە كەلدۇق. قەشقەردىن ماشىنا (يۈك ماشىنىسى) بىلەن يەكەن، خوتەن ۋىلايەتلىرىگە باردۇق. يەكەن ۋىلايىتىمۇ گومىنداڭ تەرەپ تېرورلۇق يۇرگۈزۈۋاتقان ۋىلايەتلەرنىڭ بىرى ئىدى. مائارىپ نازارىتى تەرىپىدىن يەكەننىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى تەكشۈرۈشكە ئەۋەتىلگەن ئەۋەر ئىسمىلىك بىر خادىمنى جۇ فاڭگاڭ (يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى) ئىز - دىرەكسىز يوقاتقانىدى. يەكەن ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى ئابدۇسالام سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنى قارشى ئېلىپ نۇتۇق سۆزلىگەنلىكى ئۇچۇن خىيانەت قىلدى، دەپ تۆھمەت چاپلاپ

قولغا ئېلىپ، 12 يىللىق قاماققا ھۆكۈم قىلغانىدى. مۇنداق ئەھۋاللار كۆپ بولۇپ، ئىنقىلابىي ئاممىنى زورلۇق يول بىلەن بېسىپ تۇراتتى.

خوتەن ۋىلايىتىمۇ گومىنداڭ ھەربىي كۈچلىرى ۋە ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى قۇتراپ تۇرغان ۋىلايەتلەرنىڭ بىرى ئىدى. ناھەق ئىشلار كۈندە دېگۈدەك يۈز بېرىپ تۇراتتى. خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كىرىيە ناھىيىسىدە 1946 - يىلى 12 - ئايدا سايلام ئېلىپ بېرىلغاندا، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر مەجلىس مەيدانىغا ئوق ئېتىپ تۆت ئادەمنى ئۆلتۈرگەنىدى. سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلگەن خوتەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى «تەشكىلات» قۇردى، دېگەن تۆھمەت بىلەن قولغا ئېلىنغانىدى. بىزنىڭ خوتەندىكى ۋاقتىمىزدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن يالغۇنلىنغان لۈكچەكلەر «قىزىل پاچاقلار» نى يوقىتىمىز، دەپ كوچىلاردا يۈگۈرۈشۈپ يۈردى. «قىزىل پاچاق» دېگىنى ئۇچ ۋىلايەت تەرەپدارلىرى ئىدى.

مەركىزىي كومىتېت مانا خوتەندە ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتى تەشكىل قىلىشنى تاپشۇرغانىدى. مەن خوتەنگە بارغاندىن كېيىن بىز چۈشكەن جاي خوتەن ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىگە ئابلىز قارى (ئازادلىقتىن كېيىن سودا نازارىتىگە مۇئاۋىن نازىر بولغان) نى چاقىرىپ ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلەشتىم. ۋەزىپىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، ئادەملەر ئۇستىدە ئويلىشىشنى تاپشۇردۇم ۋە مەسىلىلەر ئۇستىدە تەپسىلىي سۆزلىشىش ئۈچۈن ئابلىز قارىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولدۇم. ئەتىسى ئۆيىگە بارسام ئابلىز قارىنىڭ ھوشىسىز ھالدا كارىۋاتتا ياتقانلىقىنى كۆردۇم. ئەسلىدە ئابلىز قارى مەن بىلەن سۆزلىشىپ قايتقان كۈنى چوماقچىلار ئۇنى ئۇرۇپ ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. بۇ، مەن بىلەن سۆزلەشكىنىنى كۆرگەن پايلاقچىلارنىڭ تەشكىللەپ

ئورۇنلاشتۇرغان ئىشى ئىكەن. مەقسەت ئۇچ ۋىلايەت كىشىلىرى بىلەن كۆرۈشتۇرمەسلىك، كۆرۈشسەك ھالىك ئابلىز قاريدەك بولىدۇ دەپ ھەيۋە قىلماقچى. لېكىن گومىنداڭ تەرەپنىڭ زورلۇق ھەربىكەتلىرىگە قارىماي، ئىنقىلابىي ئاممانى ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشكىلى ۋە ئەھۋاللارنى ئېيتىش ئۈچۈن ئۇزۇلمەي ئايرىم ۋە توپلىشىپ كېلىپ تۇردى. ئاممىنىڭ ئىنكاسىدىن قارىغاندا، ئەھۋال ھەققەتەن ئېغىر ئىدى. مەسلىنىڭ مەركىزىي نۇقتىسى «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم» نى ئىجرا قىلىش ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەشتىن ئىبارەت ئىدى.

بىزنىڭ خوتەندە تۇرۇش ۋاقتىمىز قىسقا بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابلىز قارىنىڭ ساقىيىشى ئۈچۈن خېلى ۋاقىت كېتەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشەنچلىك يولداش ھۇشۇر بىلەن خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ قۇرۇش ۋە نۆۋەتتىكى ۋەزىپىلەر توغرۇلۇق تەپسىلىي سۆزلەشتىم. ئابلىز قارى ساقايغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن نامزاتلار ئۈستىدە ئويلىشىپ، ۋىلايەتلىك كومىتېت قۇرۇشنى تاپشۇردۇم. خۇسۇسەن تەشكىلنى كېڭەيتىش مەسلىسىدە ئەتراپلىق ئويلىشىپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەزا قوبۇل قىلىشنى تاپىلىدىم. تېگىشلىك ماتېرىياللارنى ۋە خراجەت ئۈچۈن مەبلەغ بەردىم.

بۇ كۈنلەردە جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئېغىر ئىدى. بىرتەرەپتىن بەگ، پومپىشچىكلارنىڭ ئېزىشى، يەنە بىر تەرەپتىن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تاران - تاراجى ئارقىسىدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ يىلىكى قۇرۇپ، دەرمانى قالمىغاندى. ناھەق ئىشلار كۆپ ئىدى. خەلقنىڭ ئەرز -

شىكايەتلىرى كۆپ بولۇپ، ئۇنى ئاڭلىغۇچى ۋە ھەل قىلغۇچىلار يوق ئىدى. ئەخمەت ئەپەندىنى كۆرۈش ھەم ئەرز - شىكايەتلىرىنى ئېيتىش ئۈچۈن كەلگەنلەر ئەرزلىرىنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى. بىز ئەرزلەرنى تاغارلاپ ئېلىپ قايتتۇق. ئەرز ئەھۋاللىرىنى يۇقىرىغا يەتكۈزەلمەي، بوينىغا بورا كېيىۋېلىپ كوچىدا يۈرگەنلەرنى كۆردۇم. ئىلگىرى ئەرز - شىكايەتلىرىنى يۇقىرىغا يەتكۈزەلمىگەنلەر بوينىغا بورا كېيىپ كوچىغا چىقىدىكەن، بۇ، سەۋر - تاقەتنىڭ چېكىگە يەتكەنلىكىنى كۆرسىتىدىكەن.

تۇرمۇش قىيىنچىلىقىنىڭ ئۈستىگە سىياسىي كۈرەش قوشۇلغانىدى. گومىنداڭ تەرەپ تۇرلۇك چارە - تەدبىر، ھىيلە - مىكىر قوللىنىپ، ئۇچ ۋىلايەت تەرەپدارلىرىغا زەربە بېرەتتى، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۆلتۈرۈلگەن، قامالغان ۋە باشقا تۇرلۇك زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلار نۇرغۇن ئىدى.

ئۆلكىلىك مەسلىھەت كېڭىشى ۋە سىياسىي كۈرەش

«11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىم» بويىچە يەرلىك سايلاملار ئۆتكۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۆلكىدە مەسلىھەت كېڭىشى ئېچىلماقچى ئىدى. شۇنىڭغا بىنائەن 1947 - يىلى ماي ئېيىدا ھەر بىر ئورۇنلاردىن سايلانغان ۋەكىللەر ئۈرۈمچىگە توپلاندى. مەن ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا ناھىيىسىدىن سايلانغان ۋەكىل ئىدىم. مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ۋەكىللىرى ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنگەن بولۇپ، بۇلار ئۈچ ۋىلايەت تەرەپدارلىرى ۋە گومىنداڭ تەرەپدارلىرىدىن ئىبارەت ئىدى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپدارلىرى بىتىمنى ھىمايە قىلغۇچىلار بولۇپ، تىنچلىق بىتىمگە خىلاپلىق قىلغۇچىلارغا قارشى قەتئىي كۈرەش ئېلىپ باردى. گومىنداڭ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئەكسىيەتچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ قول - چوماقلىرىنىڭ زىيانكەشلىك ھەرىكەتلىرىنى پاش قىلدى. بۇ چاغدا سىياسىي كۆرەش كەسكىن بولۇپ، ئۇستۇنلۇك ئۇچ ۋىلايەت تەرەپتە ئىدى. پىكىرده بىرلىك بولماي، مەجلىس ئېچىلىشىنى كۈتۈپ شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىڭ قىزىل بىناسىدا بىر ئاي ياتتۇق. مۇشۇنداق ئەھۋالدا مەسئۇتنىڭ يۇقىرىدىن رەئىسلىككە تەيىنلىنىشى كۆپچىلىكنىڭ غەزىپىنى تېخىمۇ قوزغىدى. ئۇچ ۋىلايەتنى ھىمايە قىلغۇچى ۋەكىللەر مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قەتئىي قارشى ئىدى. بۇ سىياسىي كۆرەشنىڭ مەركىزى بولۇپ قالدى. مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى ئۇچ ۋىلايەتتە خەلق نامايىشى بولدى. گومىنداڭ تەرەپنىڭ توسقۇنلۇقى نەتىجىسىده مەجلىسنىڭ ئېچىلىشىغا كۆزىمىز يەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ھەمده يەتتە ۋىلايەت ۋەكىللىرىدىن ئۇچ ۋىلايەت تەرەپنى قوللىغۇچىلار شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت قىلىپ، ئۇچۇق .خەت يېزىپ، گېزىتتە ئېلان قىلدۇق. ئۇچۇق خەتتە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» گە قىلغان بۇزغۇنچىلىقلىرى، مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئېچىلمىغانلىقىنىڭ سەۋەبلىرى كونكرېت پاكىتلار بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن مەجلىستىن قايتىپ چىقتۇق. مەن بۇ جەھەتتە ئەخمەت ئەپەندىم بىلەن سۆزلەشكىنىمده، ئەخمەت ئەپەندىم شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت قىلىپ يېزىلغان ئۇچۇق خەتنىڭ ياخشى بولغانلىقىنى، توغرا قىلغانلىقىمىزنى ئېيتقانىدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تىنچلىق بىتىمگە داۋاملىق قارشى تۇرۇشى، ئاخىرىدا بىتىمگە خىلاپ ھالدا مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسلىكىگە تەيىنلىنىشى بىتىمنىڭ بۇزۇلۇشىغا ئېلىپ باردى. ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ غۇلجىغا قايتتى. مەن ئەڭ ئاخىرىدا رەھىمجان

سابىرھاجىيوپ بىلەن 1947 - يىل 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى غۇلجىغا قايتتىم. ئۆلكىلىك مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يەتتە ۋىلايەت ۋەكىللىرىدىن قەشقەر ۋىلايىتىدىن 25 نەپەر، ئاقسۇ، خوتەن، قاراشەھەر ۋىلايەتلىرىدىن بىر نەپەردىن، تۇرپان ناھىيىسىدىن ئىككى نەپەر بولۇپ، جەمئىي 30 نەپەر ۋەكىل ئۇچ ۋىلايەتكە قايتتى. بۇنىڭ ئىچىده سىدىق مۇسايوپ، ئابدۇرېھىم لىتىپ، خەلپەت سۇزۇك ھاجى، ئەسئەت ياقۇپ، ئابدۇكېرىم ھاشىم، مەھەممەت ھەسەن، سىراجىدىن، مەھەممەتجان، ئوسمان تۇردى، ئوسمان ياقۇپ، مۇسا سايىت، سوپى سەلەي، ئابدۇرېشىت ئەلەم قاتارلىق كىشىلەر بار ئىدى. بۇنىڭ سىرتىدا ئۇچ ۋىلايەتنى ھىمايە قىلغۇچى كۆپلىگەن كىشىلەر، مەسىلەن، ئۇيغۇر سايرانى، ئىبراھىم تۇردى، ئىسمايىل ياسنوپ، پولات ئالىمى، تۇرسۇن ئاتاۋۇللا، نىغمەت خەلپىتىم قاتارلىق نۇرغۇن يولداشلار ئۇچ ۋىلايەتكە باردى.

مەن ئۇرۇمچىگە خىزمەتكە كەلگەندىن كېيىن، قوشۇمچە ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندىم. تاكى غۇلجىغا قايتقانغا قەدەر بۇ ۋەزىپىنى ئۆتىدىم. بۇ يىللاردا مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرىنىڭ مەركەزلىك ۋەزىپىسى سىياسىي كۆرەشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىمكانىيەت دائىرىسىده مەدەنىي ئاقارتىش خىزمەتلىرىمۇ ئىشلەندى. ئۆلكىلىك ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك، تاتار مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى «11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» نىڭ ئىجراسى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك ھەسسىلىرىنى قوشتى.

بىتىم بۇزۇلۇپ، غۇلجىغا قايتقاندىن كېيىن

تىنچلىق بىتىم بۇزۇلۇپ مەن غۇلجىغا قايتقىنىمدىن كېيىن، ۋىلايەتلىك مائارىپ باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىدىم. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ قارمىقىدا مالىيە باشقارمىسى، مائارىپ باشقارمىسى، ساقلىقنى ساقلاش باشقارمىسى ۋە ساقچى باشقارمىسى بار ئىدى.

ئۇچ ۋىلايەتتە مائارىپ ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈندى. بىتىم بۇزۇلغاندىن كېيىن، ئۇچ ۋىلايەت مائارىپ ئىشلىرىغا بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن سەيپىدىن ئەزىزى باشچىلىقىدا ئۇچ ۋىلايەت مائارىپ رەھبەرلىك ھەيئىتى قۇرۇلدى. تاكى ئۆلكە ئازاد بولغانغا قەدەر بۇ ھەيئەت مائارىپ ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىپ كەلدى.

رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمى مائارىپ ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى. ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىپ تۇراتتى. مەكتەپلەرگە بېرىپ ئەھۋال ئىگىلەيتتى، تەكشۈرۈپ - تەنتەك قىلاتتى. ئۇچ ۋىلايەت مائارىپىغا رەھبەرلىك كۆڭۈل بۆلگەنلىكى، ئاممانى يېقىندىن ياردەم قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇچ ۋىلايەت مائارىپىدا قىسقا ۋاقىت ئىچىدە چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىپ، ئالاھىدە نەتىجە كۆرۈلدى. ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى مۇقىملاشتى، سۈپىتى ياخشىلاندى. ئۇلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. مائاشى ئۆستۈرۈلۈپ، تۇرمۇشى ياخشىلاندى. يېڭى ئوقۇتۇش پروگراممىلىرى تۈزۈلۈپ، دەرسلىكلەر بىلەن تەمىن ئېتىلدى. تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپلىرى كۆپەيتىلدى، تولۇق ئوتتۇرا سىنىپ، مەخسۇس كەسپىي سىنىپلار ئېچىلدى. چارۋىچى خەلق بالىلىرى ئۈچۈن ياتاقلىق مەكتەپلەر قۇرۇپ بېرىلدى. موڭغۇل بالىلىرى ئۈچۈن غۇلجا

شەھىرىدە پۈتۈن تەمىناتلىق باشلانغۇچ مەكتەپ تەشكىل قىلىندى. ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم يۇرتى تەشكىل قىلىنىپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسپىي خادىملار يېتىشتۈرۈلدى. كەچكى بىلىم ئاشۇرۇش مەكتەپلىرى ئېچىلدى. ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەرىكىتى ئىلىپ بېرىلدى.

1948 - 1949 - يىلى ئوقۇش يىلىغا كەلگەندە، ئۇچ ۋىلايەتتە، يەنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە 545 باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ، 1830 سىنىپ، 56 مىڭ 900 ئوقۇغۇچى، 2059 نەپەر ئوقۇتقۇچى بار ئىدى.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى

1948 - يىلىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ئەخمەت ئەپەندىم ئۇچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى پارتىيە، تەشكىلاتلارنى بىرلەشتۈرۈپ بىر ئاممىۋى تەشكىلات قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ۋە خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. بۇ مەسىلە ئۇستىدە ئويلىنىشقا، مۇزاكىرە قىلىشقا توغرا كەلدى. مۇسكۇا تەرەپمۇ خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، تەسىس قىلىنغۇسى تەشكىلات بىلەن قوشۇۋېتىش تەرەپدارى ئىدى. مەخسۇس مۇشۇ مەسىلە توغرۇلۇق سۆزلىشىش ئۈچۈن موسكۇادىن كەلگەن ئادەم خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ۋەكىلى بىلەن سۆزلىشىشنى تەلەپ قىلدى. بىز ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بىلەن سەيپىدىن ئەزىزىنى ۋەكىل قىلىپ كۆرسەتىپ بەردۇق. سۆھبەتتە موسكۇا تەرەپ خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى، ياشلار تەشكىلاتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قوشۇۋېتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىز بۇ ھەقتە مۇزاكىرە قىلىپ، گەرچە ئوخشىمىغان پىكىرلەر بولسىمۇ، خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدۇق. ئاخىرى خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسى قوشۇلۇپ كەتتى، ئىنقىلابىي ياشلار تەشكىلاتى ئىتتىپاقنىڭ ياشلار بۆلۈمى بولۇپ ئۆزگەرتىلدى.

1948 - يىلى 1 - ئاۋغۇست كۈنى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلدى. ئەخمەتجان قاسىمى ئىتتىپاقنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلاندى. ئىتتىپاقنىڭ دائىمىي ھەيئىتى تەشكىل قىلىندى. ئۇ، تەشكىلىي ھەيئەت دەپ ئاتالدى. تەشكىلىي ھەيئەت ئەزالىقىغا ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مۇنۇنوپ، سەيپىدىن ئەزىزى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، شەمشى مامىيوپ، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئابدۇل مۇتالىئە خەلپەم، ئۇيغۇر سايرانى، ئىبراھىم تۇردى، ئەنۋەرخانبابا، قاسىم ئەپەندىلەردىن ئىبارەت 11 كىشى كۆرسىتىلدى. تەشكىلىي ھەيئەتنىڭ رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى بولدى. شىنجاڭدا تىنچلىقنى ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەتنامە چىقىرىلدى.

ئەخمەتجان قاسىمى ئالىي مەلۇماتلىق، ماركسىزملىق نەزەريە سەۋىيىسى يۇقىرى، باي تەجرىبىگە ئىگە، قابىلىيەتلىك، تەدبىرلىك، كەمتەر، قەلبى كۆچلۈك، ئاتاقلىق ناتىق، تىرىشچان رەھبەر ئىدى.

ئەخمەتجان قاسىمى ئۆزىنىڭ تالانتلىق رەھبەر ئىكەنلىكىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنى تەشكىللەشتە، ئۇنى تېزلىك بىلەن تەرەققىي ئەتكۈزۈشتە ۋە ئۇنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە نامايان قىلدى. ئەخمەتجان

قاسىمى گومىنداڭ تەرەپ بىلەن «11 مادداىلىق تىنچلىق بىتىم» تۈزۈش جەريانىدىمۇ ئۆزىنىڭ تالانتىنى نامايان قىلىپ، جاڭ جىجۇڭنى قايىل قىلغانىدى.

ئىتتىپاق قۇرۇلۇپ 1948 - يىلى 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر بولغان ئۇچ ئاي ئىچىدە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ۋە مىللىي ئارمىيىدە تۆت ۋىلايەت دەرىجىلىك، 42 ناھىيە دەرىجىلىك، 386 رايون دەرىجىلىك تەشكىللىرى قۇرۇلۇپ بولدى. ئەزالار ئومۇمىي سانى 24 مىڭ 405 نەپەرگە يەتتى. مىللىي ئارمىيىدە ئىتتىپاق ئەزالىرى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 80 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى. ئۆلكە ئازاد بولغانغا قەدەر ئەزالار سانى 77 مىڭ 394 كە يەتكەنىدى.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ھەممە ئېتىراپ قىلغان، يۇقىرى ئابرويىغا ئىگە، ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەممە ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىدىغان تەشكىلاتقا ئايلاندى. ئىتتىپاق ئۇچ ۋىلايەتنىڭ ھەممە مۇھىم خىزمەتلىرىنى، جۈملىدىن ئۇچ ۋىلايەت مالىيىسىنى، ئىشلەپچىقىرىشىنى، مائارىپىنى ۋە باشقىلارنى تۇتتى. ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقىتلىرىدا ھەممە ئەزالارنى ئەتىيازلىق تېرىلغۇنى غەلبىلىك ئورۇندىشىغا چاقىرىق قىلاتتى. تەشكىلىي ھەيئەت ئەزالىرىمۇ ناھىيىلەرگە مەسئۇل قىلىناتتى. مەن سۇمۇل (ھازىرقى چاپچال) ناھىيىسىگە مەسئۇل ئىدىم. مەن ئۆز خىزمىتىمنى ئۆتەش بىلەن بىللە پات - پات سۇمۇل ناھىيىسىگە بېرىپ تېرىلغۇ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، خىزمەتلەرنى تەشكىللەپ، ناھىيىنىڭ تېرىلغۇ ئەھۋالىنى ئىتتىپاق كومىتېتىغا يازما ۋە ئاغزاكى دوكلات قىلىپ تۇراتتىم.

ئىتتىپاق ئازادلىق ھارپىسىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ

شىنجاڭغا كېلىشىنى قارشى ئېلىش توغرىسىدا چوڭ تەشۋىقات
ھەرىكىتى قوزغىدى. ئىتتىپاق تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىمۇ
تەشۋىقات ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن ناھىيىلەرگە
بۆلۈندى. مەن بۇ خىزمەت بىلەن توققۇزتارا، تېكەس ۋە
موڭغۇلكۇرە ناھىيىلىرىگە باردىم. سۆھبەت مەجلىسى ئۆتكۈزۈپ،
ناھىيە بويىچە چوڭ يىغىنلارنى ئاچتۇق. بۇنىڭدىكى مەقسەت،
جۈڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ، خەلق ئازادلىق
ئارمىيىسىنى تەشۋىق قىلىش، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى
قىزغىن كۈتۈۋېلىش ۋە ئاممىنىڭ پىكرىنى ئاڭلاش ئىدى.
سۆھبەت مەجلىسلىرىدە، چوڭ يىغىنلاردا ئامما كومپارتىيىنى
قىزغىن سۆيىدىغانلىقىنى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ
شىنجاڭغا كىرىشىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقلىرىنى
بىلدۈردى. شۇنداقلا بەزى ئوخشىمىغان پىكىرلەرمۇ ئوتتۇرىغا
چۈشتى.

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش يىغىنىغا قاتناشقان بىزنىڭ
ۋەكىللىرىمىز ئۈرۈمچى ئارقىلىق غۇلجىغا قايتتى. غۇلجا
ھەيرانباغ ئايرودورومىغا توپلانغان خەلق ئاممىسى تەشنالىق بىلەن
ۋەكىللەرنى كۈتەتتى. ئايروپىلان قونۇپ، ئايروپىلاندىن
سەپىدىن ئەزىزى چۈشكەندىن كېيىن، خەلق خۇشاللىق ۋە
گۈلدۇراس ئالقىشلار ئىچىدە قارشى ئالدى. مەن ئىتتىپاق
نامىدىن قارشى ئېلىش نۇتقى سۆزلىدىم. ئامما ئەھۋالدىن
خەۋەرسىز بولغانلىقتىن ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك
مۇنونوپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، دەلىلقان سۇگۇربايوپلار
كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، بۇ نېمە ئىش دېگەن
سوئال ھەممىنىڭ كاللىسىغا كەلدى.

يولداش سەپىدىن ئەزىزى قايتقاندىن كېيىن، جەددىي
مەجلىس ئېچىلدى. ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك، مۇنونوپ،

ئابدۇكېرىم ئابباسوپ باشلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ
ئائىلىلىرىگە پاتمە ئوقۇپ، خەۋەرلەندۈرمەكچى بولدۇق. شۇ
كۈنى كەچتە ئەخمەت ئەپەندىم باشلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ
ئائىلىسىگە قايغۇلۇق خەۋەر يەتكۈزۈلدى. پۈتۈن شەھەرنى قايغۇ
قاپلىدى. مۇسىبەت خەۋىرىنى ئاڭلىغانلار قاتتىق قايغۇ ئىچىگە
چۆمدى ۋە كۆز ياشلىرىنى تۆكتى. بۇنىڭدىن ئەخمەتجان قاسىمى
باشلىق ئىنقىلابىي رەھبەرلەرگە خەلق چوڭقۇر مۇھەببەت
باغلىغانلىقى ناھايىتى روشەن كۆرۈنەتتى.

خىزمەتلەر ئالدىراش ئىدى. ئىتتىپاق تەشكىلىي
ھەيئىتى ئارقا - ئارقىدىن مەجلىس ئېچىپ، نۆۋەتتىكى
ۋەزىپىلەرنى مۇزاكىرە قىلدى. ئۈرۈمچىگە بېرىشنىڭ جىددىي
تەييارلىقى كۆرۈلدى.

ئازادلىق

ئازادلىققا ئېرىشتۇق. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى
تەشنالىق بىلەن كۈتكەن كۈنلەر ئاخىرى يېتىپ كەلدى.

بىز 1949 - يىلى 14 - دېكابىر كۈنى ئۈرۈمچىگە كەلدۇق،
ئۈرۈمچىگە خەلق ھۆكۈمىتىنى تەشكىل قىلىشقا رەھبەرلىك
قىلىش ئۈچۈن، گېنېرال پېك دېخۇەي كەلگەنىكەن. پېك
دېخۇەي، ۋاڭ جېن، شۇ لىچاڭ، دېڭ لىچۈن، راۋ جىڭشى،
شىن لەنتاڭ قاتارلىق رەھبىرىي يولداشلار بىلەن كۆرۈشتۇق.
ئۇلار بىزنى قىزغىنلىق بىلەن قارشى ئالدى.

شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، 17 - دېكابىر كۈنى
شىنجاڭ خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىل قىلىندى. يېڭىدىن تەشكىل
قىلىنغان خەلق ھۆكۈمىتى 31 ئەزادىن تەركىب تاپتى. بۇنىڭ
13 نەپىرى ئۇچ ۋىلايەت تەرەپتىن كەلگەنلەر ئىدى. ئۇلار

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سەيپىدىن ئەزىزى، قەيۇمبەك خوجا، لېسكىن، غېنى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئەنۋەرخانبابا، ئەنۋەر جاكۇلىن، ئىبراھىم تۇردى، پانتقان سۇگۇربايوپ، ئۇبۇلخەيرى تۆرە، داشچاپ، شۇمۇتۇك، ئابدۇراخمان مۇھىدىلەردىن ئىبارەت. يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە بۇرھان شەھىدى رەئىس، سەيپىدىن ئەزىزى، گاۋ جېڭچۇنلەر مۇئاۋىن رەئىس بولدى. مەن يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان ھۆكۈمەتتە ئەزا، قوشۇمچە مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ھەمدە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى بولۇپ تەيىنلەندىم. ئازادلىقتىن بۇرۇن يەتتە ۋىلايەتتە مائارىپ ۋەيران قىلىنغانىدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسى تۆۋەن، پروگراممىلىرى دەرسلىكلەر يوق دېيەرلىك، تەجرىبە قوراللىرى يوق، دەپتەر، قېرىنداش كەمچىل، ئوقۇتۇش سۇپىتى تۆۋەن، مەكتەپ باشقۇرۇش ناچار، پارتا، ئورۇندۇقلار يېتەرسىز، مەكتەپ بىنالىرى خەتەرلىك ئەھۋالدا ئىدى. بىر قىسىم مەكتەپلەر ھۆكۈمەت تەرىپىدىن، بىر قىسىم مەكتەپلەر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى تەرىپىدىن باشقۇرۇلاتتى. ئۆلكە ئازاد بولغاندا، ئۆلكە بويىچە 1882 باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، 200 مىڭ ئوقۇغۇچى، 21 ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، 9000 ئوقۇغۇچى بار ئىدى. بىرلا ئالىي مەكتەپ بولۇپ، شىنجاڭ شۆيۈەنى ئىدى. مائارىپ خىزمەتلىرىدە نۆۋەتتە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار كۆپ ئىدى. ئەمما ھەممە ئىشلارنى بىر يولىلا قىلىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر ئىشلارنى ئالدى بىلەن قىلىشقا توغرا كېلەتتى. ئالدى بىلەن ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى چىڭ تۇتۇلدى. بۇنىڭدا مۇھىمى سۇپەت مەسىلىسى ئىدى. ئوقۇتقۇچىلار سۇپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرمەي تۇرۇپ مائارىپنىڭ سۇپىتى توغرۇلۇق سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مائارىپ

خىزمىتىدە ئەڭ بىرىنچى ھەل قىلغۇچ ئامىل ئوقۇتقۇچىنىڭ لاياقەتلىك بولۇش مەسىلىسى. ئوقۇتقۇچىلار جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان يېڭى دەۋرگە لايىق بولۇشى كېرەك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسى مەسىلىسى تۇتۇلدى. بۇنىڭدا ئالدى بىلەن دۇنيا قاراش، ئىدىئولوگىيە مەسىلىسى ھەل قىلىنىشى كېرەك ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارنى دۇنيا قاراش، ئىدىئولوگىيە مەسىلىسىدە توغرا تونۇشقا ئىگە قىلىش ئۈچۈن چارە - تەدبىرلەر كۆرۈلدى. يازلىق تەتىلدىن پايدىلىنىپ، قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلار تەشكىل قىلىندى. خىزمەت جەريانىدا دائىملىق ئۆگىنىش ئىشلىرى يولغا قويۇلدى. پارتىيىمىزنىڭ تەربىيىسى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تىرىشچ ئۆگىنىشى، ئەمەلىي خىزمەت جەريانىدا ئۆزىنى چىنىقتۇرۇشى نەتىجىسىدە ئىدىئولوگىيە جەھەتتە قەدەممۇقەدەم ئىلگىرىلىدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن چارە - تەدبىرلەر كۆرۈلدى. بۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك خىزمەت ئىدى. رەھبەرلىك ئوقۇتقۇچىلار ئۈچۈن بىلىم ئاشۇرۇش ئىمكانىيەتلىرىنى يارىتىپ بەردى. ئوقۇتقۇچىلار پەننىي ۋە كەسپىي سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشتى. ئىمكانىيەتنىڭ يارىتىلىشى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بىلىم ئېلىش ئۈچۈن ئىنتىلىشى، دەۋرگە لايىق ئوقۇتقۇچى بولۇشنىڭ يولىنى ئېچىپ بەردى.

ئوقۇتقۇچى مەسىلىسىدىن باشقا، يەنە ئوقۇتۇش سىستېمىسى، ئوقۇتۇش پروگراممىسى، دەرسلىك قاتارلىق مەسىلىلەرنى بىرتەرەپ قىلىش لازىم ئىدى. گەرچە بۇ ئىشلارغا مائارىپ مىنىستىرلىكى مەسئۇل بولسىمۇ، شىنجاڭ مىللىي رايون بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزى ئىشلارنى قىلىشقا توغرا

كېلەتتى. دەرسلىكسىز ئوقۇغۇچىلارنى ئوقۇتۇش تەس ئىدى ياكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن دەرسلىك مەسىلىسىنى مۇھىم خىزمەت قاتاردا تۇتۇش لازىم ئىدى. ئەمما شىنجاڭ يېڭى ئازاد بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىقتىسادىي كۈچى ۋە مەتبەئە ئىمكانىيىتى بىلەن لازىملىق دەرسلىكلەرنى بېسىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن چارە ئىزدەش زۆرۈر ئىدى. بەختكە يارىشا، 1950 - يىلى ماۋجۇشى باشچىلىقىدىكى پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى موسكۋاغا باردى. يولداش سەيپىدىن ئەزىزىمۇ مەزكۇر ئۆمەكنىڭ بىر ئەزاسى ئىدى. موسكۋاغا مېڭىش ئالدىدا، مەن يولداش سەيپىدىن ئەزىزىگە مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىك ئەھۋالىنى دوكلات قىلدىم. ئىلاجى بولسا سوۋېت تەرەپ بىزگە مەكتەپلەرگە لازىملىق دەرسلىكلەرنى تەييارلاپ بېرىشنى بىر مەسىلە قىلىپ ئوتتۇرىغا قويۇشنى ئىلتىماس قىلدىم ۋە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى تەييارلاپ بەردىم. يولداش سەيپىدىن بۇنى قوللىدى. موسكۋادا بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغانىكەن، سوۋېت تەرەپمۇ قوشۇلۇپتۇ. ستالىن ئۆز ئىمزاسىنى قويۇپ شىنجاڭ ئۈچۈن ئۇيغۇر تىلىدا دەرسلىك تەييارلاپ بېرىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن ئۆزبېكىستان، قازاقىستانلاردا ئالاھىدە كۇچ تەشكىللەپ، شىنجاڭ ئۈچۈن ئۇيغۇر تىلىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە دەرسلىك تەييارلىدى. مەزكۇر دەرسلىكلەر بېسىلىپ چىققاندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىلدى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا قاتناش قوراللىرى يېتەرلىك بولمىغانلىقى ئۈچۈن، دەرسلىكلەرنى شىنجاڭنىڭ ھەر بىر ۋىلايەت، ناھىيىلىرىگە تارقىتىش قىيىن ئىدى. مەن بۇ قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىش توغرۇلۇق قوماندان ۋاڭ جىنغا مۇراجىئەت قىلدىم. ۋاڭ جىن شۇ چاغدا شىنجاڭ شۆبە بېيروسىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى، ھەربىي

رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ئىدى. قوماندان ۋاڭ جىن مېنىڭ ئىلتىماسىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئەھۋالدىن خەۋەردار بولۇپ، دەرسلىكلەرنى ۋاقتىدا تېگىشلىك ئورۇنلارغا ھەربىي ماشىنىلار بىلەن يەتكۈزۈپ بېرىش توغرۇلۇق شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا قارىتىپ دوكلاتنامغا تەستىق سىلىپ بەردى. بۇنىڭغا چەكسىز خۇرسەن بولدۇم ۋە قوماندان ۋاڭ جىندىن چوڭقۇر مىننەتدار بولدۇم. دەرۋەقە دەرسلىكلەر ئۆز ۋاقتىدا تېگىشلىك جايلارغا يەتكۈزۈپ بېرىلدى. ئوقۇغۇچىلار كىتابقا ئىگە بولدى. بۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىمىنى، ماۋارىپ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە زور رول ئويناندى.

يولداش ۋاڭ جىن شىنجاڭنىڭ خىزمەتلىرىگە قىسقا ۋاقىت رەھبەرلىك قىلغان بولسىمۇ، مۇشۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ بەردى. شىنجاڭ سانائىتىنىڭ ئاساسىنى تىكلەپ بەردى. ھازىرقى 1 - ئۆكتەبىر تراكتور زاۋۇتى (ئەسلىدە ئاپتوموبىل ماشىنا رېمونت زاۋۇتى)، ۋېيخۇلياك ئېلېكتر ئىستانسىسى، 1 - ئاۋغۇست پولات - تۆمۈر زاۋۇتى، 1 - ماي توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، ئۇرۇمچى - كورلا تاشيولى، 1 - ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتى قاتارلىقلارنى قۇرۇپ بەردى. شىنجاڭ داشۆگە «ئازادلىق» ئوقۇتۇش بىناسىنى سىلىپ بەردى. بۇ قۇرۇلۇشلارغا كەتكەن مەبلەغنى شىنجاڭغا بېرىلگەن ھەربىي راسخوتتىن ئىقتىساد قىلىپ ھەل قىلغانىدى. بۇلاردىن باشقا، شىنجاڭدا ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىكىتۈەننى بەرپا قىلدى. ئىجارە كېمەيتىش، يەر ئىسلاھاتى ئىشلىرىغا دەسلەپكى قەدەمدە رەھبەرلىك قىلدى.

1952 - يىلى قوماندان ۋاڭ جىن شىنجاڭدىن يۆتكىلىپ كەتتى. گەرچە ئۇ شىنجاڭدىن يۆتكىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، تاكى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ژاپاتىغا قەدەر شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئۇنتۇمىدى. دائىم شىنجاڭغا غەمخورلۇق قىلىپ كەلدى. ھەتتا ژاپاتىدىن كېيىن جەسەت كۇلىنى تەكشۈرتىپخىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىغا سېپىشنى تەۋسىيە قىلدى. مەن يولداش ژاك جىنىنى چوڭقۇر سېغىنىش بىلەن ئەسلەيمەن. يولداش ژاك جىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۇ ھايات.

پارتىيەگە كىرىش ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشتى

شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، 1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ شۆبە بيۇروسى قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ھەممە ئىشلىرىمىز پارتىيىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلدىغان بولدى. شىنجاڭدا پارتىيە تەشكىلىنىڭ قۇرۇلۇشى زور خۇشاللىق ئىش ئىدى. مەن جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولۇشنى ئۇزۇندىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدىم. بۇ ئارزۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئىمكانىيىتى تۇغۇلغانىدى. مەن پارتىيەگە كىرىش ئارزۇيۇمنى يولداش ژاك جىن بىلەن يولداش دىك لىچۇنگە ئىزھار قىلدىم. پارتىيەگە كىرىش توغرۇلۇق ئىلتىماس يازدىم. مېنىڭ بۇ ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشتى. يولداش دىك لىچۇن مەن بىلەن سۆھبەتلەشتى، مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئىگىلىدى، پارتىيەگە ئەزا بولۇشنىڭ شەرتلىرىنى چۈشەندۈردى. مېنىڭ ياخشى پارتىيە ئەزاسى بولۇشۇمنى ئۈمىد قىلدى. دىك لىچۇن، يۇ ژېن يولداشلار مېنى پارتىيەگە تونۇشتۇردى. 1949 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى شىنجاڭ بيۇروسى پارتىيەگە قوبۇل قىلىش مۇراسىمى

ئۆتكۈزۈپ، ئابدۇراخمان مۇھتى، ئابدۇللا زاكىروپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، ئىسمايىل ياسىنوپ، ئەنۋەرخانباباۇ، ئىبراھىم تۇردى، ئۇيغۇر سايرانى، مەرغۇپ ئىسھاقوپ، شۇمۇتۇك، داشچاپ، ئابلىمىت مەخسۇتوپلارنى كاندىدات مۇددەتسىز رەسمىي پارتىيە ئەزاسى قىلىپ قوبۇل قىلدى. بۇلار سابىق خەلقچىل ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئاساسلىق كادىرلىرى ئىدى. پارتىيەگە قوبۇل قىلىش مۇراسىمىغا يولداش ژاك جىن قاتناشتى ۋە مۇھىم سۆز قىلدى. 1949 ـ يىلى 31 دېكابىر كۈنى مېنىڭ ھاياتىمدا ماڭا زور خۇشاللىق بەخش ئەتكەن، ئۇنتۇلماس خاتىرە كۈن بولۇپ قالدى.

ماۋجۇشى بىلەن سۆھبەتلەشتۇق

1950 ـ يىلى يازدا مەن ئىبراھىم تۇردى بىلەن بىرلىكتە شىئەنده ئېچىلىدىغان مەدەنىيەت ـ مائارىپ كومىتېتىنىڭ مەجلىسىگە يۈك ماشىنىسى بىلەن بارماقچى بولۇپ تۇرغىنىمىزدا، بېيجىڭدا 1 ـ نۆۋەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ 2 ـ يىغىنى ئېچىلىدىغان بولۇپ، بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزىلەرنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن مەخسۇس ئايروپىلان كېلىپ قالدى. بۇ قۇلايلىق شارائىتتىن پايدىلىنىپ، بېيجىڭغا ئايروپىلان بىلەن بېرىپ ئاندىن شىئەنگە مەجلىسكە كەلمەكچى بولدۇق. بېيجىڭدا شۇ چۈشىن بىلەن ئۇچراشقانىدۇق، ئۇ شىئەنده ئېچىلغان مەدەنىيەت ـ مائارىپ مەجلىسىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزىلەر بىلەن بىرلىكتە بېيجىڭدا تۇرۇپ قېلىشقا توغرا كەلدى. بۇ جەرياندا سىياسىي مەسلىھەت

كېچىشىنىڭ 2 - يىغىنىغا سىرتتىن قاتناشتۇق. ماۋجۇشىنىڭ مەجلىسته سۆزلىگەن نۇتقىنى ئاڭلىدۇق. مەركەزدىكى رەھبەرلەرنى كۆردۇق. بوش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ باشلانغۇچ، ئوتتۇرا، ئالىي مەكتەپلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. ئۇلارنىڭ تەلىم - تەربىيە ۋە مەكتەپ باشقۇرۇش جەھەتتىكى تەجرىبىلىرىنى ئۆگەندۇق ۋە ئۆزئارا تەجرىبە ئالماشتۇردۇق. بېيجىڭنىڭ شەھىرىنىڭ ئاساسى - ئەتىقە ئورۇنلىرىنى كۆزدىن كەچۈردۇق. بۇ بىزنىڭ بىرىنچى قېتىم بېيجىڭغا بېرىشىمىز ئىدى. شۇڭا بىز ئۇچۇن ھەممە نەرسە يېڭىلىق ئىدى. بېيجىڭدا بىر ئايغا يېقىن تۇرۇش جەريانىدا ھەر جەھەتتىن زور تەربىيىگە ئىگە بولدۇق.

بىز تۆتىمىز بېيجىڭنىڭ شىمەن دېگەن يېرىدە شۆيۈەن خۇتۇڭدىكى مەخسۇس بىر قورۇدا بىللە تۇردۇق. بىر كۈنى كەچتە يولداش سەيپىدىن بىزگە ماۋجۇشىنىڭ قوبۇل قىلغانلىقىنى، ماۋجۇشى بىلەن سۆزلەشكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. مەن بىزمۇ ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈشۈشنى، سۆھبەتلىشىشنى ئارزۇ قىلىمىز، دېدىم. ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن سەيپىدىن ماۋجۇشىنىڭ بىزنى قوبۇل قىلماقچى بولغانلىقىنى ۋە ئېنىق ۋاقىتنى ئېيتتى. بۇنى ئاڭلاپ بەك خۇرسەن بولدۇق، شۇنىڭ بىلەن بىزگە مەن بەك جىددىيلىك ھېس قىلدىم. مېنىڭ جىددىيلەشكىنىمدىكى سەۋەب، ماۋجۇشى نېمە توغرۇلۇق سۆھبەتلىشەر، نېمە سوئاللارنى سوراپ قالار، دەپ ئويلايتتىم. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى توغرۇلۇقمۇ، ئازادلىقتىن كېيىنكى ئەھۋاللار توغرۇلۇقمۇ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى توغرۇلۇقمۇ، مائارىپ ئىشلىرى توغرۇلۇقمۇ . . . دەپ ئويلاپ، خاتىرىلىرىمنى ئاختۇردۇم ۋە بەزى سانلىق مەلۇماتلارنى ئەسكە ئالدىم. بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا مەن ئىبراھىم تۇردى بىلەن جۇڭنەنخەيدە ماۋجۇشى ھۇزۇرىدا ھازىر بولدۇق. يولداش دېلىن

بىزگە تەرجىمان بولۇپ باردى. ماۋجۇشى بىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ئەھۋال سورىدى. مېنىڭ چوڭقۇر ھېس قىلغىنىم، ماۋجۇشى سۆزلەشكە ئوڭايلىق ۋە ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىدىكەن. مەن ئۆزۈم ئويلاپ يۈرگەن مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلەپ كەتتىم. ماۋجۇشى سۆزىمىزنى دىققەت بىلەن ئاڭلىدى، ئارىلاپ سوئال سورىدى. بىزگە، ياخشى خىزمەت قىلدىڭلار، رەھمەت دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى. بۇنىڭدىن كېيىن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاق بولۇشى لازىملىقىنى، تىرىشىپ خىزمەت قىلىشىمىزنى تاپىلىدى. بىز خېلى ئۇزاق ۋاقىت سۆزلەشتۇق. ئاخىرى ماۋجۇشىنى چارچىتىپ قويمايلى، دېگەن ئوي بىلەن ماۋجۇشىدىن قايتىشقا ئىجازەت سورىدۇق. خوشلىشىپ ماڭغىنىمىزدا، ماۋجۇشى بىزنى ئۇزاتماقچى بولۇپ بىللە ماڭدى. بىز تۇرۇپ قېلىڭ، رەھمەت دەپ ماۋجۇشىنى توسقان بولساقمۇ، ئۇ ئۇنىماي بىزنى ھويلىغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى. ماۋجۇشىنىڭ بۇ خىسلىتى ماڭا بەك تەسىر قىلدى. بۇ ئۇلۇغ ئادەم نېمىدېگەن ئاددى ۋە كەمتەر! بۇ ئىشلار دائىم مېنىڭ كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنىپ ۋە يادىمدا تۇرىدۇ، ئۆيۈمگە كەلگەن مېھمانلىنى ئۇزىتىپ قويغاندا بۇنى دائىم ئەسلەيمەن.

ئىجارە كېمەيتىش ۋە يەر ئىسلاھاتى

مەن يولداش ۋاڭ جىنغا نەزەرىيە سەۋىيەمنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىش، پارتىيىمىزنىڭ لۇشەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرى بىلەن قوراللىنىش ئۈچۈن، مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇشنى ئىلتىماس قىلدىم. يولداش ۋاڭ جىن بۇنى توغرا تاپتى. ئەمما، ئالدى بىلەن شىنجاڭدا ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىجارە

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى قاتارلىق ئىجتىمائىي ھەربىكتلەرگە قاتنىششنى تەۋسىيە قىلدى. مەنمۇ شۇنداق قىلىشنى لايىق كۆردۈم.

شىنجاڭدا ئىجارە كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەربىكتى باشلىنىشى بىلەنلا، ئۇرۇمچىدىكى مىللىي مەسئۇل كادىرلار ئۆگىنىش ئېلىپ بارىدۇق. ئاندىن 1951 - يىلى 1 - سېنتەبىردىن باشلاپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى گاۋ جىنچۇاننىڭ رەھبەرلىكىدە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ئەنجان گۇڭشاڭ يېزىسىدا كەنتلەرگە بۆلۈنۈپ ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش سىناق خىزمىتىگە قاتناشتۇق. سىناق خىزمىتىگە قاتناشقانلار ئىچىدە ئابدۇراخمان مۇھىتى، سىدىق مۇسايوپ، ئىبراھىم تۇردى، مەخسۇت تىيىپوپ، ئىسمايىل ياسىنوپ، ئەنۋەر مۇسابايوپ، قېيۇمبەك خوجا، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، توختى ئالىموپ، ياقۇپبەك، تۇرسۇن ئىسرائىل، ئابدۇرېھىم سەئىدى، قاسىم پەرسايوپ، زۇنۇن تىيىپوپلار بار ئىدى. مەن پاقابۇلاق كەنتىدە ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدۇم. بۇ كەنتتە يەنە قېيۇمبەك خوجا، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۇرسۇن ئىسرائىللار بار ئىدى. ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى شىنجاڭ تارىخىدا تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلۈشى ئىدى. بىزنىڭمۇ تۇنجى قېتىم قاتنىششىمىز بولۇپ، بىز ئۇچۇن ھەممە ئىش يېڭىلىق ئىدى. بۇ ھەقتىكى ماتېرىياللارنى كۆپرەك كۆرۈشىمىزگە، ئۆگىنىشىمىزگە ۋە ئۇنى ئەملىيەتكە تەدبىقلىشىمىزغا توغرا كېلەتتى. مۇھىمى، دېھقانلار ئىچىگە چۆكۈش، ئەھۋال ئىگىلەش، تۇرمۇش ئۆگىنىش، سىنىپىي تەركىبىنى ئايرىش، ئاممىنى قوزغاش، كۆرەش نىشانلىرىنى ئېنىقلاش، شىكايەت قىلغۇچىلارنى تەشكىللەش، تەربىيىلەش،

كۆرەش قىلىش، كۆرەش مېۋىلىرىنى تەقسىم قىلىش، سايلام ئۆتكۈزۈش، كەنت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشقا ئوخشاش بىر قاتار بىز بۇرۇن قىلىپ باقمىغان ئىشلار ئىدى. سىناق خىزمىتى ئارقىلىق تەجرىبىلەرگە ئىگە بولدۇق. بىرىنچى قەدەمدە قىلىنغان ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزى سەۋەنلىكلەرمۇ يۈز بەردى. پومېشچىكلارنىڭ يايلاقتىكى قويلىرىنى كەنتكە قايتۇرۇپ كېلىپ، كەمبەغەل دېھقانلارغا تەقسىم قىلىپ بەردۇق. بىزنىڭ كەنتتە مىڭلاپ قويلىرى بار قاسىم، ساتتار قارىغا ئوخشاش پومېشچىكلار بار ئىدى. كېيىنكى تەجرىبىلەرگە قارىغاندا، مۇنداق قىلىش توغرا ئەمەس ئىكەن.

تۇرپاندا بىر نۆۋەت ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش سىناق خىزمىتىگە قاتنىشىش ئارقىلىق مەلۇم تەجرىبىلەرگە ئىگە بولدۇق. تۇرپاندا سىناق خىزمىتى تاماملانغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆمەك تەشكىللەپ كۇچا، شايار، شىنخا (توقسۇ) ناھىيىلىرىنىڭ ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتىگە يارەدەم بېرىش ئۈچۈن ئەۋەتتى. ئىجارە كېمەيتىش ئۆمىكى تەركىبىدە تۇرپاندا ئىجارە كېمەيتىش سىناق خىزمىتىگە قاتناشقان مەسئۇل يولداشلاردىن باشقا يەنە بىر قىسىم ئىدارە كادىرلىرى، سەنئەتچىلەر، شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ قانۇن سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ، قوشۇنمىز زورايغاندى. مەن ئۆمەك باشلىقى، ۋاڭ سېپىك، ۋاڭ يۈيىڭلار مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى ئىدى. بىز كۇچاغا بارغان ۋاقتىمىزدا دەل جەنۇبىي شىنجاڭدا ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش سىناق خىزمىتى تاماملىنىپ، خىزمەتلەر خۇلاسىلەنگەن ۋاقىتقا توغرا كەلدى. بىز كۇچادا يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ

بويچه ئجاره كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش سىناق خىزمىتىدىن چىقىرىلغان خۇلاسىسىنى ئاڭلىدۇق. بۇنى جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكومىنىڭ باش كاتىپى شى جىنخى يەتكۈزدى. بۇ خۇلاسە خىزمىتىمىزنى پارتىيەنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن توغرا ئېلىپ بېرىشىمىز ئۈچۈن دەستۇر بولدى. بىز دەسلەپتە كۈچا 4 - رايون ئالاقاغا يېزىسىدا ۋە توقسۇ ناھىيىسىدە ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتۇق. ئالاقاغادا خىزمەتلەر ئۈتۈقلۇق ئاياقلاشقاندىن كېيىن، شايار ناھىيىسىنىڭ مازارغوجام يېزىسىدە ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتىنى ئېلىپ باردۇق. ئۆمىكىمىزدىكى كادىرلار ئاددى كىشىنەتتى، ئاددى تۇرمۇش كەچۈرەتتى، بىرلىپ ئۆگىنەتتى. دائىم دېھقانلار بىلەن بىللە بولۇپ، خىزمەتنى نەتىجىلىك قىلىشقا تىرىشاتتى. ئاممىۋى خىزمەتكە قاتنىشىپ چىنىققانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىدە غۇرۇرلۇق ھېس قىلاتتى. ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكى، ئۆمىكىمىزدىكى بارلىق يولداشلارنىڭ ئۆزىنى ئۈنۈتقان ھالدا بىرلىپ ئىشلىشى نەتىجىسىدە، يەرلىك ئورۇنلارغا يارەملىشىپ ئۇچ ناھىيىنىڭ ئىجارە كېمەيتىش خىزمىتى ئۈتۈقلۇق تاماملاندى. ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش خىزمىتى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن يەرئىسلاھاتى سىناق خىزمىتى ئېلىپ بېرىلىپ، كېيىن ئومۇمىيۈزلۈك يەر ئىسلاھاتى خىزمىتى باشلىنىپ كەتتى. مەن كۈچادا يەر ئىسلاھاتى خىزمىتىگە قاتناشتىم. ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى جەريانىدا باشتىن - ئاخىر پارتىيەمىزنىڭ سىنىپىي لۇشىيەنى: كەمبەغەل، يالانما دېھقانلارغا يۆلىنىش، ئوتتۇراھال دېھقانلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش، باي دېھقانلارنى بىتەرەپ قالدۇرۇش، زومىگەر،

پومېشچىكلارغا زەربە بېرىش ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. خىزمەت جەريانىدا كۈچا ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى خې جىڭنەن، ناھىيە ھاكىمى ئۆمەرجان باشلىق كادىرلار ۋە خەلق ئاممىسى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت باغلاپ، ئۇنتۇلماس دوستلۇق ئورناتتۇق.

يەر ئىسلاھاتى شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت دېھقانلىرى ھاياتىدا ئۇلۇغ ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشنى رويابقا چىقاردى. يەرگە بولغان ئىگىلىك جەھەتتىكى ئادالەتسىزلىككە خاتىمە بېرىلدى. يالانما كەمبەغەل دېھقانلار يەر بىلەن مۇڭاپىق دەرىجىدە تەمىن ئېتىلدى. سانلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا، يەر ئىسلاھاتىدا ھەر بىر كىشىگە تەخمىنەن 2.5 مودىن يەر تەقسىم قىلىنىپ بېرىلدى. ئاق كۆپ بولغانلىرىغا 3.7 مودىن (گۈما ناھىيىسىدە)، ئاق ئاز بولغانلىرىغا 1.2 مودىن (خوتەن ناھىيىسىدە) يەر تەقسىم قىلىندى.

1952 - يىلى سېنتەبىردىن 1953 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە دېھقانچىلىق رايونلىرىدا يەر ئىسلاھاتى ئورۇندىلىپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن يېزىلاردا داۋام قىلىپ كەلگەن فېئودالىق ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمى يوقىتىلىپ، يەرگە فېئودالىق ئىگىدارچىلىق تۈزۈمى بىكار قىلىندى. مىليونلىغان ئەمگەكچى دېھقانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئازاد قىلىندى. يەتتە مىليون 300 مىڭ مودىن ئارتۇق يەر ۋە باشقا ھەر خىل مۇلۇكلەر مۇسادىرە قىلىندى ۋە تاپشۇرۇۋېلىندى. بۇلار يەرسىز ۋە يېرى ئاز ئىككى مىليون 100 مىڭ دېھقانغا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

1954 - يىل 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، شىنجاڭ بويىچە 57 ناھىيە، ئوچ شەھەردىكى 1520 يېزىدا يەر ئىسلاھاتىنىڭ تاماملانغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلكىلىك يەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئىسلاھاتى كومىتېتىنىڭ خىزمىتى رەسمىي ئاخىرلاشتى.

مائارىپ ئېكسكۇرسىيىسى

1953 - يىلى مائارىپ نازارىتى تەرىپىدىن باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپ مۇدىر، ئوقۇتقۇچى ۋە مەمۇرىي خادىملىرىنىڭ ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىنى تەشكىللىدۇق. بۇ مائارىپ ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئىچكى ئۆلكىلەرگە تۇنجى قېتىم ئېكسكۇرسىيە قىلىشى ئىدى. ئۆمەكنى مەن باشلاپ باردىم. بىز ئۆگىنىشتە بېيجىڭ شەھىرىنى، شەرقىي شىمالنىي ئاساس قىلدۇق. بېيجىڭ شەھىرىنى، خېيلۇڭجياڭ ئۆلكىسىنىڭ خاربىن شەھىرىنى ۋە لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ دالىيەن شەھىرىنى نۆۋەتما قىلدۇق. بۇ يېڭى ئازاد بولغان ۋاقىت بولغاچقا، بېيجىڭ شەھىرى ۋە پۈتۈن شەرقىي شىمال بويىچە مەكتەپ باشقۇرۇش، ئوقۇتۇش خىزمەتلىرىدە سوۋېتتىن ئۆگىنىش ئەۋج ئالغانىدى. مەكتەپ باشقۇرۇش، تەلىم - تەربىيە ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشتا كائىرۇپ پېداگوگىكىسى ئاساس قىلىناتتى. سوۋېتتىن ئۆگىنىشتە بېيجىڭ شەھىرى ۋە شەرقىي شىمال ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى. بىز بېيجىڭ، خاربىن، دالىيەن شەھەرلىرىنى نۆۋەتلىك ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق ۋە ئۆگىنىش ئېلىپ باردۇق. بۇنىڭدىن باشقا يەنە شىنياڭ، چاڭچۇن، تيەنجىن، ۋۇشى، سۇجۇ، شاڭخەي، ۋۇخەن، شىئەن شەھەرلىرىدە بولدۇق. بارغانلا يەردە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق، دەرس ئاڭلىدۇق، ئوقۇتقۇچىلار بىلەن سۆھبەت مەجلىسلىرى ئېچىپ، تەجرىبىلەرنى ئالماشتۇردۇق. ئاساسەن - ئەتتە ئورۇنلىرىنى، مۇزېيخانا ۋە باشقا داڭلىق ئورۇنلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق.

بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيىگە مائارىپ مىنىستىرلىكىنى ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. مائارىپ مىنىستىرى جاڭ شىرۇ مەجلىس چاقىرىپ، شىنجاڭ مائارىپى ئۈستىدە بىرنەچچە دوكلاتنامىزنى ئاڭلىدى. ئۆمىكىمىزگە ئالاھىدە زىياپەت بەردى. ۋۇلاۋ (ۋۇ يۈجاڭ) ئالاھىدە يېزىق ئۆزگەرتىش ئۇستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ھەر مىللەت ئالفاۋىتلىرىنى يازدۇرۇۋالدى. ۋۇلاۋ ئۆزىنىڭ موسكۋاغا بارغانلىقىنى، ستالىن بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى، ستالىن خەنزۇ ھەرىپىنى ئۆزگەرتىش ئەھۋالىنى سورىغانلىقىنى ۋە بۇ خىزمەتنى تېزلىتىش لازىملىقىنى تەكىتلىگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى ۋە خەنزۇچە ھەرىپلەرنى ئۆزگەرتىش ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئېكسكۇرسىيە جەريانىدا بارغانلا جايلاردا ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋېلىشقا ئىگە بولدۇق. بىزنىڭ ئۆمەكتىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ دېگۈدەك ئىچكى ئۆلكىلەرگە تۇنجى قېتىم بېرىشى ئىدى. ئىچكى ئۆلكىدىكىلەرنىمۇ شىنجاڭلىقلارنى ئاز ئۇچرىتاتتى ۋاقىت ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇچرىشىش ناھايىتى قىزغىن، تۇغقانلار، دوستلار ئۇچراشقاندەك كەيپىياتتا ئۆتتى. بۇ خىل ئەھۋال يولداشلارغا چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ تەرەققىياتى، ۋەتەننىڭ گۈزەللىكى، خەنزۇ خەلقىنىڭ قىزغىن، سەمىمىي مۇئامىلىسى يولداشلارنىڭ ئۆزئارا ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتتى ۋە ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىنى چوڭقۇرلاشتۇردى. يولداشلار مەكتەپ باشقۇرۇش، ئوقۇتۇش، تەربىيىلەش جەھەتتە بىلىم ئېلىش بىلەن بىللە ۋەتەنگە، خەنزۇ خەلقىگە قارىتا چوڭقۇر مۇھەببەتكە ئىگە بولدى. ئېكسكۇرسىيىدىن قايتقاندىن كېيىن ئۇرۇمچىدىكى بارلىق باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى خەلق باغچىسىغا توپلاپ، ئېكسكۇرسىيە جەريانىدا مەكتەپ باشقۇرۇش، تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىش،

ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ۋە باشقا جەھەتلەردە ئېرىشكەن تەجرىبىلىرىنى يەتكۈزدۇق ۋە جايلارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئېكسكۇرسىيە خۇلاسىسىنى بېسىپ تارقاتتۇق. دەرۋەقە، ئېكسكۇرسىيەمىزنىڭ نەتىجىسى زور بولدى. مەكتەپلەردە تەلىم ـ تەربىيە ئىشلىرىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىدە خۇسۇسەن ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى كۈچەيتىشتە ئەھمىيىتى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولدى.

ھەج سەپىرى

1956 ـ يىلى مەن ھەجگە باردىم. بۇ قېتىم تەشكىل قىلىنغان ھەج ئۆمىكى ئازادلىقتىن كېيىن تەشكىل قىلىنغان 2 ـ نۆۋەتلىك ئۆمەك بولۇپ، دائىرىسى چوڭ ئىدى. ئۆمەك باشلىقى بۇرھان شەھىدى، مۇئاۋىنى مەن ۋە گەنسۇلۇق بىر خۇيزۇ ئاخۇن ئىدى. ئۆمەكتە 35 ئادەم بولۇپ، شىنجاڭ، گەنسۇ، چىڭخەي، نىڭشا قاتارلىق ئۆلكە ۋە بېيجىڭ، شاڭخەي، قاتارلىق شەھەرلەردىكى مۇسۇلمانلاردىن تەشكىللەنگەنىدى. شىنجاڭدىن ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ، ياقۇپ دامۇللام، ھىلالىدىن ئەزىزى، ئابدۇللا دامۇللام، ئارمىيە دامۇللام (نىم شېھىت)، بەردى دامۇللام قاتارلىق كىشىلەر. يەنە مۇخبىر، دوختۇر، تەرجىمان، خوجىلىق خىزمەتچىلىرى بار ئىدى. ئۆمەكتىكىلەر توپلىنىپ ئۆگىنىش ئېلىپ باردۇق. مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى كۆردۇق. ئاندىن سەپەرگە ئاتلىنىپ ئايروپىلان بىلەن بېيجىڭدىن شىئەنگە، شىئەندىن بىرمىنىڭ ماندالاي دېگەن شەھىرىگە، ماندالايدىن بىرمىنىڭ پايتەختى رانگونغا كەلدۇق. رانگوندا ئىككى ـ ئۈچ كۈن تۇرۇپ، رانگوننىڭ ئاساسىي ـ ئەتىقە ئورۇنلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. بىرمىنىڭ ئەدلىيە

مىنىستىرى (مۇسۇلمان) نى زىيارەت قىلدۇق. ئۇ بىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. بىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى ۋە بىزنىڭ شەرىپىمىزگە زىياپەت بەردى. بىرمىدىكى كۆنلەر كۆڭۈللۈك ئۆتتى. بۇ ياۋ ۋاقتى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە ياق ياپيېشىللىققا چۆمگەن، ئەتراپنى چىمەنزارلىق قاپلىغانىدى. ئېگىز ئۆسكەن پالما دەرەخلىرى ئادەمنى زوقلاندۇراتتى.

رانگوندا ئاسىيا، ئافرىقا دۆلەتلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ قايتقان جۇڭگو مەدەنىيەت دېلىگاتسىيەسىنىڭ ئەزالىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. بۇلار ئىچىدە مەدەنىيەت دېلىگاتسىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ما خەنبىڭ[1] بار ئىدى. ما خەنبىڭ ماڭا مەدەنىيەت دېلىگاتسىيەسىنى بۇرھان شەھىدى باشلاپ چىققانلىقىنى، بارغان دۆلەتلىرىنى، ئېرىشكەن نەتىجىلىرىنى، دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. بۇرھان شەھىدىنىڭ مەدەنىيەت دېلىگاتسىيەسى تاماملانغاندىن كېيىن، بىزنى كۈتۈپ قېپقالغانلىقىنى ئېيتتى. بىز رانگوندىن بومبايغا ئۇچتۇق. بومبايدا جۇڭگو كونسۇلتىۋاسى كۈتۈۋالدى. بىز بومبايدا ئەرەپ دېڭىزى بويىدىكى مېھمانخانىدا تۇردۇق. بۇ يەردىمۇ ئېكسكۇرسىيىدە بولدۇق، مەسچىتلەرگە باردۇق. بومبايدىن ئايروپىلان بىلەن بەھرەينگە باردۇق. بەھرەيىندە قاتتىق ئىسسىق ئىدى. سەراپ كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. بۇ يەردە كىيىم ئالماشتۇرۇپ ئىھرام كىيدۇق. ھەجگە بارغانلار ھەج قىلىشتىن بۇرۇن ئۆز كىيىمىنى سېلىپ، تىكىلمىگەن ئاق رەختكە ئورۇلۇۋالىدۇ. بۇنى ئىھرام دەپ ئاتايدۇ. ھەج قىلىش تاماملانغاندىن كېيىن، ئىھرامنى سېلىپ ئۆز كىيىمىنى

[1] ما خەنبىڭ ھەربىي رايون سىياسىي بۆلۈمىنىڭ تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى، قوشۇمچە شىنجاڭ شۆبە بېيورو تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئىسىر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كىيىدۇ، چۈنكى ھەج ۋاقتىدا كىيگەن كىيىم - كېچەك يېڭنە بىلەن تىكىلمىگەن بولۇشى شەرت. بىز بەھرەيمەندىن ئۇچۇپ، سەئۇدى ئەرەبستانىنىڭ پورت شەھىرى جىددەدە قونۇپ، ئاندىن ماشىنا بىلەن مەككىگە باردۇق. بۇرھان شەھىدى بىز بىلەن مەككىدە ئۇچراشتى ۋە ھەج ئۆمىكىمىزنىڭ خىزمەتلىرىگە رەھبەرلىك قىلدى. بۇرھان شەھىدى جۇڭگو مەدەنىيىتى دىلىگاتسىيىسىنى باشلاپ كۆپلىگەن ئەرەپ دۆلەتلىرىگە بارغانلىقى ئۈچۈن، دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىرى ۋە مۇختەبەر زاتلار بىلەن تونۇش ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇرھان شەھىدى خارىجى ئىشلار بىلەن كۆپ شۇغۇللانغان. ئاز سانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان كۆزگە كۆرۈنەرلىك دىپلومات ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇرھان ئەپەندىمنىڭ ئۆمىكىمىزگە رەھبەرلىك قىلىشى پائالىيەت ئېلىپ بېرىشىمىز ئۈچۈن كۆپ ئوڭايلىق تۇغدۇردى.

بىز بارغان ۋاقىتلار سەئۇدى ئەرەبستانىنىڭ تەرەققىي قىلمىغان قالاق ۋاقتى ئىدى. مەككە شەھىرىدە ئىككى قەۋەتلىك، كىچىك كۆلەملىك «مىسر پىندىق» (مىسر مېھمانخانىسى) دەپ ئاتىلىدىغان بىر مېھمانخانىدىن باشقا تۇزۇكرەك مېھمانخانا يوق ئىدى. مېھمانخانىنىڭ جاھازلىنىشىمۇ بەك ئاددى ئىدى. ئۆيلىرىدە پەقەت شامالدۇرغۇچلا بار ئىدى. ھەج قىلىشقا بارغانلار راباتلاردا ھەتتا كوچىلاردا يېتىپ كۈن ئۆتكۈزەتتى. خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەن، مەدەنىيىتى ئارقىدا ئىدى. ئاشلىق، مېۋە - چېۋە، كۆكتات قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى چەت دۆلەتلەردىن ئىمپورت قىلاتتى. بىر قىسىم ئادەملەر ھەج ۋاقتىدىكى كىرىم خەيرى - سەدىقە ھېسابىغا كۈن كەچۈرەتتى. بۇرۇن شىنجاڭنىڭ ھەر بىر ناھىيىسى ئۈچۈن بىردىن دەلل بار ئىكەن. دەلل يول باشلىغۇچى دېگەن مەنادا بولۇپ، ھەجگە بارغانلارنى ھەج قىلدۇرۇشقا، ئۇلارنىڭ تۇرۇنلاشتۇرۇشقا

يارەملىشىدىكەن. دەللىلىق ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدىكەن. شىنجاڭنىڭ قايسى ناھىيىسىدىن ھەجگە بارسا، شۇ ناھىيىنىڭ دەللىلى ئىگىدارچىلىق قىلىدىكەن. ھەج قىلىشتا باشلاپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن مەلۇم ھەق بېرىلىدىكەن. جۇڭگو ئازاد بولغاندىن كېيىن، ناھىيىلەرنىڭ دەللىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، پۇتۈن مەملىكەت ئۈچۈن بىر دەلىل ساقلاپ قېلىنىپتۇ. جۇڭگو دەللىلى ياشىنىپ قالغان ئادەم بولۇپ، دەللىلىقنى ھۆسەيىن ئىسىملىك ئوغلىغا ھاۋالە قىپتۇ. ھۆسەيىن بىز مەككىگە بارغاندىن كېيىن، ئۆمىكىمىزنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ھەج قىلغاندا باشلاپ مېڭىش، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتۈرۈش، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى بىلەن ئالاقە باغلاش، ترانسپورت ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارغا مەسئۇل بولدى. بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن بىز دەللىگە بىر يىللىق ئائىلە خراجىتىگە يېتەرلىك مەبلەغ بەردۇق.

ئۇيغۇرلار سەئۇدى ئەرەبستانىدا ئاساسەن تايىق شەھىرىدە تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان شىنجاڭدىن ئادەم بارمىغانلىقى ئۈچۈن، شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز ئىكەن. ئازادلىقتىن كېيىنكى ئەھۋاللارغا نىسبەتەنمۇ تۇرلۇك گۇمانلىق قاراشلار مەۋجۇت ئىكەن. ئۇيغۇرلار ئىچىدىن چىققان كۆزگە كۆرۈنەرلىك بايلار يوق ئىكەن، ئادەتتىكى سودىگەرلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بىر قىسىم ئۇيغۇرلار ناۋايچىلىق قىلىدىكەن، بىر قىسمى ئاق يېپەك رەختتىن ماشىنا بىلەن دوپپا تىكىپ ساتىدىكەن. مەككىنىڭ ئەرەپلىرى نان يېيىشكە، ئاق دوپپا كىيىشكە ئادەتلىنىپتۇ. مەككىدە كىنوخانا، تىياتىرخانا، زامانۇي مەكتەپلەر يوق ئىكەن. پەقەت دىنىي مەدرىسەلەر بار ئىكەن. ئۇيغۇرلاردىن ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا قاتناشقان، كۆزگە كۆرۈنگەن بىرەر ئادەم يوق ئىكەن. ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرۈپ خىزمەت قىلىۋاتقانلارنىمۇ ئۇچراتمىدىم. بىر ئادەم ئۆزىنىڭ بىر

قىزنى مىسىر قاھىرە داشۇسىدە ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇتۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. قاھىرەگە بارغاندا بۇ ئوقۇغۇچى بىلەن ئۇچرىشىپ سۆھبەتلەشتۇق، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن شىنجاڭغا قايتىپ خىزمەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلدۇق.

مەككىدىكى ۋاقتىمىزدا ئۇيغۇر قېرىنداشلار بىزنى يوقلاپ كەلدى. ئۇلار بىلەن قىزغىن سۆھبەتلەشتۇق. ئازادلىقتىن كېيىن ئۆلكىمىز شىنجاڭدا يۇز بەرگەن يېڭىلىقلارنى يېزا ئىگىلىك، سانائەت، مائارىپ ۋە باشقا ساھەلەردە يۇز بەرگەن تەرەققىياتلارنى، مىللىي سىياسىتىمىزنى، دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتىمىزنى چۈشەندۈردۇق. ئۇلارنىڭ ئانا يۇرتى شىنجاڭغا بېرىپ ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈشنى ئۈمىد قىلدۇق.

دۆلىتىمىزنىڭ سەئۇدى ئەرەبىستانى بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى يوق ئىدى. شۇڭا پائالىيەت ئېلىپ بېرىشتا بەزى قىيىنچىلىقلارمۇ مەۋجۇت ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، سەئۇدى ئەرەبىستانى پادىشاھى مەككىدە بىر قېتىم، مىنادا بىر قېتىم بىزنى قوبۇل قىلدى. پادىشاھ سارىيى ھەشەمەتلىك ئىدى. پادىشاھ بىزنى مەككىدىكى ئۆز سارىيىدا چوڭ بىر زالدا قوبۇل قىلدى. بۇنىڭدا كۆزگە چېلىققان بىر نەرسە زالنىڭ ئىككى تەرىپىدە قولىدا قورالى بار ئادەملەر ئولتۇراتتى. بەزىلەرنىڭ قولىدا مىلتىقمۇ بار ئىدى. بىزگە بۇنى دەلىل تونۇشتۇرۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى پادىشاھنىڭ ئوغۇللىرى دېدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە پادىشاھنىڭ 100 دىن ئوشۇق بالىسى بار ئىكەن.

پادىشاھ ساۋۇت ئىبنى ئابدۇلئەزىز قۇرۇلۇش ھېيىت مۇناسىۋىتى بىلەن بىزنى پادىشاھ سارىيىغا زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. زىياپەت باشلىنىشتىن بۇرۇن ۋەزىرلەردىن بىرى پادىشاھ نامىدىن تەبرىك سۆزى قىلدى. شائىرلاردىن بىرى مەدھىيە شېئىرى ئوقۇدى. شۇنىڭدىن كېيىن زىياپەت باشلىنىپ كەتتى.

چوڭ لېگەنلەردە پولو تارتىلدى. ھەربىر تاۋاق ئۈستىگە بىردىن پۇتۇن قوي بېسىلغانىدى. يەنە ھەرخىل تائاملار كەلتۈرۈلدى.

مەككىدىكى ۋاقتىمىزدا پادىشاھ ھەممىمىزگە ئەرەپ نۇسخىسىدا تىكىلگەن بىردىن تون، باش كىيىمى ئورنىدا بىردىن رومال ۋە پادىشاھنىڭ رەسمىي چۈشۈرۈلگەن سائىتە تەقدىم قىلدى. باش ۋەزىر پايسال يەنە ئۈمەك باشلىقى ۋە مۇئاۋىنلىرىغا بىر قۇردىن تون كىيگۈزدى.

بىز مەككىدە كەئىبە بەيتۇللانى ئايلىنىپ تاۋاپ قىلىش، ساپا ـ مەرۋە ئارىلىقىدا يۈگۈرۈش، مۇزدەلىفەدە تاش يىغىپ مىنادا قونۇپ شەيتانغا تاش ئېتىش، ئاراپاتقا چىقىش قاتارلىق ھەج قىلىش رەسمىيەتلىرىنى ئۆتىگەندىن كېيىن، رەسمىي ھاجى بولدۇق. ئىھرامىلىرىمىزنى سېلىپ، ئۆز كىيىملىرىمىزنى كىيدۇق.

كەئىبەبەيتۇللا قارا يوپۇق بىلەن قاپلاپ قويۇلىدىكەن. ھەر يىلى ھەج ۋاقتىدا پادىشاھ كەئىبەبەيتۇللانىڭ قارا يوپۇقىنى يېڭىلاپ، كەئىبەبەيتۇللانىڭ ئىچىنى يۇيۇش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزىدىكەن. بۇنىڭغا ئۆزىنىڭ مۇناسىۋەتلىك يۇقىرى دەرىجىلىك خادىملىرىدىن باشقا، چەت ئەلدىن كەلگەن دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىرى، مەشھۇر ئەربابلارنى تەكلىپ قىلىدىكەن. بىز ھەج قىلغان يىلى مەككىگە ھەج قىلىش ئۈچۈن ھىندونېزىيە زۇڭتۇڭى سۇكارنو قەدەم تەشرىپ قىلغانىدى. يوپۇق يۆتكەش، كەئىبە يۇيۇش مۇراسىمىغا سۇكارنو ئىشتىراك قىلدى. بىزدىن بۇرھان شەھىدى باشلىق ئىككى ـ ئۈچ كىشى قاتناشتۇق. مۇراسىم ۋاقتىدا كەئىبەبەيتۇللا مەسچىتىگە ھېچكىم كىرگۈزۈلمىگەنلىكى ئۈچۈن، جەمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدىكەن. ھەج ۋاقتىلىرىدا كەئىبەبەيتۇللا مەسچىتى كېچە ـ كۈندۈز مىڭ ـ مىڭ ئادەم بىلەن تولىدىكەن.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بىز بارغان ۋاقتىمىز يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى بولۇپ، تېمپېراتۇرا 50 — 40 سلسىيە گرادۇستىن يۇقىرى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن كۈندۈزى شامالدۇرغۇچ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، مۇز سۇيى ئىچىپ ئۆتكۈزدۇق. كېچىدىكى ئىسىپەتەن سالقىنراق ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ ھەج رەسمىيەتلىرىنى ئۆتىدۇق. ئاراپاتتىكى ۋاقتىمىزدا ئۇچۇق ھاۋادا قولىمىزدا زومىتىك، بېشىمىزدا مۇز، يېنىمىزدا سۇدانغا سۇ ئېلىپ ئولتۇردۇق. ئەگەر سۇ بولمىسا ئادەم ئاز ۋاقىت ئىچىدە جېنىدىن جۇدا بولۇشى مۇمكىن ئىدى. مېنىڭ قان بېسىمىم يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىسسىقتىن ساقلىنىشقا دىققەت قىلدىم. مەن ھەجگە سەپەر قىلىشتىن بۇرۇن ياسىن ھاجىمنى ئۆيۈمگە تەكلىپ قىلىپ، ھەج سەپىرىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆھبەتلەشكەنىدىم. ياسىن ھاجىم ساقلىقنى ساقلاش جەھەتتە ئىسسىق ھاۋادىن ساقلىنىشنى ئالاھىدە تەكىتلىگەنىدى. دەرۋەقە، بىزنىڭ مەككىنىڭ ھاۋاسىغا كۆنۈشىمىز تەس ئىكەن. بىر كۈنى بازارغا چىققانىدۇق، ئابدۇرېھىمجان ھاجىم ھەسەنوپ ئادىنىڭ قېلىپ، ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ تەسلىكتە ساقايدى.

مەككىدىكى ھەج رەسمىيەتلىرى تاماملانغاندىن كېيىن، ئايروپىلان بىلەن مەدىنىگە سەپەر قىلدۇق. مەدىنىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دەپنە قىلىنغان يېڭىدىن بىنا قىلىنغان ھەشەمەتلىك مەسچىتتىن باشقا زامانىۋى قۇرۇلۇشلار يوق ئىدى. شەھەر قۇرۇلۇشى ئۇنىڭ قەدىمىيلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. مەدىنە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ياشىغان ۋە مەقبەرىسى بار شەھەر بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئالاھىدە خاسىيەتلىك شەھەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەدىنىدىكى ۋاقتىمىزدا بىر مازارنى زىيارەت قىلغىنىمىزدا، دەلىل بىر قەبرىنى كۆرسىتىپ، بۇ ھەزرىتى ئىمام جەغبەرسادىقنىڭ قەبرىسى دېدى. ئىمام

جەغبەرسادىقنىڭ قەبرىسى خوتەنده دەپ ھەر يىلى ئادەملەرنىڭ تاۋاپ قىلىدىغانلىقى دەرھال خاتىرەمگە كەلدى. بىز مەدىنىدىن مەككىگە قايتىپ ئاندىن جىددەگە باردۇق. جىددە سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ پورت شەھىرى بولغانلىقى ئۈچۈن مەككە، مەدىنىلەرگە قارىغاندا قۇرۇلۇشلىرى بىر قەدەر زامانىۋى ئىدى.

سەئۇدى ئەرەبىستانىدا كېيىنكى يىللاردا نېفىت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتتى. سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ نېفىت زاپاس مىقدارى دۇنيادىكى زاپاس نېفىت ئومۇمىي مىقدارىنىڭ 26 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. نېفىت ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى دۇنيا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي مىقدارىنىڭ 13 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. تەبئىي گازنىڭ زاپاس ساقلىنىش مىقدارى دۇنيا بويىچە ساقلىنۇاتقان تەبئىي گاز مىقدارىنىڭ 11 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. 1992 - يىلى نېفىت، تەبئىي گاز مەھسۇلاتى مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتىنىڭ 38 پىرسەنتىنى، ئېكسپورت قىلىش ئومۇمىي سوممىسىنىڭ 87 پىرسەنتىنى ئىگىلىدى.

سەئۇدى ئەرەبىستانى يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن. 1966 - يىلغىچە يىللىق ئاشلىق ھوسۇلى ئاران ئۇچ مىڭ تونىنا بولۇپ، ئېھتىياج مىقدارىنىڭ ئون پىرسەنتىنىلا قامداپ، قالغانىنى ئىمپورت قىلاتتى. 70 - يىللاردىن باشلاپ زور كۆلەمدە قۇملۇقلارنى كۆكەرتىش خىزمىتىنى قانات يايدۇرغان. سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەر يىلى يېزا ئىگىلىكىگە سالغان مەبلىغى 500 مىليون ئامېرىكا دوللىرىغا يېتىدۇ. ئۇلارنىڭ يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش سىياسىتىنىڭ چىقىش نۇقتىسى بىرىنچىدىن، ئىمپورت قىلىشتىن قۇتۇلۇش، ئىككىنچىدىن، مۇھىتنى ياخشىلاش. ھازىر سەئۇدى ئەرەبىستانى بۇغداي بىلەن ئۆز -

ئۆزىنى تەمىنلەپلا قالماي، دۇنيا بويىچە بۇغداي ئېكسپورت قىلىشتا 6 - دۆلەت بولۇپ قالدى. تۇخۇم بىلەن ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەپ ئېشىنالايدۇ. ئۆي قۇشلىرى ۋە سۇت ئىشلەپچىقىرىش مىقدارىمۇ ناھايىتى يۇقىرى. زامانىۋى ئۇسكۇنىلەر بىلەن جاھازلانغان دوختۇرخانا ۋە ئالىي مەكتەپلەرنى قۇرغان. 1992 - يىلى كىشى بېشىغا توغرا كەلگەن مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 7900 ئامېرىكا دوللىرى بولغان.

بىزنىڭ مەقسىتىمىز ھەج قىلىش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ھەج ۋەزىپىسىنى تامامىلىغاندىن كېيىن، ئەرەپ دۆلەتلىرىدە زىيارەتتە بولۇش ئارقىلىق، دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىنى، دۆلىتىمىزدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى، دىنىي ئەركىنلىك سىياسىتىنى، مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتىنى تونۇشتۇرۇش، دوستلۇق ئورنىتىش ئىدى. يۇقىرىدىن بىزگە بېرىشقا مۇمكىنلا بولغان مۇسۇلمان دۆلەتلىرىگە بېرىش، جامائەت ئەربابلىرى، مەشھۇر زاتلار بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىش ۋە ئۇلارنى ۋەتىنىمىزگە ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئۈچۈن تەكلىپ قىلىش تاپشۇرۇلغانىدى. بۇنىڭغا ئاساسەن بىز بېرىشقا مۇمكىن بولغان دۆلەتلەرگە بېرىشقا ھەرىكەت قىلدۇق. بىزنىڭ مىسىردىن باشقا ئەرەپ دۆلەتلىرىدە ئەلچىخانىمىز بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مۇناسىۋەت باغلاش ئوڭاي بولمىدى. بىز باردىغان دۆلەتلەرنىڭ ئەلچىخانىلىرى ئارقىلىق ئالاقە باغلاپ، رۇخسەت قىلغاندىن كېيىن باردۇق. ئالدى بىلەن سۇرىيەگە باردۇق. بىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. سۇرىيەنىڭ زوڭتوڭى شۇكرى قۇۋەتلى بىزنى قوبۇل قىلدى. جامائەت ئەربابلىرى، مەشھۇر دىنىي زاتلار، مائارىپ ساھەسىدىكىلەر بىلەن ئۇچراشتۇق. ئائىلىرىدە مېھمان بولدۇق. دەمەشقنىڭ ئاسارە - ئەتىقە ئورۇنلىرىنى

ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. بىز بارغان ۋاقتىمىزدا سۇرىيىدە دۆلىتىمىزنىڭ سودا ۋەكالەتخانىسى بار ئىدى. ئۇلار بىزنىڭ ئىشلىرىمىزغا ياردەملىشىپ كۆپ ئوڭايلىقلارنى تۇغدۇرۇپ بەردى. شۇ چاغدا جۇڭگو بىلەن سۇرىيىنىڭ دىپلوماتىك ئالاقە ئورناتقانلىقىغا رادىئو ئارقىلىق ئېلان قىلىنىدى. ئىككى تەرەپ بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇرسەنلىك ھېس قىلدۇق. «شەرقنىڭ مەرۋايىتى» دەپ نام ئالغان دەمەشىق ھەقىقەتەن گۈزەل شەھەر ئىكەن. شەھەر تاغ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، كېچىدە ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى گويا ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇراتتى. دەمەشقنىڭ تۆت تەرىپى باغ بىلەن ئورالغان بولۇپ، لىمون، ئاپېلسىن، ئۈزۈم، ئالما، شاپتۇل، ئالگىرات قاتارلىق مېۋىلىك باغلار كۆپ ئىكەن، ھەر خىل مېۋىلەرگە باي بولۇپ، چەت ئەللەرگە مېۋە ئېكسپورت قىلىدىكەن.

سۇرىيىدىن كېيىن لۇئانى زىيارەت قىلدۇق. پايتەخت بېيرۇتنىڭ ئوتتۇرا دېڭىز بويىدىكى بىر مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇق. مېھمانخانا دېرىزىسى ئارقىلىق ئوتتۇرا دېڭىزدا يۈرگەن پاراخوتلارنى، دېڭىز ئۈستىدە ئۇزۇلمەي كېلىپ - كېتىپ تۇرغان ئايروپىلانلارنى كۆرگىلى بولاتتى. بېيرۇت ئايرودرومى چوڭ بولۇپ، قاتناش تۇغىنى ئىدى. بېيرۇتتا لۇئاننىڭ زوڭتوڭى، زۇڭلىسى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئادەملىرى بىلەن كۆرۈشتۇق. لۇئاندا كاتولىكلارنىڭ مەشھۇر دىنىي ئۆلىماسى بولۇپ، تاغ ئىچىدە تۇرىدىكەن، ئۇنى زىيارەت قىلدۇق. يىراق يېزىلىرىدىمۇ ئادەملەر شەھەردىكىلەرنىڭكىدەك كېيىنىپ يۈرەتتى. ئاھالىسى مەدەنىيەتلىك، كىيگەن كىيىملىرى رەتلىك ۋە كۆركەم ئىدى. بېيرۇت ئۇچۇق شەھەر بولغانلىقى ئۈچۈن، مال باھالىرىمۇ ئەرزان ئىدى.

ئىوردانىيىدە پايتەخت ئامman شەھىرىنىڭ «ئامman»

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مېهمانخانىسىدا تۇردۇق. بۇ مېهمانخانا قەدىمىي ئۇسۇلدىكى ئوچۇق تىياتىرخانا يېنىغا ئورۇنلاشقانىدى. بۇ قەدىمىي ئۇسۇلدىكى ئوچۇق تىياتىرخانا دۇنياغا مەشھۇر بولۇپ، بۇنى كۆرگەندە قەدىمىي زامانىدىكى ھەر خىل كۆرۈنۈشلەر كۆز ئالدىمدا نامايان بولدى. پادىشاھ سارىيىدا پادىشاھ ھۇسەيىن بىلەن كۆرۈشتۇق. پادىشاھ سارىيى ئېگىز جايغا ئورۇنلاشقان، ھەشەمەتلىك ئىدى. مۇسۇلمان پادىشاھلىرىنىڭ ئادىتى بويىچە ئالدى بىلەن ھەشەمەتلىك ساراي، ئاندىن زور مەسچىت، ئاخىرىدا كۆركەم مەقبەرە سالدۇرىدىكەن. ئىوردان دەرياسىدىن ئۆتۈپ، ئۆلۈك دېڭىزىدا سۇغا چۈشتۇق. ئۆلۈك دېڭىزىدا گويا كارتۇاتتا ياتقاندەك، سۇغا چۆكمەي لەيلەپ يېتىش مۇمكىن ئىدى. سۇدا ھېچقانداق ھەرىكەت قىلماي، جىمجىت يېتىش ئادەمگە ئالاھىدە ھۇزۇرلىنىش بەخش ئېتەتتى. قۇددۇس (يېرۇسالىم) گە بېرىپ، ياشانغان، ئاپئاق ساقاللىق، مۇلايىم، مېھماندوست بىر ئۆلىمانىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدۇق ۋە قىزغىن سۆھبەتلەشتۇق. ئەسا ئەلەيھىسسالام قەبرىسىنى زىيارەت قىلدۇق. ئاقسا مەسچىتىدە نامازغا ئوقۇدۇق ۋە ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. قۇددۇس يەھۇدى، خرىستىيان ۋە ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس شەھىرى. 1949 - يىلىدىن 1967 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا قۇددۇس ئىسرائىلىيە باشقۇرۇشىدىكى غەربىي رايون ۋە ئەرەپلەر باشقۇرۇشىدىكى شەرقىي رايونغا بۆلۈنگەن. 1967 - يىلىدىكى 3 - ئىيۇن ئۇرۇشىدا ئىسرائىلىيە شەرقىي رايونىنىمۇ ئىشغال قىلىۋالغان.

مىسىردا قاھىرەدىكى كونتىنىنتال مېھمانخانىسىدا تۇردۇق. بۇ زامانىۋى مېھمانخانا ئىكەن. مىسىر مۇسۇلمانلار دۇنياسىدىكى چوڭ دۆلەت بولۇپ، مىسىر ئەرەپ تىلىدا «بىپايان دۆلەت» دېگەن مەنادا بولىدۇ. مىسىر ئۆزىنىڭ قەدىمىي پىرامىدالىرى

بىلەن مەشھۇر. قاھىرەگە يېقىن جايدىكى قەدىمىي مىسىردا مىلادىدىن بىرقانچە ئەسىرلەر بۇرۇن ياسالغان خېئوپس پىرامىداسىنىڭ ئاساسى 52 مىڭ 900 كۋادرات مېتر يەرنى ئېگىلىگەن بولۇپ، ئېگىزلىكى 146.5 مېتر كېلىدۇ. بۇ پىرامىداغا ھەر بىرى 2.5 تونىا ئېغىرلىقتىكى شىبەن تاشتىن سىلىقلىنىپ ئىشلەنگەن قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىدىن 23 مىليون دانە سەرپ قىلىنغانىكەن. بۇ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئاجايىپ زور قۇرۇلۇش يۇز مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى ئىدى. پىرامىدالار يېنىدا ئادەم باشلىق، ئارسلان تەنلىك بىر ھەيكەل — سفىنكس قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇ ئەقىل بىلەن كۇچنىڭ بىرلىشىشىنىڭ سىمۋولى. بۇنىڭمۇ دۇنياغا داڭقى تارالغان. بىز پىرامىدانىڭ تار يولىنى بويلاپ ئەڭ تۆپىدىكى چوڭ بىر زالغا چىقتۇق. بۇ زالغا پىراۋۇننىڭ جەسىتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۆمۈلگەن نەرسىلەر قويۇلغانىكەن. بۇ زالغا قويۇلغان نەرسىلەردىن قاھىرەدە ئالاھىدە بىر تارىخىي مۇزېيخانا تەشكىل قىلىنىپتۇ. شۇڭا زال قۇپقۇرۇق ئىدى.

قاھىرە چوڭ ۋە گۈزەل شەھەر ئىكەن. نىل دەرياسى دۇنياغا مەشھۇر بولۇپ، نىل دەرياسى ساھىلىگە سېلىنغان ئېگىز ئىمارەتلەر ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. نىل دەرياسىدا ساياھەت قىلغۇچىلار قاتناپ تۇراتتى. بىز نىل دەرياسىنى بويلاپ ساياھەت قىلدۇق. نىل دەرياسىدا ساياھەت قىلىش ئادەمنى راھەتلەندۈرەتتى، ھۇزۇر بېغىشلايتتى.

بېيجىڭدا ئۆردەك كاۋېپى مەشھۇر بولغاندەك، قاھىرەدە باچكا كاۋېپى مەشھۇر ئىكەن. باچكا كاۋېپىنىڭ مەخسۇس دۇكانلىرى بولىدىكەن. دىنىي ۋازارەتنىڭ ۋەزىرى بىزنى باچكا كاۋېپىغا تەكلىپ قىلدى. لەززەتلىك باچكا كاۋاپلىرىنى يەپ ھۇزۇرلاندۇق.

قاهىرەدە بىزنى ئەنۋەر سائادەت قوبۇل قىلدى. بىز بىلەن ئۇزۇن سۆھبەتلەشتى. جامائەت ئەربابلىرى، يۇرت مۇتەئەسسىلىرى بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچراشتۇق ۋە دوستلۇق مۇناسىۋەتلىرى ئورناتتۇق. قاهىرەدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىش بىز ئۈچۈن ئوڭاي بولدى. چۈنكى قاهىرەدە ئەلچىخانىمىز بار ئىدى. پات - پات ئەلچىخانىغا بېرىپ مەسلىھەت ئېلىپ تۇردۇق. ئەلچىخانىدا ۋەتىنىمىزدىن كەلگەن گېزىت، ژۇرنال ۋە ھۆججەتلەرنى كۆرۈپ تۇردۇق. جۇڭگو تاماملىرىدىن ھۇزۇرلاندۇق.

سەپەر ئۇستىدە بېيجىڭدىن بۇرھان ئەپەندىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ 8 - قۇرۇلتىيىغا تەكلىپ قىلىپ ئۇقتۇرۇش كېلىپ قالدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇرھان شەھىدى 8 - قۇرۇلتايغا قاتنىشىش ئۈچۈن ۋەتەنگە قايتتى. بۇرھان شەھىدى ئۆمىكىمىز ئىشلىرىنىڭ نەتىجىلىك بولۇشى ئۈچۈن كۆپ ئەمگەك سىڭدۈردى. ئۆزىنىڭ ئىقتىدارلىق رەھبەر ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى. ئۆمىكىمىزدىكى كۆپچىلىك خادىملارمۇ بىللە قايتتى. مەن باشلىق ئون كىشى قېلىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇردۇق. ئالدى بىلەن لۇبىيەگە باردۇق. ترىپولىدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ پائالىيەت ئېلىپ باردۇق. پارلامېنت باشلىقى ۋە يۇرت مۇتەئەسسىلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. ترىپولى ئوتتۇرا دېڭىز بويىغا ئورۇنلاشقان گۈزەل سايا‌ھەت شەھىرى ئىكەن. بىزدە پەرۋىش قىلىپ تەشكىللەردە ئۇستۇرىدىغان تال گۈللىرى كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە دەرەخ بولۇپ ئېچىلىپ تۇرۇپتۇ. بىز ئاۋايلاپ تەشكىللەردە ئۇستۇرىدىغان كاكتوسلار يېنىلاردا يەرلەرنى ئىھاتە قىلىش ئۈچۈن سوقماتام ئورنىدا تېرىپ قويۇلۇپتۇ.

بىز تۇنىستا ئايروپىلاندىن چۈشكەندە، بىر ئەرەپ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ مەھمۇدىيە ئىسىملىك زىيالىي سودىگەر

ئىكەن. بۇ ئادەم بىز بىلەن قىزغىن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. سۆزلىشىپ ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، بىزنى «تۇنىس» ناملىق مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇردى ۋە پائالىيەتلىرىمىزگە ياردەملەشتى. ئۆز ئۆيىدە ۋە تۇغقانلىرىنىڭكىدە زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ، مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، سۆھبەتلىشىشىمىز ئۈچۈن قولاي شارائىت يارىتىپ بەردى. ئېكسكۇرسىيە قىلدۇردى. تۇنىستىكى ۋاقتىمىزدا بىزنى ماۋارىپ مىنىستىرى قوبۇل قىلدى. بىز تۇنىستىن قايتقىنىمىزدا مەھمۇدىيە ئائىلىسى ۋە تۇغقانلىرى بىلەن ئايرودرومغا چىقىپ بىزنى ئۇزىتىپ قويدى. بۇ ناتونۇش ئادەم تۇنىسنىڭ مۇتەئەسسىلىرىنىڭ بىرى ئىكەن. بۇ ئادەمنىڭ بىزگە كۆرسەتكەن غەمخورلۇقىغا ناھايىتى مىننەتدار بولدۇق. بۇ ئادەمنى جۇڭگوغا كېلىپ مېھمان بولۇشقا تەكلىپ قىلدۇق. بۇ ئادەممۇ بىز تەكلىپ قىلغان باشقا ئادەملەر قاتارىدا بېيجىڭغا كېلىپ مېھمان بولۇپ كەتتى.

قاهىرەدىن ئايروپىلان بىلەن ئافغانىستانغا ئۇچتۇق. ئىراق ئۇستىدىن ئۆتكەندە باغدات‌نىڭ شەھەر قۇرۇلۇشلىرى، دەريا ئۇستىگە سېلىنغان كۆۋرۈكلىرى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بىز ئولتۇرغان ئايروپىلان چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن، قەنداھاردا قونالمايدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن يول ئۇستىدە تېھراندا قونۇپ، ئايروپىلان ئالماشتۇرۇشقا توغرا كەلدى. تېھران تەرەپ بىزگە نىسبەتەن دوستانە مۇناسىۋەتتە بولمىدى. بىر كۈن ئايرودرومدىن چىقارتماي تۇرغۇزۇپ قويدى. ئافغانىستان ئەلچىخانىسىنىڭ تېھراندىكى مەخسۇس خادىمى، بۇلار بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ مېھمىنى، بۇلارغا كەچتە تېھرانغا كىرىپ مېھمانخانىدا قونۇشقا رۇخسەت قىلىنسا، دەپ تەكرار ئىلتىماس قىلغاندىن كېيىن ماقۇل بولدى. مېھمانخانىدا بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى ئەتىگىنى تېھراندىن ئۈچۈپ قەنداھارغا كەلدۇق. قەنداھار ئۆلكە مەركىزى

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئىكەن. بىزنى قەنداھاردا قىزغىن كۈتۈۋالدى ۋە ئۆلكە باشلىقى قوبۇل قىلدى. قەنداھار بىزنىڭ ئازادلىقتىن بۇرۇنقى جەنۇبىي شىنجاڭ شەھەرلىرىگە ئوخشايدىكەن. قۇرۇلۇشلىرى ئاددى، ھاۋا كىلىماتى، زىرائەتلىرى، مېۋىلىرى، سودا - سېتىق ئىشلىرى، ئاھالىسىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى ئانچە پەرقلەنمەيدىكەن. بىر ئالاھىدىلىكى، ئافغانىستانلىقلارنىڭ يەتتە ياشتىن 70 ياشقىچە ھەممىسى باش كىيىمى ئورنىدا سەللە ئورايدىكەن. دىنىي ئېتىقادى بەك كۈچلۈك ئىكەن. قەنداھاردا بىر مەسچىت يېنىغا سېلىنغان بىر كۇلۇب بولۇپ، بۇ كۇلۇب سەھنىسىدە نەچچە قەۋەت ساندۇق ئىچىدە «مويى مۇبارەك» يەنى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ساقلىنىڭ مويى بار ئىكەن. بۇ كۇلۇب ھەر جۈمە كۈنى ئېچىلىدىكەن. جۈمە نامىزىغا كەلگەنلەر نامازدىن كېيىن بۇ كۇلۇبقا كىرىپ، ساندۇق ئىچىدىكى «مويى مۇبارەك» نى تاۋاپ قىلىپ، ئارقىسىچە مېڭىپ چىقىپ كېتىدىكەن. ساندۇقتىكى «مويى مۇبارەك» نى كۆرۈشمۇ يوق ئىكەن. بىز قاھىرەدىكى ۋاقتىمىزدا ئەرەپ دۇنياسىنىڭ مەشھۇر، مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە ئەزھەر داشۋىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغىنىمىزدا، مەكتەپتە ساقلىنىۋاتقان «مويى مۇبارەك» نى بىزگە كۆرسەتكەنىدى. بۇنىڭغا قەنداھارنىڭ ئەھۋالى پۈتۈنلەي ئوخشمايتتى. خۇراپاتلىق بەكمۇ ئېغىر ئىدى.

قەنداھاردىن ئانار بەك كۆپ چىقىدىكەن ھەم بەك ئوخشايدىكەن. ئانارى چوڭ، سۇلۇق ھەم تاتلىق بولىدىكەن. ئانارنى بازاردا قوغۇن - تاۋۇزدەك دۆۋە قىلىپ تاشلايدىكەن.

قەنداھاردىن كابۇلغا باردۇق. كابۇلدا پادىشاھ مۇھەممەد زاھىر شاھ بىزنى ئۆز سارىيىدا قوبۇل قىلدى. بىز پادىشاھقا سوۋغا تەقدىم قىلدۇق. پادىشاھ بىزگە خاتىرە ئۈچۈن ئافغانىستاندا ياسىلغان قۇرئان كەرىمدىن بىر نۇسخىدىن، يەنە

ئۆمەك باشلىقى، مۇئاۋىنلىرىغا بىردىن گىلەم تەقدىم قىلدى.

كابۇلدا بىر مېھمانخانا سېلىنىۋاتقانىكەن، تېخى پۈتمەپتۇ. باشقا مېھمانخانا بولمىغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇق. كابۇلنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى ئاددى بولۇپ، قەۋەتلىك ئىمارەتلەر يوق ئىدى. سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى كابۇل شەھەر كوچىلىرىنى ياساپ بېرىپتۇ. چوڭ ماگىزىنلار يوق بولۇپ، سودىگەرلەرنىڭ كاتەكچە دۇكانلىرى بىلەن بازار تولغانىدى. ئافغانىستاندىن كاراكۇل چىقىدىكەن ھەم ئېكسپورتىنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىكەن. ھاۋاسى، زىرائەتلىرى، دەل - دەرەخلىرى شىنجاڭنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدىكەن. كابۇل كوچىلىرىدا يۇزى ئوچۇق يۈرگەن بىرمۇ ئايالنى ئۇچراتمىدۇق. ئايالىلار پەردىنجە ئورنىدا قارا رەختىن تىكىلگەن تاغارغا ئوخشاش كىيىمنى ئارتىۋالىدىكەن. كۆرۈش ئۈچۈن پەقەت ئىككى تۆشۈك ئېچىپ قويىدىكەن. ئافغانلار بۆدۈنە بېقىشقا بەك ئامراق ئىكەن. ئۆيلىرىدە، دۇكانلىرىدا قەپەستە بۆدۈنە باقىدىكەن. كابۇل شەھىرىدە تاك سەھەردە تەرەپ - تەرەپتىن بۆدۈنىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن، بۇنىڭدىن بەك ھۇزۇرلاندىم.

بىز بارغان دۆلەتلەردە قىزغىن كۈتۈۋېلىشقا ئېرىشتۇق. دۆلەت، ھۆكۈمەت ۋە جامائەت ئەربابلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق. قىزغىن سۆھبەتتە بولدۇق. بارغانلا دۆلەتلەردە، ئۇچرىشىشلىرىمىزدا مەملىكىتىمىزنىڭ ئازادلىقتىن كېيىنكى ئەھۋالىنى، قولغا كەلتۈرگەن ئۈتۈقلىرىمىزنى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى، دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىمىزنى، مەدەنىيەت - مائارىپ جەھەتتە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىمىزنى تونۇشتۇردۇق. كۆپ سۇئالات

ئېلىپ بارغاندۇق، دوستلارغا سوۋغا تەقدىم قىلدۇق. ھەرقايسى دۆلەتلەردىن كۆزگە كۆرۈنگەن جامائەت ئەربابلىرىنى جۇڭگوغا كېلىپ مېھمان بولۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىلدۇق. سەپىرىمىز ئۇتۇقلۇق بولدى. مۇھىمى، مەملىكىتىمىز خەلقلىرى بىلەن ئەرەپ خەلقلىرىنىڭ دوستلۇقىنى ئورنىتىشتا ئاز بولسىمۇ ھەسسە قوشتۇق. خەلقلەر ئارا ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق جەھەتتە ئاز - تولا ھەسسە قوشقانلىقىمىز ئۈچۈن، ئۆزىمىزدە مەمنۇنلۇق ۋە خۇرسەنلىك ھېس قىلدۇق. چۈنكى، ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق بىباھا گۆھەر.

ۋەتەنگە ھىندىستان ئارقىلىق قايتتۇق. يولدا يېڭى دېھلى، كالكوتتا شەھەرلىرىدە توختاپ، مۇھىم جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. يېڭى دېھلى ياپونىيىلىق بىلەن قاپلانغان، بۇ ئاراخسان دەرەخزارلىققا ئورالغان گۈزەل شەھەر ئىكەن. كالكوتتا ھىندىستانىنىڭ سانائەت شەھىرى ۋە ئەڭ چوڭ شەھىرى ئىكەن.

ھەج قىلىش ھال سوراش ۋە ئېكسكۇرسىيە ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ، چەت دۆلەتلەردە ئالتە ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ئاخىرى كۈنمىڭ ئارقىلىق بېيجىڭغا قايتتۇق. شۇنىڭ بىلەن سەپەر ئاخىرلاشتى.

1956 - يىلى ئىيولنىڭ 9 - كۈندىن 24 - كۈنگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 1 - قېتىملىق قۇرۇلتىيى ئۇرۇمچىدە ئېچىلدى. 35 ئادەم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئەزالىقىغا، 13 ئادەم كاندىدات ئەزالىقىغا سايلاندى. مەنمۇ ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلاندىم. شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. بۇنىڭغا ئۇلاپلا ئىيولنىڭ 26 - كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم 1 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ 1 - ئومۇمىي

يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىندا مەركەز تەستىقلىغان ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بۆلۈملىرىنىڭ باشلىقلىرى، مۇئاۋىن باشلىقلىرىنىڭ ئىسملىكى ئېلان قىلىندى. مەن مېدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولدۇم. ھەجدىن قايتقاندىن كېيىن، مائارىپ نازارىتىدىن يۆتكىلىپ، يېڭى ۋەزىپىنى ئۆتەشكە باشلىدىم. مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى پارتىيە نۇقتىسىدىن ئىدىيە، پارتىيە تەشكىلى ۋە كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇش بىلەن بىللە كەسپىي خىزمەتلەرنىمۇ تۇتاتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا تۇرلۇك ھەرىكەتلەر كۆپ بولاتتى. پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى مەدەنىيەت - مائارىپ ساھەسىدە ئېلىپ بېرىلغان ھەرىكەتلەرگە يېتەكچىلىك قىلاتتى.

مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىدە

1958 - يىلى 9 - ئايدا مەن مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىگە ئوقۇشقا باردىم. بۇ مېنىڭ ئازادلىقتىن بېرى كۈتكەن ئارزۇيۇم ئىدى. بۇ پارتىيە مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغان مىللىي ئوقۇغۇچىلارنىڭ 3 - قارارى ئىدى. بۇ قارارغا پارتىيە مەكتىپىگە مىللىيلاردىن بىر مەسئۇل كادىرلار سىنىپى، ياشلاردىن نەزەرىيە سىنىپى قوبۇل قىلىندى. بۇ يىلى پارتىيە مەكتىپىگە باشقا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنماي، پەقەت خەنزۇ ياشلىرى ئۈچۈن تەبىئەت دىئالېكتىكىسى سىنىپى ئېچىلدى. مەسئۇل كادىرلار سىنىپىدا مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ، ئابلىمىت ھاجىيوپ، سدىق مۇسايوپ، پاتىقان سۇگۇرباپوپ، تۇرسۇن ئاتاۋۇللا، نۇسرەت شەھىدى، ئابدۇرېھىم لىتىپ، گەرچە، ماغاۋىيە،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

سەيت، تۇرسۇن، توختى قاسموپ، مەخمۇتجان سايىتوپ، ئابدۇسالام ئابباسوپ، باھار رەھمى، ئابلىز شەرىپى، ئابلىز نازىرى، توختى ئابدۇللا، ئەيسا نىياز، جىلانوپ قاتارلىق يولداشلار بار ئىدى.

بىزنىڭ ئوقۇش مۇددىتىمىز بىر يىل ئىدى. يولداشلارنىڭ ئۆگىنىش ھەۋىسى كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، كۆپرەك ئوقۇش مەقسىتىدە ئۆگىنىش مۇددىتىنى ئۇزارتىش توغرۇلۇق ئىلتىماس قىلدۇق. رەھبەرلىك ئىلتىماسىمىزنى قوبۇل قىلىپ، ئوقۇش مۇددىتىنى بىر يېرىم يىل قىلىپ ئۇزارتتى. بىز ئىلمىي سوتسىيالىزم، پەلسەپە، سىياسىي ـ ئىقتىساد، پارتىيە تارىخى قاتارلىق دەرسلەرنى ئوقۇدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىللە پارتىيە ھۈججەتلىرىنى، دۆلىتىمىزدە يۈز بەرگەن زور ۋەقەلەرنى دەرسىمىزگە كىرىشتۈرۈپ ئۆگەندۇق. پارتىيە مەكتىپىدە «نەزەرىيە ئۆگىنىش، ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاش، تونۇشىنى ئۆستۈرۈش، ئىدىيە ئۆزگەرتىش» فاكۇلتېتى ئاساسىدا ئۆگىنىش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردۇق. مەكتەپتە ياڭ شەنجىڭ، ئەي سىچى، سۇڭ دىڭگو قاتارلىق داڭلىق ئوقۇتقۇچىلار دەرس ئۆتتى. بىز ئۇلارنىڭ دەرسلىرىدىن مەمنۇن بولدۇق. مەكتەپ مۇدىرى ياڭ شەنجىڭ ئاددى، كەمتەر، پىشقەدەم رەھبەر بولۇش بىلەن بىللە دەرس ئۆتۈشكە ئالاھىدە ماھىر ئىكەن. پەلسەپە — ماتېرىيالىزمدىن دەرس ئۆتكەندە، نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاددى ۋە چۈشىنىشلىك قىلىپ دەرس ئۆتۈشتە بىزنى قايىل قىلدى. بىزدىن بۇرۇن 1 ـ، 2 ـ قاتاردا ئوقۇغان مىللىي يولداشلار ۋە پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغان خەنزۇ يولداشلارنىڭمۇ ياڭ شەنجىڭنىڭ ئوقۇتۇشىغا يۇقىرى باھا بەرگەنلىكىنى ئاڭلىدىم.

نەزەرىيىۋى ئاڭنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئاساسىدا تونۇشنى

ئۆستۈرۈپ، ئىدىيىۋى خاتالىقلارنى تونۇش ۋە ئىدىيىنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئىدىيە ئۆزگەرتىش، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن يېتەرلىك ۋاقىت بېرىلىدىكەن. بىز ئۈرۈمچىدە مىللەتچىلىككە قارشى كېڭەيتىلگەن مەجلىس تاماملانغاندىن كېيىن، كۆپ ئۆتمەي ئوقۇشقا كەلدۇق. بۇ ۋاقىتتا مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش پۈتۈن شىنجاڭنى قاپلىغانىدى. پارتىيە مەكتىپىدىمۇ مىللەتچىلىككە دائىر ئىدىيە ۋە سۆزلەرنى تەكشۈرۈش، ئىدىيە تەكشۈرۈشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىنىدى. ھەممە مىللەتچىلىككە دائىر خاتالىقلار ئۈستىدە ئويلاندى. سىنىپىمىزدىكى ساۋاقداشلار ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئۆزلىرىنىڭ مىللەتچىلىككە دائىر خاتالىقلىرىنى تەكشۈردى. مەن ياپونىيەكا شۇجىسى بولغانلىقىم ئۈچۈن ئاكتىپلىق بىلەن تەكشۈرۈشۈم كېرەك ئىدى. مەن بۇ جەھەتتە نېمە خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىكىمنى كۆپ ئويلىدىم. مىللەتچىلىككە دائىر خاتالىقلاردىن خالى ئىدىم. مېنىڭ ئۈستۈمدە مىللىي مەسىلىگە دائىر خاتالىق توغرۇلۇق ئۇرۇمچىدە ئېچىلغان مىللەتچىلىككە قارشى كېڭەيتىلگەن مەجلىس جەريانىدىمۇ بىرەر مەسىلە ئوتتۇرىغا چۈشمىدى.

پارتىيە مەكتىپىدە ئۆزۈمنى تەكشۈرۈش جەريانىدا بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا توغرا كەلدى. بۇ «51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ خاتىرىسى ئىدى. بۇ ھەقتە مۇناقىق بىر سوئال ئوتتۇرىغا چىقتى:

— سەن «51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ خاتىرىسىنى كۆردۈڭمۇ؟

— كۆردۈم.

— ئۇنىڭغا ئۆز پوزىتسىيەڭنى بىلدۈردىڭمۇ؟

— بىلدۈرمىدىم.

— بۇ ھەقتە رەھبەرلىككە مەلۇم قىلدىڭمۇ؟

— قىلمىدىم.

سەن بۇنىڭغا قارشى پوزىتسىيە بىلدۇرمىگەن بولساڭ، رەھبەرلىككە مەلۇم قىلمىغان بولساڭ، دېمەك قوشۇلغانسەن. سوكۇت ئالامتى رىزا. ئۇلار بىلەن ئىدىيەڭ ئوخشاش، بۇنى تەكشۈرۈش كېرەك، دېگەن خۇلاسە چىقىرىلدى. بۇ مېنىڭ «مىللەتچى» لىكىمنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن يېتەرلىك ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئەتتى. مەتمىمن جىلانوپ «51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ خاتىرىسىنى مەركىزىي پارتىيە مەكتىپىگە ئالغاچ بارغانىكەن. شۇ خاتىرە ئاساسىدا ئۆزۈمنىڭ ماددىمۇمىددا تەكشۈرۈشكە مەجبۇر بولدۇم.

بۇ مەسىلىنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىدى. 1951 - يىلى بېيجىڭغا مائارىپ مەجلىسىگە قاتناشقىلى ئۈچۈن يولغا چىقىش ئالدىدا، غۇلجىدىن يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايوپ ئۇرۇمچىگە كەلگەنىدى. ئۇ ئۇرۇمچىگە بارىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا مەجلىس خاتىرىسىنى يەتكۈزۈپ بېرىش تاپشۇرۇلغانىكەن. ئۇ، مەندىن «51 چىلەر» مەجلىس خاتىرىسىنى غەربىي شىمال مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى ئۆتۈندى. مەن مەجلىس خاتىرىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، بېيجىڭدىن قايتىشىمدا غەربىي شىمال مىللىي ئىشلار كومىتېتىغا تاپشۇرۇپ بەرمەكچى بولدۇم. مەن بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر سايرانى (ئۇ ۋاقىتتا ئۇيغۇر سايرانى ئالماتادا تۇرۇشلۇق جۇڭگو كونسۇلخانىسىنىڭ مۇئاۋىن كونسۇلى ئىدى) ئالماتادىن ئۇرۇمچى ئارقىلىق بېيجىڭغا تاشقى ئىشلار خىزمەت مەجلىسىگە قاتناشقىلى ئۈچۈن كەلدى. ئۇ ماڭا «51 چىلەر» مەجلىسىدە خاتالىق بار ئىكەن، ۋاڭ جىن سىلىڭيۇەن تەنقىد قىپتۇ، دېدى. بۇنى ئاڭلاپ مەن مەجلىس خاتىرىسىنى غەربىي شىمال مىللىي

ئىشلار كومىتېتىغا تاپشۇرماي، قايتۇرۇپ ئېلىپ كەلدىم.

«51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىدى: 1951 - يىلى غەربىي شىمال مىللىي ئىشلار كومىتېتى شىنجاڭدىكى بىر قىسىم مىللىي مەسئۇل يولداشلارغا ئالاقە بېزىپ مىللەتلەرنىڭ سانى، ئولتۇراقلىشىش ئەھۋالى، ئۆرپ - ئادىتى، تارىخى، شىنجاڭدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قۇرۇشقا دائىر پىكىرلىرى ئۇستىدە ماتېرىيال يېزىپ، ئەۋەتىپ بېرىشنى ئۇقتۇرغانىدى. بۇ خىل ئالاقە ماڭمۇ كەلگەنىدى.

غۇلجىدا قېيۇمبەك خوجا بۇ خىل ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغانىكەن. قېيۇمبەك خوجا پىكىر تەييارلاش ئۈچۈن ياسىن خۇدابەردى، ئوسمان زىيامىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، بىر سۆھبەت مەجلىسى ئېچىشنى لايىق كۆرۈپ، يەرلىك كومىتېتنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن، 1951 - يىلى 4 - مارت كۈنى مەجلىس چاقىرىدۇ. بۇ مەجلىسكە سەيدۇللا سەيپۇللايوپمۇ تەكلىپ بىلەن قاتنىشىدۇ. مەجلىسكە پارتىيىلىك ۋە پارتىيىسىزلەرمۇ ئىشتىراك قىلىدۇ. مەجلىستە غەربىي شىمال مىللىي ئىشلار كومىتېتى تارقاتقان تەكشۈرۈش تېزىسىغا ئاساسەن، شىنجاڭدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا دائىر مەسىلىلەر ئۇستىدە مۇزاكىرە بولىدۇ. مەجلىس مۇزاكىرىسى جەريانىدا ئايرىم كىشىلەر تەرىپىدىن بەزى مىللەتچىلىككە دائىر خاتا كۆزقاراشلارمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. مەجلىس ئاخىرىدا مەجلىس خۇلاسىسى تەرتىپلەنگەن مەجلىس خاتىرىسى يېزىپ چىقىلىدۇ. بۇ مەجلىسكە 51 كىشى قاتناشقانلىقى ئۈچۈن، كېيىن «51 چىلەر» مەجلىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

مەجلىس خاتىرىسىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئۈچ قىسىمغا

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بۆلۈنگەن:

1. شىنجاڭدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش كېرەك.

2. شىنجاڭدا مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشنىڭ شەرت - شارائىتلىرى ھازىرلاندى.

3. شىنجاڭدىكى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانداق ئاپتونومىيە بولۇشى كېرەك. بۇ ھەقتە 12 ماددىلىق پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

1) كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىكىدىكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىر ئاپتونوم رېھسپۇبلىكىسى بولىدۇ.

2) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكا ئۆز دائىرىسىدىكى ھەممە مەسىلىلەردە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ھوقۇقىدىن تولۇق بەھرىمان بولۇشى كېرەك. ھەر دەرىجىلىك ئاپتونوم ھۆكۈمەتلەر، يۇقىرى دەرىجىلىكتىن يېزا - قىشلاق دەرىجىلىكلەرگىچە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل - يېزىقىدىن پايدىلىنىشى كېرەك. مەركەزگە قارىتا ئىككى خىل يېزىق (خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە) نى ئاساس قىلىشى كېرەك.

3) ئاپتونوم ھۆكۈمىتى ئورتاق پروگراممۇ ۋە ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، سىياسىي پروگراممۇ ۋە تەشكىلىي نىزاملارنى تۈزۈپ چىقىشى كېرەك.

4) ئاپتونوم ھۆكۈمىتى مەركەز جاكارلىغان قانۇنلارغا ئاساسەن ئۆز قانۇنلىرىنى تۈزۈپ چىقىشى كېرەك. ئۇ قانۇننى پۈتۈن ئاپتونوم رايون دائىرىسىدە ئىجرا قىلىشى كېرەك.

5) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكىسى تەۋەلىكىدىكى يەرلەرنىڭ دائىرىسىنى ئاپتونوم ھۆكۈمەتنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماي تۈرۈپ ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. ئۇنىڭ چېگرىسىنى ئۆزگەرتىشنى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ

تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈش كېرەك.

6) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكا زېمىنى ئىچىدىكى ئاھالىلەرنىڭ ھەممىسى ئاپتونوم رېھسپۇبلىكىنىڭ پۇقراسى، شۇنداقلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇقراسى بولىدۇ.

7) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت بەلگىسى ۋە دۆلەت بايرىقىنىڭ بىرلىكىنى ساقلىشى لازىم.

8) دىپلوماتىيە، ھەربىي ئىشلار مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بىۋاستە ئىدارە قىلىشىدا بولىدۇ.

9) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكا زېمىنى ئىچىدىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئاساسىي جەھەتتىن يەرلىك خەلقنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئاساس قىلغان بولۇشى كېرەك. ئاپتونوم رايون دائىرىسى ئىچىدە يەرلىك خەلقتىن ئامانلىق ساقلاش قوشۇنلىرى تەشكىللەش كېرەك.

10) مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئىمزالىغان مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش كېلىشىمىگە ئاساسەن، ئاپتونوم رايون سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن بىۋاستە ھالدا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ھوقۇقىدىن بەھرىمان بولۇشى كېرەك.

11) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكا دائىرىسىدە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئولتۇراقلىشىش ئەھۋالىغا ئاساسەن، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئاپتونوم ۋىلايەتلىك، ئاپتونوم ناھىيىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق، ئاپتونوم يېزىلىق ھۆكۈمەتلىرىنى قۇرۇش كېرەك.

12) ئاپتونوم رېھسپۇبلىكىنىڭ نامى توغرىسىدا ئايرىم كىشىلەر ئۇچ ۋىلايەت بىلەن باشقا رايونلارغا «تيانشان» ياكى «تۇركستان» دەپ نام قويۇش كېرەك، ئۇچ ۋىلايەت ۋە باشقا رايونلاردا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئاپتونوم رايون قۇرۇش كېرەك،

دېگەنگە ئوخشاش پىكىرلەرنى قويدى. ئۇ پىكىرلەر ستالىننىڭ مىللىي سىياسىتىگە ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكتىن رەت قىلىندى. ئاپتونوم رايونلۇق نامىدا تاغ ياكى چۆل - جەزىرىنىڭ نامىنى ئاساس قىلماستىن، كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان مىللەتنىڭ نامىنى ئاساس قىلىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلكىمىزدىكى مىللىي ئاپتونوم رايونىڭ نامىدا شىنجاڭدىكى ئاھالىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىق تەشكىل قىلىدىغان، شۇنىڭدەك شىنجاڭدا ئەسلىدە بار بولغان يەرلىك خەلق ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ نامىنى ئاساس قىلىش، يەنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۇيغۇرستان رايونلۇق دەپ ئاتاش كېرەك. ئۇيغۇر مىللىتىدىكىلەردىن باشقا قالغان مىللەتلەرمۇ مۇشۇ نامغا قوشۇلدى.

«51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ ئەھۋالى ۋە مەجلىس خاتىرىسى رەھبەرلىككە مەلۇم بولغاندىن كېيىن، 1951 - يىلى 13 - مارتتىن 19 - مارتقىچە شىنجاڭ شۆبە بيۇروسىنىڭ مىللىي سىياسەت جەھەتتىكى ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى مەركىزىي ۋەزىپە قىلغان كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئۆتكۈزۈلدۇ. يىغىندا ۋاڭ جىن شۇجى مۇھىم سۆز قىلىپ، «51 چىلەر» مەجلىسىنىڭ خاتالىقلىرى ئۈستىدە توختىلىش بىلەن بىللە، پارتىيىمىزنىڭ چىڭ تۇرىدىغان سىياسىتى — سىياسىي كېڭەشنىڭ ئورتاق پروگراممىسىدا بەلگىلەنگەن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتى ئىكەنلىكى، بۇ سىياسەت جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ باراۋەرلىكى، ھەمكارلىقى، ئىتتىپاقلىقى ۋە راۋاجلىنىشىنى ئاساس قىلغان توغرا سىياسەت ئىكەنلىكىنى مەركەزلىك ھالدا چۈشەندۈرۈپ ئۆتىدۇ. كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلغان قىسقا خەۋىرىدە، يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر تولۇق مۇزاكىرە قىلىپ، بىردەك

مۇنداق دەپ قارىدى: 1950 - يىلى بەزى يولداشلار ئوتتۇرىغا قويغان «مۇستەقىل بولۇش» قاتارلىق مەسىلىلەر ۋە 1951 - يىلى 3 - ئايدا ئىلىدىكى 50 نەچچە كىشىلىك سۆھبەت يىغىنىنىڭ پىكىرلىرى پۈتۈنلەي خاتا، ئۇنى تەنقىد قىلىش كېرەك.

پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغان ژاقتىمىز «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ژاقتىغا توغرا كەلدى. خېنەن ئۆلكىسى شۇيشۇي ناھىيىسىنىڭ چىلىيىك يېزىسىدا مەملىكەت بويىچە بىرىنچى بولۇپ خەلق گۇڭشىسى قۇرۇلدى. بۇ خەۋەر تېزلىكتە پۈتۈن مەملىكەتكە تارالدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ مەملىكەت بويىچە خەلق گۇڭشىسى تېزلىك بىلەن قانات يايدى. چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن يېزىلاردا يۈز بەرگەن يېڭىلىقلارنى كۆرسىتىش ئۈچۈن پارتىيە مەكتىپى بىزنى خېنەن ئۆلكىسى شۇيشۇي ناھىيىسىنىڭ چىلىيىك گۇڭشىسىغا ئېكسكۇرسىيىگە ئېلىپ باردى. بۇ يەردە تەرەپ - تەرەپتىن كەلگەن ئېكسكۇرسىيىچىلەرنىڭ ئايىقى گۈزۈلمەيتتى. بۇ يېزا ئادەم قاينىمىغا ئايلانغاندى. بۇ يەردە بىز ئادەملەرنىڭ تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ئەمگەك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. ھەممە يەردە ماۋجۇشىنىڭ «خەلق گۇڭشىسى ياخشى» دېگەن شوئارى ۋە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، كۆكاتچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش توغرۇلۇق يېزىلغان لوزۇنكا ۋە پلاكاتلار كۆزنى قاماشتۇراتتى. تامغا يېزىلغان پلاكاتلاردا بىر مو يەردىن 10 مىڭ جىڭ ھوسۇل ئالىمىز، بىر بەسەينى 200 جىڭغا يەتكۈزىمىز، بىر چوشقىنى 1000 جىڭغا يەتكۈزىمىز. ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن قورقمايمىز، ئويلىيالماسلىقتىن قورقمىز، دېگەنگە ئوخشاش شوئارلار بار ئىدى. مەھسۇلاتنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، دېھقانلار ئېتىزلارنى ئادەم بويى چوڭقۇر كولاپ، ھەددىدىن تاشقىرى كۆپ ئۇرۇق چېچىپ ۋە باشقا

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تەبىرلەر قوللىنىپ ئىشلىمەكتە ئىدى. بالىلار يەسلى ۋە بالىلار باغچىلىرىغا يىغىلغان، ياشانغانلار دەم ئېلىش ئورۇنلىرىغا توپلىنىلغان، ئامما ئومۇمىي ئاشخانىلاردا تاماق يېيىشكە تەشكىللەنگەن، ساتىراشخانىغا ئوخشاش مۇلازىمەت ئورۇنلىرىدا ھەقسىز ئىشلەش يولغا قويۇلغانىدى. ئاشلىقنى پۇلسىز قىلىش مۇزاكىرە قىلىنماقتا ئىدى. سوتسىيالىزم، كوممۇنىزم قۇرۇش مۇئامىلىرىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش بەلگىلەنگەنىدى.

پولات - تۆمۇر تاۋلاش ھەرىكىتىمۇ بىز مەكتەپتىكى ۋاقتىمىزدا يۈز بەردى. مەملىكەت بويىچە قوزغالغان بۇ ھەرىكەتكە بىزنىڭمۇ ئاۋاز قوشۇشمىزغا توغرا كەلدى. بۇ بېيجىڭ شەھىرىدە پولات تاۋلاشنىڭ دولقۇنى كۆتۈرۈلگەن ۋاقىت ئىدى. بىزمۇ ئوقۇشنى توختىتىپ، كىچىك بىر ئوچاق قۇرۇپ، كېچە - كۈندۈز پولات تاۋلاشقا كىرىشىپ كەتتۇق. مەكتەپتىكى ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى توپلىنىپ قالغان ئوتۇنلارنى ۋە يىغىلىپ قالغان چۆيۈنلەرنى پۈتۈنلەي تۈگەتتۇق. ئاخىرىدا پولات ناۋلىيالمىساقمۇ، ئۆزىمىزنى تاۋلىدۇق، دېگەن خۇلاسە بىلەن قانائەتلەنىدۇق.

بىز مەكتەپتىكى ۋاقتىمىزدا دۆلىتىمىز جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىق تويى بولدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بېيجىڭدا ئون چوڭ قۇرۇلۇش بىنا قىلىنىدى. بۇنىڭ بىرى خەلق ساريىسى ئىدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئون يىللىق مەرىكىسى يېڭى پۈتكەن خەلق ساريىدا ئۆتكۈزۈلدى. ئون يىللىق مەرىكىگە سوتسىيالىستىك دۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرى تەكلىپ قىلىنغانىدى. سوتسىيالىستىك دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن دېلىگاتسىيە كەلدى. كوممۇنىستىك پارتىيە سېكرېتارلىرىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن سوسلوپ

(كېيىن خروشوپ ئامېرىكىدىن كەلدى)، ۋېيتنامدىن خۇزېمىن، چاۋشىيەندىن كىم ئىر سىن، ئالبانىيەدىن ئەنۋەر خوجا، ۋېنگرىيەدىن كادار، بۇلغارىيەدىن ژىۋكوپ، رۇمىنىيەدىن چېئاۋۇسسكو، ئىسپانىيەدىن دولۇرىس، ئىمارورى (ئۇ ۋاقىتتا موسكۋادا تۇراتتى) ۋە باشقىلار قاتناشتى ۋە تەبرىك نۇتقى سۆزلىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ۋەكىل بولۇپ لىيۇ شاۋچى سۆز قىلدى. مەن 3 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولغانلىقىم ئۈچۈن، تەكلىپ قىلىنغانىدىم. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەممە سوتسىيالىستىك دۆلەتلەردىن كەلگەن كوممۇنىستىك پارتىيىلەرنىڭ بىرىنچى سېكرېتارلىرىنى كۆرۈشكە ۋە ئۇلارنىڭ مەجلىستە قىلغان نۇتۇقلىرىنى ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولدۇم. بۇ ماڭا زور خۇشاللىق بەخش ئەتتى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئون يىللىق تويى ناھايىتى تەنتەنىلىك ئۆتتى.

ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرى 4 - تومىنىڭ تەرجىمە ۋە تەھرىرلىكى

1960 - يىلىنىڭ بېشىدا پارتىيە مەكتىپىدىكى ئوقۇشنى تاماملاپ ئۇرۇمچىگە قايتتۇق. مەن پارتكومنىڭ مەدەنىيەت - ماارىپ بۆلۈمىدە خىزمەتنى داۋاملاشتۇردۇم.

1960 - يىلى ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى 4 - تومىنىڭ تەرجىمە - تەھرىرلىك خىزمەتلىرى ئىشلىنىپ، مەتبەئەگە تەييارلانماقتا ئىدى. بۇ، نۆۋەتتە ھەممە كۆڭۈل بۆلىدىغان مۇھىم ۋەزىپە ئىدى. 4 - تومنىڭ نەشىر قىلىنىشىنى كىتابخانلار تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتەتتى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بۇ خىزمەتكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى.

ماۋزىدۇك تاللانما ئەسەرلىرىنى تەرجىمە - تەھرىرلەش ۋە نەشر قىلىشقا مەسئۇل رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلدى. بۇ رەھبەرلىك گۇرۇپپىسنىڭ باشلىقى سەيپىدىن ئەزىزى ئىدى. بۇ خىزمەت ئەستايىدىللىق بىلەن ئىشلەندى. ئالدى بىلەن يۇقىرى سەۋىيىلىك تەرجىمانلار بىرلىكتە 4 - تومنى تەرجىمە قىلدى. تەرجىمە خىزمىتى تاماملانغاندىن كېيىن، ماھىر تەھرىرلەرنىڭ بىرلىكتە تەكشۈرۈشىدىن ئۆتكۈزۈلدى. ئاندىن مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، ۋىلايەت، ناھىيىلەرگە بېرىپ ئايرىم ماقالىلەرنى كادىرلارغا ۋە ئاممىغا ئوقۇپ بېرىپ، چۈشەنكسىز بولغان يەرلىرىگە قايتا - قايتا تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، بىر خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، بېيجىڭدا ئاخىرقى تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. مەن بۇ خىزمەتكە مەسئۇل بولۇپ بېيجىڭغا باردىم. بۇ گۇرۇپپىدا دېلىن، ئابدۇسالام ئاباسوپ، باھار رەھىمى، تۇرسۇن مۇھەممەت پەخىردىن ۋە خەنزۇ تەھرىر، تەرجىمانلار بار ئىدى. گۇرۇپپىمىز بىرلىكتە ئولتۇرۇپ، ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنى ئەسلى تېكىستى بىلەن جۈملىمۇجۈملە سېلىشتۇرۇپ تەكشۈردۇق. مەن رۇسچە تەرجىمىسى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بەردىم. ئۇ ۋاقىتتا 4 - تومنىڭ رۇسچە تەرجىمىسى رەسمىي بېسىلىپ چىقمىغان بولسىمۇ، رۇسچىغا تەرجىمە قىلىنىپ بولغانىدى. بۇ ۋاقىتتا چاۋشيەن گۇرۇپپىسىمۇ بېيجىڭدا 4 - توم تەرجىمىسى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە ئىدى. ئۇلار بىلەنمۇ تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ تۇردۇق. خىزمەتنىمىزگە مىللىي ئىشلار كومىتېتىدىكى يولداشلار، مەركەزدىكى مۇناسىۋەتلىك يولداشلار كۆڭۈل بۆلدى. تەرجىمە خىزمىتىدە رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم پرىنسىپلارنى بەلگىلەپ بەردى. بىز بېيجىڭ

مىللەتلەر نەشرىياتىدا ئىشلىدۇق. خىزمىتىمىز يەتتە ئاي داۋام قىلدى. تەرجىمە خىزمىتىدە ئاتالغۇ قوبۇل قىلىش مەسىلىسىدە كۆپ باش قاتۇرۇشقا توغرا كەلدى. چۈنكى، بۇ ۋاقىتتا ئاتالغۇ قوبۇل قىلىشتا ئىلاجىنىڭ بارىچە خەنزۇ تىلىدىن قوبۇل قىلىنسا، كۆپلەپ قوبۇل قىلىنسا، مىللىي ئىتتىپاقلىققا، تىللارنىڭ يېقىنلىشىشىغا، مىللەتلەرنىڭ ئۆزئارا بىرلىشىپ، كومۇنىزم قۇرۇشنى ئالغا سۈرۈشكە پايدىلىق بولىدۇ، دەيدىغان قاراش بار ئىدى. بەزى ئادەملەرنىڭ نەزەرىدە يېراق كەلگۈسى يېقىندىلا ئەمەلگە ئاشىدىغاندەك تۇراتتى. بۇ خىل قاراش ئىنقىلابىي تۇس ئالغان بولۇپ، بۇنىڭغا قارشى تۇرۇش ئۇچاي ئەمەس ئىدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن خەنزۇ تىلىدىن كۆپلەپ تېرمىنلەرنى قوبۇل قىلىشقا توغرا كەلدى. ئاخىرى تەرجىمىمىزنىڭ ئايرىم جۈملىلىرى پۈتۈنلەي خەنزۇ تىلىدىن ئىبارەت بولۇپ قالدى. خەنزۇچە ئاتالغۇلار كۆپ قوبۇل قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، تەرجىمىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشىنىشكە قىيىن بولۇپ قالدى. بۇنداق بولغاندا، تەبىئىيكى تەرجىمە تېكىستىنى چۈشىنىش تەس بولاتتى. كىتابخانلارنى رازى قىلىش قىيىن بولاتتى. ئەسەرنى ئاممىباپ تىلدا، چۈشىنىشلىك قىلىپ، ئەسلىگە سادىق بولۇپ تەرجىمە قىلمىساق، مەقسەتكە خىلاپلىق قىلغان بولاتتۇق. بۇ جىددىي، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىپ، بىر تەرەپ قىلىش مەقسىتىدە يولداش سەيپىدىن شىنجاڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بىجىرىش ئورنىدا رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ مەجلىسىنى چاقىردى. بۇ يولداش سەيپىدىننىڭ بېيجىڭدا يۇقىرى پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتى ئىدى. بىز كونكرېت خىزمەت ئىشلەۋاتقان يولداشلار ئاتالغۇ قوبۇل قىلىشتىكى ئېغىشلارنى ئىزاھلاش بىلەن بىللە ئاتالغۇ قوبۇل قىلىشتىكى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كونكرېت پرىنسىپىمىزنى ئوتتۇرىغا قويدۇق. جىددىي تالاش - تارتىش بولدى. كەچ سائەت يەتتىدە باشلانغان مەجلىس تاڭ ئاتقۇچە داۋام قىلدى. ئاخىرى يولداش سەيپىدىن ئۆزبېكنىڭ خۇلاسە پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇنىڭغىمۇ ئايرىم يولداشلار قارشىلىق بىلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن، ئىلاجسىزلىقتىن، ئۇ، ماڭا سىز ئەتە ۋاڭ ئېنىماۋ شۇجىغا يولۇقۇپ، ئەھۋالنى دوكلات قىلىڭ، ۋاڭ شۇجى قانداق قارار قىلسا شۇنداق بولسۇن، دېدى. شۇنداق قىلىپ تاڭ ئاتقاندا مەجلىستىن تارقىدۇق. بۇ ۋاقىتتا بېيجىڭدا يەتتە مىڭ كىشىلىك مەجلىس ئېچىلىۋاتاتتى. شەنجاڭ ۋەكىللىرى بېيجىڭ مىللەتلەر مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشقانىدى. مەن ئەتىگىنى چايغا ئولگۇرۇپ ۋاڭ شۇجىنى تېپىپ، ئەھۋالنى تەپسىلىي دوكلات قىلدىم. ۋاڭ ئېنىماۋ ئەھۋالنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، يولداش سەيپىدىنىڭ پىكرىنى قوللايمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن بىز يولداش سەيپىدىنىڭ چىقارغان خۇلاسىسى ئاساسىدا 4 - تومنىڭ تەرجىمىسىنى قايتا قاراپ، ئاتالغۇلارنى بىرقەدەر توغرا بىر تەرەپ قىلدۇق. شۇنىڭ بىلەن ماۋزېدۇڭ ئەسەرلىرىنىڭ 4 - تومىنى نەشر قىلىشقا مۇۋاپىق بولدۇق.

1960 - يىلى مەملىكەت بويىچە بېيجىڭدا مەدەنىيەت - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش، تەنتەربىيە، ئاخبارات، نەشرىيات ساھەلىرىنىڭ قەھرىمانلار ئۇچرىشىشى بولدى. شەنجاڭدىن ئالاھىدە بىر ئۆمەك تەشكىللىنىپ مەدەنىيەت - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش، تەنتەربىيە، ئاخبارات، نەشرىيات ساھەلىرىدىن 30 دىن ئوشۇق ھەر مىللەت نەمۇنچىلىرى قاتناشتى. بۇ ئۆمەكنى مەن باشلاپ باردىم. ئىسھاقجان، لانكا يولداشلارمۇ مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى بولۇپ باردى. مەجلىس ناھايىتى تەنتەنىلىك ئېچىلدى. نەمۇنچىلار مۇكاپاتلاندى. لىۋ شاۋچى مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىنى قوبۇل قىلدى. بېيجىڭ،

شىئەن، لەنجۇ شەھەرلىرىدە ئاساسەن - ئەتىسى ۋە مەشھۇر ئورۇنلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. سەپىرىمىز ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ۋە ئۇنۇملۇك بولدى. بۇ قەھرىمانلار ئۇچرىشىشىغا قاتناشقان يولداشلار بىرلىكتە خۇشال - خۇرام ئوتكۈزگەن كۈنلىرىنى تا ھازىرغىچە سېغىنىش بىلەن ئەسلەيدۇ.

شىنجاڭنىڭ قارشى كۈرەش ۋە سوتسىيالىستىك تەربىيە

ئۇزۇندىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقى سوۋېت ئىتتىپاقىدا شىنجاڭلىقنىڭ باش كۆتۈرۈشى بىلەن بۇزۇلۇشقا باشلىدى. ئىدىيە، نەزەرىيە ساھەسىدە كەسكىن كۈرەش باشلىنىپ كەتتى. بۇ ئەمەلىي خىزمەتلەرگىمۇ ئۆزبېكنىڭ تەسىرىنى كۆرسەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگودا ئىشلەۋاتقان مۇتەخەسسىسلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. يارەم بېرىشنى توختىتىپ قويدى. 1962 - يىلىغا كەلگەندە ئىلى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىن سوۋېتكە قېچىش ۋەقەسى يۈز بەردى. بۇ ئەھۋال شىنجاڭنىڭ سوۋېت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى كەسكىنلەشتۈرۈۋەتتى. ئىچكى جەھەتتە مىللەتلەر مۇناسىۋىتىدىمۇ جىددىيلىك پەيدا بولدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىن چاقىرىپ، شىنجاڭلىقلارغا قارشى تۇرۇلدى. بۇ يىغىندا نۇقتا قىلىنغان ئادەملەر ئۆزىنى تەكشۈردى. تەلەپ قاتتىق بولدى. ئۇچ ۋىلايەت تەرەپتىن كەلگەنلەردىن ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، ئەنۋەرخانبابا، توختى ئالىموپ قاتارلىقلار نۇقتىلىق تەكشۈرۈش ئوبيېكتى قىلىندى. كېيىن شىنجاڭلىقلارغا قارشى ھەرىكەت ئۆلكە دائىرىسىدە ئېلىپ بېرىلدى. ئۇچ ۋىلايەت

كادىرلىرىغا ئىشەنمەسلىك، گۇمانلىق قاراش ئەھۋاللىرى كۆرۈلدى. ئاز بولمىغان كادىرلار شيۇجېڭجۇيىنىڭ دەردىنى تارتتى. دىلى ئازار يېدى.

1962 - يىلى ئۆلكە بويىچە سوتسيالىستىك تەربىيە يۈرگۈزۈلدى. مەدەنىيەت - مائارىپ ساھەسىدىكى كادىرلارنىڭ نۆۋەتسى خوتەن ۋىلايىتى ئىدى. مەن ئاپتونوم رايون مەدەنىيەت - مائارىپ ساھەسىدىن تەشكىل قىلىنغان ئۈمەككە باشلىق بولۇپ خوتەن ۋىلايىتىگە باردىم. بىزنىڭ ئۈمىكىمىز دەسلەپتە خوتەن ناھىيىسىنىڭ قىزىل بايراق، ۋېشىڭ (خانئېرىق) گۇڭشېلىرىدا سوتسيالىستىك تەربىيە ئېلىپ باردى. كېيىن تاۋەن تەجرىبىسىگە ئاساسەن ئادەم دېگىزى تاكتىكىسىنى قوللىنىپ، كۆچمە مەركەزلەشتۈرۈپ، ۋىلايەت بىلەن بىرلىكتە جەڭ ئېلىپ باردۇق. ۋىلايەتنىڭ شۇجىسى، ۋالىيلىرىمۇ نۆۋەتتىدا تۇرۇپ خىزمەت ئىشلىدى. بۇ ۋاقىتتا مەن لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگى گۇڭشېسى 3 - مەمۇرىي كەنتىدە سوتسيالىستىك تەربىيە ئېلىپ باردىم. بۇ كەنتتە يەتتە ئاي ئىشلەشكە توغرا كەلدى. تاماق، ياتاق، ئەمگەكتە دېھقانلار بىلەن بىللە بولدۇق. ئىنتىزام ناھايىتى چىڭ بولدى. بازاردىن تاماق يېيىشكە ياكى تاماق ئالدۇرۇپ يېيىشكە قەتئىي رۇخسەت قىلىنمايتتى. بىللە تۇرغان دېھقان ئائىلىسى نېمە يېسە، شۇنى يېيىش ئىنتىزام قىلىپ بېكىتىلگەنىدى. بىز بىر تەرەپتىن سوتسيالىستىك تەربىيە ئېلىپ بارىدۇق، يەنە بىر تەرەپتىن ئىشلەپچىقىرىشنى چىڭ تۇتتۇق. ئەمما مەسۇلات تۆۋەن بولغانلىقى ئۈچۈن، دېھقانلارنىڭ دارامتى يىللىق ئاشلىقىغا يەتمەيتتى. خېلى كۆپ دېھقانلار قەرز بولۇپ قالاتتى. ئەمگەك ئېغىر، تۇرمۇش قىيىن ئىدى. تالاش ئېتىشى بىلەن دېھقانلار توپلىنىپ ئەر - ئايال تاغار بىلەن قىغ توشۇيتتى. ئاندىن

ئەتىگەنلىك تاماقنا ئۆيگە قايتۇرۇلاتتى. ھەممە ئائىلىلەر داغ سۇدا قوناق ئۇنى بىلەن ئۇماچ ئېتىپ ئىچەتتى. چامغۇر تاپقانلار چامغۇر سالاتتى. ئەتىياز ۋاقىتلىرىدا چامغۇرمۇ توگەيتتى. ئۇماچ ئىچىپ قورساقنى توقلىغاندىن كېيىن، يەنە ئەمگەك ئورنىغا باراتتى. چۈشكىچە قاتتىق ئەمگەك قىلىپ، چۈشتە ئېتىز بېشىدا دەم ئالغاچ ئۆيىدىن ئېلىپ كەلگەن زاغرىنى كۆلنىڭ سوغۇق سۈيىگە چىلاپ يەيتتى. ياز كۈنلىرى تاپالىسا ئازىراق قېتىق بىلەن دوغاپ قىلىپ ئىچەتتى. بىزمۇ تاماقتا بىللە بولغانلىقىمىز ئۈچۈن ئېلىپ بارغان زاغرىمىزنى غاجىلايتتۇق. ئېتىزدا چۈشلۈك دەم ئېلىشتىن كېيىن دېھقانلار كەچكىچە ئەمگەك قىلاتتى. كەچ كىرگەندە دېھقانلارنى باشلاپ دادۇي، شياۋدۇي ئىشخانىلىرىغا ئېلىپ بېرىپ، كەچ سائەت توققۇز - ئونلارغىچە مەجلىس ئېچىپ، سوتسيالىستىك تەربىيە، تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئېلىپ باراتتۇق. ئۇششاق بالىلىق ئاياللار بالىلىرى ئۈچۈن يەسلى ياكى ئۆيدە قارايدىغان ئادەمنى بولمىغانلىقتىن، بالىلىرىنى ئېتىزغىمۇ، مەجلىسكىمۇ بىللە ئېلىپ باراتتى. تۈندە ئۆيگە قايتىپ ھەممە ئۆيدە ئۇماچ، قىسماق ياكى چىتمۇللاك پىشۇرۇپ غىزالانغاندىن كېيىن ئۈيقۇغا كېتىشەتتى. ئاق ئوندىن ئەتكەن تاماقنى بىر ھەپتىدە بىر قېتىم يېيىشمۇ تەسكە چۈشەتتى. چۈنكى بۇغداي ئۇنى كۆزلۈك ھوسۇل ئالغاندىن كېيىن چىقاتتى. قوناق ئۇنى تېخى چىقمىغانلىقى ئۈچۈن يەپ توگەپ كېتەتتى. گۈشتىن ئېغىز ئېچىش تەس ئىدى. كۆكتات جەھەتتە ئەتىيازدا بېدە، كېيىنرەك چامغۇر يوپۇرمىقى، كۈز ۋاقتىدا چامغۇر ئىدى، خالاس.

پات - پات دولقۇن قوزغىلىپ تۇراتتى. دولقۇن قوزغالغان چاغدا دېھقانلار يېرىم كېچىدە ئەمگەك ئورنىدا تەييار بولاتتى. ھايات شۇنداق داۋام قىلاتتى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خەلق تۇرمۇشى قىيىن ئىدى. ئۆي جاھاز مۇلۇكلىرىدىن سانغۇدەك بىر نەرسە يوق ئىدى. كىگىز، يوتقان ـ كۆرپە كونا، كىر بولۇپ ئازلىق قىلاتتى. گىلەم ماكانى بولغان خوتەننىڭ يېزا ئائىلىلىرىدە گىلەم كۆزگە چېلىقمايتتى. ئاممىنىڭ كىيىم ـ كېچىكى كونا، يىرتىق، ياماق چۈشكەن بولۇپ، بەزى ئايالالرنىڭ كۆكسى كۆرۈنۈپ قالاتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا رەخلەر بېلەتلىك بولۇپ، تارقىتىلغان بېلەتلەرگە سېتىۋېلىشقا بەزى ئائىلىلەرنىڭ ئىقتىسادي يار بەرمەيتتى. كىيىم ـ كېچەكنىڭ كىرلىكىدىن ئادەم قاراشقا خجالەت بولاتتى. تازلىق قىلىش ئۈچۈن سوپۇن ئېلىشقا بېلەت، پۇل لازىم بولاتتى. مۇنچا يېزىدا ئەمەس ناھىيىلەردىمۇ يوق ئىدى. ئادەملەر ئارىسىدا تازلار، پوقاقلار ۋە باشقا يەرلىك ئاغرىقلار خېلى كۆپ ئۇچرايتتى. بىز ئىچكى تەرەپتە سىنىپي تەركىبنى قايتا تەكشۈرۈش، يۇقىرى كۆتۈرۈش، دېھقان ـ كادىرلار ئىچىدىن «زوزىپەي» (كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار) لەرنى تېپىش بىلەن ئالدىراش ۋە ئاۋارە ئىدۇق. مەن سوتسىيالىستىك تەربىيىنىڭ باشتىن ئاخىرىغىچە خوتەن ۋىلايىتىدە بولدۇم. چاپاكەش دېھقانلار ئاممىسى بىلەن بىللە ئىشلەش جەريانىدا خوتەن دېھقانلىرى ۋە خوتەن خەلقىنىڭ ئەمگەكچانلىقى، ئىنتىزامچانلىقى، قىيىنچىلىقنى يېڭىش روھى ۋە مۇلايىملىقى مەندە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. مەن خوتەن دېھقانلىرى بىلەن بىللە بولغان چاغلىرىمنى سېغىنىش بىلەن ئەسلەيمەن.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى

شەھەر ۋە يېزىلاردا سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى ئاخىرلاشماي تۇرۇپ، مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ كەتتى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىش بىلەنلا مېنىڭ بېشىمدا ئوت كۆيۈشكە باشلىدى. مەن تۇرغان ئۆينىڭ ھەممە تاملىرىغا دازىباۋ (چوڭ خەتلىك گېزىت) چاپلاندى. ئۈيۈمدىن كۆچۈرۈۋەتتى. كىيىم ـ كېچەك، ئۆيدىكى جاھاز ـ مۇلۇكلەر مۇسادىرە قىلىنىپ، جان بېشىغا بىردىن چىنە، بىردىن تەخسە، بىردىن قوشۇق، بىر قۇردىن سىرتقى كىيىم قالدۇرۇلدى، ئىشخانامدىن كۆچۈرۈلدۇم. ماشىنا تارتىۋېلىندى. كۆپ ئۆتمەي «خۇڭۈېيبىڭ» سۇ ئامبىرىغا ئەمگەك قىلىشقا ئەۋەتىلدىم. ھەر دېگەندە بىر «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ» ئۈيدۇرۇپ چىقىلدى. سەيپىدىن ئەزىزى ئۇنىڭ باشلىقى قىلىنماقچى ئىدى. خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ كۇلۇبى (ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى ئالدىدىكى خەلق مەيدانى) سەيپىدىن ئەزىزى ئۈستىدە چىققان دازىباۋ (چوڭ خەتلىك گېزىتلەر) لەر بىلەن تولغىنىدى. مەن سەيپىدىن ئەزىزى باشچىلىقىدىكى «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ» نىڭ سەركەردىلىرىدىن بىرى قىلىنماقچى ئىدىم. بەختكە يارىشا مەركەزدىن سەيپىدىن ئەزىزىنى ساقلاپ قېلىش توغرۇلۇق ئۇقتۇرۇش كېلىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئاپتوماتىك ھالدا «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ» نىڭ باشلىقى بۇرھان شەھىدىگە ئۆزگەرتىلدى. مەنمۇ ئاپتوماتىك ھالدا بۇرھان شەھىدى «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھى» نىڭ سەركەردىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ئۆزگەرتىلدىم. شۇنىڭدىن كېيىن بۇرھان شەھىدى بىلەن بىرلىكتە بىرىنچى قېتىم تەنتەربىيە سارىيىدا ئون نەچچە ئادەم كۇرەشكە تارتىلدۇق. ئىككىنچى قېتىم خەلق مەيدانىدا پۈتۈن ئۇرۇمچى خەلقى قاتناشتى، بۇرھان شەھىدى باشلىق بۇرھان «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھى» نىڭ سەركەردىلىرى كۇرەش قىلىندى. كۇرەشكە تارتىلغانلار: بۇرھان شەھىدى، ئابدۇللا زاكىروپ، ئەسئەت ئىسھاقوپ، پاتقان سۇگۇربايوپ، ئابلىمىت

هاجيوپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، ئەنۋەرخانبابا، ياسىن خۇدابەردى، نۇسرەت بورھان، جاك دۇكيۇ، جاۋ شىگۇاك، ژاك خېتىگلار ئىدى. كۆرەش قىلىنغانلارنى ھەممىگە نامايىش قىلدۇرۇش ئۈچۈن تاختايدىن ئېگىز سەھنە تاييارلانغانىدى. كۆرەش قىلىنغۇچىلارنىڭ ھەربىرىنى تۆتتىن مۇھاپىزەتچى قورشاپ چىققانلىقى ئۈچۈن، سەھنە كۆتۈرەلمەي ئاغدۇرۇلۇپ كەتتى. ھەممىمىز يىقىلىپ يەرگە چۈشتۇق. كۆرەشكە تارتىلغانلار ئۇستىدە «ناتىقلار» تۇپى - لەنەتلەر ئوقۇدى، شۇنىڭدىن باشلاپ تاكى مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئاخىرلاشقانغا قەدەر، لازىم بولغان سورۇندا، كۆرەش مەيدانلىرىدا بۇرھان شەھىدى قاتارىدىن ماڭىمۇ ئورۇن بېرىلدى. قانچە قېتىم كۆرەش قىلىنغانلىقىمنى خاتىرلەپ قويمىغانلىقىم ئۈچۈن ئېسىمدە قالماپتۇ. ھەتتا ئوما ئورغىلى چىققاندىمۇ كۆرەشكە تارتىلدۇق. چۈنكى ئىشلەپچىقىرىش سىياسىي بىلەن بىرلەشتۇرۇلمىگەنده خاتالىق يۈز بېرەتتى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا ئىدارىدە، «خۇڭۋېيبىڭ» سۇ ئامبىرىدا، سەنپىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىدا، ژىنجاۋ دېھقانچىلىق مەيدانىدا، فاڭساۋخۇ دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئەمگەك قىلدىم. ئەمگەك تۇرلىرى ھەرخىل ئىدى. كۆل قېزىش، كوچىدا يەر ئاستىغا تۇرۇبا ياتقۇزۇش، گولۇ يېقىش، دېھقانچىلىق قىلىش، پادا بېقىش، چوچقا بېقىش، ئەخلەت توشۇش، قۇرۇلۇشتا ئىشلەش، ھويلا تازىلاش ۋە پارچە - پۇرات ئەمگەكلەرنى قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. تۇرمۇش ئېغىر بولدى. ئىقتىسادىي جەھەتتىن كۆپ قىينالدىم. ئايلىق ماڭاشىم توختىتىلىپ، ئايدا ئائىلەمىزدىكى ئالته جانغا 60 يۈەن تۇرمۇش پۇلى بېرىلمەيدىغان بولدى. ئائىلەمدىن ئايرىلىپ تۇرۇشقا توغرا كەلگەنلىكتىن خىراجەت كۆپەيك بولاتتى. مېنىڭ ئۆزۈمگىلا تېجەپ ئىشلەتكەنده

تاماق ئۈچۈن 20 يۈەن كېتەتتى. قورساق تويمايتتى، راستىنى ئېيتقاندا قورساق تويغانىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغانىدىم. ئەمگەك ئېغىر ئىدى، كۈن بويى ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى. قورساقنىڭ تويمىغانلىقى، ئەمگەكنىڭ ئېغىرلىقى تۆپەيلىدىن بەك ئورۇقلاپ كەتتىم. مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇن مېنىڭ ئېغىرلىقىم 96 كىلوگرام ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا 40 كىلو ئورۇقلاپ 56 كىلوغا چۈشۈپ قالدىم. جىسمانىي جەھەتته ئاجىزلاشتىم، روھىي جەھەتته كەيپىياتىم تۆۋەن ئىدى. چۈنكى ماڭا ھېچكىم گەپ قىلمايتتى، مېنىڭمۇ باشقىلارغا گەپ قىلىشىمغا رۇخسەت قىلىنمايتتى. مەن مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن تارتىپ ئاخىرغىچە دوستۇم مەرھۇم ئابلىمىت ھاجيوپ بىلەن بىللە بولدۇم. ئەمما ئىككىمىزنىڭ ئۆزئارا گەپلىشىشىمىزگە رۇخسەت يوق ئىدى. گەمىده بىللە ياتاتتۇق، مەخسۇس بىر ئادەم بىزنى كۆزىتىپ بىز بىلەن بىللە تۇرغانلىقى ئۈچۈن گەپلىشىشكە ئىمكانىيەت يوق ئىدى. ئەمگەككە بارغاندا ئىككىمىزنى تىزىپ ئېلىپ ماڭاتتى، گەپلىشىشكە تېخىمۇ ئىمكانىيەت يوق ئىدى، كۈندۈزى كۆپچىلىك بىلەن ئەمگەك قىلغاندا سۆزلىشىشكە قەتئىي رۇخسەت قىلىنمايتتى؛ بالىلىرىم ناۋادا مېنى يوقلاپ فاڭساۋخۇغا بارسا، بالىلىرىم بىلەن سۆزلەشكەنده بىر ئادەم كۆزىتىپ تۇراتتى. ۋەھالەنكى، تۇرمىدىمۇ كۆرۈشۈشكە رۇخسەت قىلغاندا، ئەركىن سۆزلىشىشكە يول قويىدۇ. يېمەكلىك ئېلىشقا رۇخسەت قىلىنمايتتى. بىر قېتىم بالىلىرىم ئۇرۇمچىدىن فاڭساۋخۇغا (ئارىلىقى 100 نەچچە كىلومېتر كېلىدۇ) قوناق ئۈنىگا جىگىرەڭ ئارىلاشتۇرۇپ ئېلىپ بارغاندى، شۇنىمۇ قوبۇل قىلىشقا رۇخسەت قىلمىدى. ئۆيگە قايتىپ بالىلار بىلەن كۆرۈشۈشكە قەتئىي رۇخسەت يوق ئىدى. ئابلىمىت ھاجيوپ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قاتتىق ئاغرىپ قېلىپ، دوختۇر شەھەرگە بېرىپ داۋالىمىسا ئۆلىدۇ، دېگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇرۇمچىگە بېرىپ دوختۇرخانىدا يېتىشقا رۇخسەت قىلىندى.

فاكسا‌ۋۇخۇدىكى ۋاقتىمىزدا، دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغاندا، سەھەر تۇرۇپ قول هارۋىسىنى تارتىپ، بىر مۇهاپىزەتچىنىڭ نازارىتى ئاستىدا، ئىنقىلابىي ئاممىا بېرىشتىن ئاۋۋال ئېتىزدا تەييار بولۇپ ئەمگەك قىلىشقا باشلايمىز. باشقىلار كەلگەندىن كېيىن، ئەمگەكنى بىللە داۋاملاشتۇرىمىز. ئەمگەك ۋاقتىدا سۆزلىشىشكە، دەم ئېلىشقا رۇخسەت يوق. ئەتىگەنلىك، چۈشلۈك تاماقنى ئېتىزدا يەيمىز، بىزگە تاماق ۋاقتىدا بىللە ئولتۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. قاچىغا تاماقنى ئۈسۈپ بەرگەندىن كېيىن، بىرسى: هاجىيوپ سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ تاماق يە، ئەنۋەر سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ تاماق يە، دەپ قارىمۇقارشى تەرەپكە هەيدەيدۇ. ئېھتىمال ئىنقىلابىي ئاممىنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ قالىدۇ، دەپ ئېھتىيات قىلسا كېرەك. ئاممىا تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن دەم ئېلىشقا باشلايدۇ. ئىككىمىزنى قاينىاق سۇ ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۆزئارا سۆزلىشىپ تىل بېرىكتۇرۇۋالمىسۇن دەپ بىر ئادەم بىزنى نازارەت قىلىپ بىللە بارىدۇ. بىز چېلەك بىلەن قاينىاق سۇ ئېلىپ كېلىشىمىزگە ئەمگەك باشلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن چۈشلۈك دەم ئېلىشتىن مەهرۇم بولىمىز. كەچتە ئەمگەكتىن چۈشۈپ هەممە ماڭىدۇ، بىز يىغىشتۇرىدىغان نەرسىلەرنى يىغىپ هارۋىغا بېسىپ بىر مۇهاپىزەتچىنىڭ نازارىتى ئاستىدا ياتاقتا قايتىمىز. بىز قايتقىچە كەچلىك تاماق سوۋۇپ قالىدۇ. يۇز - كۆزنى يۇيۇپ ئەمدى تاماق يەپ بولۇشىمىزغا بىرسى كېلىپ ئاشخانىدىكى مەنتاڭنى ياكى قالغان - قاتقان نەرسىلەرنى چوشقىغا ئېلىپ بېرىشقا بۇيرۇيدۇ. باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كۆمۈر توشۇپ بېرىشمۇ بىزنىڭ

ئۇستىمىزدە، يېڭىدىن كۆچۈپ كەلگەنلەرنىڭ جاهازلىرىنى توشۇپ بېرىشمۇ بىزنىڭ ۋەزىپىمىز، بوش ۋاقىت تاپساق كىر يۇيىمىز، يىرتىلىپ كەتكەن كىيىملىرىمىزنى يامايمىز، كىيگەن كىيىملىرىمىز يامىۋېرىپ قوراقتا ئايلانغان، هەتتا شەپكىلىرىمىزمۇ ياماق بىلەن تولغانىدى.

بىز تىلى يوق، هوقۇقى يوق مەخلۇقتا ئايلانغانىدۇق. كىم نېمە دېسە خوپ دېمەكتىن باشقا چارە يوق ئىدى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى باشلىنىپ ئۈزۈن ئۆتمەي، 1966 - يىلى 8 - ئايدا خوڭۋېيبىڭ سۇ ئامبىرىدا ئەمگەك قىلىشقا ئەۋەتىلدىم. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مېنىڭ قاتارىمغا ئابلىمىت هاجىيوپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، ئەسئەت ئىسهاقوپ، پاتقان سۇگۇربايوپ، ئاياللاردىن مۇقەددەس هاجىيوۋا، ماهنۇر خانىم، پاتىمە جاكۇلىنالار قوشۇلدى. زىمىستان قىشتىمۇ ئەمگەك قىلىشقا توغرا كەلدى. كېيىن بىزنى خوڭۋېيبىڭ سۇ ئامبىرىدىن جەنۇبىي شىنخۇا يولىدا يەر ئاستىغا تۇرۇبا كۆمۈش ئۈچۈن يۆتكىدى. سوغۇقنىڭ قاتتىقلىقىدىن كۇندۇزى ئەمگەك قىلىۋاتقاندا يۈزۈمنى ئۇشۇتۇۋالدىم. شۇ يىل سوغۇق هەقىقەتەن بەك قاتتىق بولدى.

1967 - يىلى يازدا ئەسئەت ئىسهاقوپ بىلەن مېنى ماڭارىپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا، پاتقان سۇگۇربايوپ بىلەن ئەنۋەر جاكۇلىننى هۆكۈمەت قارمىقىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئەمگەك قىلىش ئۈچۈن چىقاردى. مەدەنىيەت - ماڭارىپ دېھقانچىلىق مەيدانىدا بىزدىن باشقا لىيۇ شاۋۇ، ۋاڭ يۇخۇ، تىيىنجان ئېلىيوپ، ئابدۇكېرىم خوجايوپ، پەتتارجانلار بار ئىكەن. دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئاممىدىن يىراقراق بىر ئورۇنغا ئورۇنلاشتۇرۇلدۇق. تامىقىمىز ئايرىم ئىدى. نۆۋەت بىلەن تاماق ئېتىپ يەيتتۇق. تاماق ئېتىشتە بەزىلىرىمىز قىينالساقمۇ بىر

ئامال قىلدۇق. ئەمما، بىزدە تېپىچان ئېلىيوپ، ئابدۇكېرىم خوجايوپ، ۋاڭ يۈخۇدەك ماھىر ئاشپەزلەرمۇ بار ئىدى. گەرچە گۆش، سەيلەر كامچىل بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئەتكەن تاماقلىرى ئالاھىدە لەززەتلىك ئىدى.

ئەمگەكنى تاپشۇرۇق بويىچە ئىشلىدۇق. مەن، ئەسئەت ئىسھاقوپ، پەتتارجانلار كېسەك قۇيدۇق، دەسلەپتە خېلى قىينالدۇق، سۈرئىتىمىزمۇ ئاستا بولدى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇنىمۇ ئۆگىنىۋالدۇق.

مۇشۇنداق ھايات كەچۈرۈۋاتقان بىر كۈنى كەچتە، قوراللانغان ئادەملەر چۈشكەن، كابىنكا ئۈستىگە پىلىموت ئورنىتىلغان بىر يۈك ماشىنىسى بىزنىڭ ئۆيىمىز ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بۇلار ئەسئەت ئىسھاقوپ بىلەن مېنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن چىققانىكەن. بىللە مېڭىشقا توغرا كەلدى. يولدا ھۆكۈمەت دېھقانچىلىق مەيدانىدىن پاتىقان سۈگۈرىيوپ بىلەن ئەنۋەر جاكۇلىنى ئالدى. تۆتىمىز ماشىنىنىڭ ئوتتۇرىدا ئولتۇرۇپ، قوراللانغان ئادەملەرنىڭ قورشاۋىدا ئۈرۈمچىگە يول ئالدۇق. بىزنى تۇن بولغاندا خەلق ھۆكۈمىتى بىناسىنىڭ ئاشخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى. شۇ يەردە بىر كېچە تاڭ ئاتقۇزۇشقا توغرا كەلدى. ئەتىسى بىزنى سەپكە تىزىپ ئېلىپ ماڭدى. خەلق مەيدانغا كەلسەك قاتار تىزىپ قويۇلغان يۈك ماشىنىلىرىنى، بۇنىڭ ئۈستىدە قاتار تۈرغان بىرقانچە يۈز ئادەمنى كۆردۇق. شۇ ۋاقىتتىلا مەدەنىي ـ مائارىپ، دېھقانچىلىق مەيدانىدىن كۈرەش قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ كېلىنگەنلىكىمىزنى بىلدۇق. بۇ خەلق مەيدانىدا ئىككىنچى قېتىم كۈرەش قىلىنىشىمىز ئىدى. بۇ قېتىم ماڭا كۈرەش بىرىنچى قېتىمدىكىدەك سۈرلۈك سېزىلمىدى. چۈنكى، مېنىڭ سەبداشلىرىم ئاز ئەمەس ئىكەن، دەپ خاتىرجەم بولدۇم. كۈرەش تاماملانغاندىن كېيىن، بىزنى ئاپتوبۇسقا

سېلىپ بىر ئىدارىگە ئېلىپ باردى. ئىدارىنىڭ پۈتۈن دېرىزىلىرى كىرپىچ بىلەن قاپلانغان، باسقۇچلىرىمۇ كىرپىچ بىلەن توسۇلغان بولۇپ، بۇنىڭدىن ئۆتۈپ يۇقىرى قەۋەتكە چىقىش تەس ئىدى. بۇ يەردە كەچكىچە نەزەربەندتە تۇردۇق. كەچتە بىزنى يەنە ئاپتوبۇسقا سېلىپ، چىداۋان دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىپ بىر كېچە قوندۇرۇپ، ئەتىسى 1 ـ ئاپتو ماشىنا رېمونت زاۋۇتىغا ئېلىپ باردى. كۈرەشتىن كېيىن، بىزنىڭ سېپىمىز كېڭىيىپ بىزگە يەنە لۇ جيەنرىن، چىگو، ئابدۇللا زاكىروپ ۋە پىلان كومىتېتىنىڭ بىر مۇئاۋىن مۇدىرى قوشۇلغانىدى. زاۋۇتتا ئون كۈن تۇرۇشقا توغرا كەلدى. لازىم بولغاندا كۈرەشكە تارتىلدۇق. ئاخىرى يەنە ئىدارىمىزگە ئېلىپ بېرىپ قويدى. ئىدارىدە گولوغا ئوت قالاش بىلەن شۇغۇللاندۇق.

ئەسئەت ئىسھاقوپ بىلەن مەن مەدەنىي ـ مائارىپ دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ئايرىلغاندا ھەممە نەرسىلىرىمىز شۇ يەردە قالغانىدى. قالغان نەرسىلىرىمىزنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، تەشكىلدىن رۇخسەت ئېلىپ مەدەنىي ـ مائارىپ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ شوپۇرى بىلەن بىللە چىقماقچى بولدۇق. شوپۇر بىزگە جامائەت خەۋپسىزلىك نازارىتىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، گۇۋاھلۇك ئەتراپىدا كۈتۈپ تۇرساڭلار، سىلەرنى شۇ يەردىن ئېلىپ كېتەي، دېدى. ئەسئەت ئىسھاقوپ ئىككىمىز بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا، بەلگىلەنگەن ئورۇنغا بېرىپ كۈتتۇق. ئىككى سائەت ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ شوپۇر كەلمىدى. بىر چاغدا، بىرنەچچە ساقچى كېلىپ، قوۋۇقلارنى كۆتۈرۈڭلار، سىلەرنى قورشاپ ھۇجۇم قىلىپ، نەق مەيداندا قولغا چۈشۈردۇق، دەپ بىزنى جامائەت خەۋپسىزلىك نازارىتىنىڭ ئۇدۇلىدىكى بىر قورۇغا باشلاپ كىرىپ سوراققا تارتتى. نېمە غەرەز بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىك نازارىتى ئەتراپىدا رازۋېتكا قىلىپ

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يۇرگەنلىكىڭلارنى تاپشۇرىسلەر، دەپ قىستىدى. يېرىم كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بەختكە يارىشا، بىز بىلەن خۇشخۇيلۇق سۇ ئامبىرىدا بىللە ئىشلىگەن بىر ساقچى ئوفىتسېرى پەيدا بولدى. بىللە ئىشلىگەن ۋاقتىمىزدا بىزگە نىسبەتەن ئىشەنچ ھاسىل قىلغان بولۇشى كېرەك، ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن قورۇق تۆھمەتتىن قۇتۇلۇپ قالدۇق. مەدەنىيەت ئىنقىلابى ۋاقتىدا بىزگە نىسبەتەن ئىشەنمەسلىك شۇ دەرىجىگە يەتكەنىدى.

بىز ئىدارىدە ئەمگەك قىلغان ۋاقتىمىزدا، ئەتىگەن كېلىپ، كەچ قايتاتتۇق. بىر كۈنى تەشكىل بۇنىڭدىن كېيىن ئىدارىدە ياتىسىلەر، ئۆيگە بېرىپ ئۆيۇڭلارنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇڭلار، دېدى. ئۆيگە بېرىپ ئىدارىگە قايتىپ كېتىۋاتساق، نەنلياڭدىكى شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ ئالدىدا، ماڭا ھۆكۈمەت مەدەنىي - ماارىپ ئىشخانىسىنىڭ بىر باشقارما باشلىقى ئۇچراپ قالدى. ئۇ مەندىن نەگە بارىسىز، دەپ سورىدى. مەن ئەھۋالنى ئېيتتىم. ئۇ ماڭا سىز ئىدارىگە بارماڭ، ئۆيگە قايتىپ كېتىڭ دەپ، مېنىڭ ئىدارىگە بېرىشىمغا يول قويمىدى. مەن ئىدارىگە ئۆزىڭىز مەلۇم قىلىپ قويۇڭ، دەپ ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ مەن بىلەن بىللە ماڭدى. بىز ماارىپ نازارىتىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، جۇرۇڭ ماارىپ نازارىتىگە كىرىمىز دېدى. بىز بىللە كىردۇق. ئۇ مېنى مەدەنىي - ماارىپ ئىشخانىسىنىڭ بىر ئىش بىجىرگۈچىسىگە تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇ مېنى بىر سوغۇق ئىسكىلاتقا سولاپ قويدى. ئۇ قايتا كىرىپ ماڭا، جىنايەتلىرىمنى يېزىپ تاپشۇرۇشنى ئېيتتى. قانچە تېز بولسا، شۇنچە ياخشى دېدى. ھەمدە قەلەم، قەغەز بەردى. مەن ئۇنىڭدىن ئىدارىگە خەۋەر قىلىپ قويۇشنى، مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمدىن ئۆيدىكىلەرنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇشنى، ئۆيدىن ماڭا يوتقان - كۆرپە ئەكەلدۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ

ئىلتىماسىمنى ئورۇندىمىدى. سوغۇق ئىسكىلاتتا تەكشۈرۈش يېزىشقا كىرىشتىم. ئىسكىلاتتا بەندىلار بار ئىكەن. شۇلارنى تۈزەپ، شۇنىڭ ئۈستىدە يېتىپ ئۇخلاشقا توغرا كەلدى. كېچىلىرى سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. بۇنىڭغا چىدىماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. ھەركۈنى يازغانلىرىمنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، سوراققا تارتاتتى. بىر كۈنى سوراق قىلىۋاتقاندا تالادا قىزىم مەرھابانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. سوراقچىنىڭ ۋارقىرىغىنىغا قارىماي، يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشىكنى ئېچىپ، مەن بۇ يەردە، دەپ ۋارقىرىدىم. شۇ ۋاقىتتىلا ئائىلەم ئاندىن مېنىڭ ماارىپ نازارىتىدە قاماقتا ئىكەنلىكىمدىن خەۋەر تاپتى. ئۇنىڭغىچە مېنى ھەر يەردىن ئىزدەپ كۆپ جاپا تارتىپتۇ. ئىدارىگە بېرىپ مېنى تېپىپ بېرىڭلار، دەپ يالۋۇرسا، ھەيۋە قىلىپ، مىلتىقتىن ئوق چىقىرىپ، ھەيدەۋېتىپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن، ۋەزىپە تاماملانغانلىقى ئۈچۈن مېنى ئىدارىگە قايتۇرۇۋەتتى. مەن ئىدارىگە بارسام ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، مۇقەددەس ھاجىيوۋا، ماھىنۇر خانىم، پاتىمە جاكۇلىنالار قورۇ تازىلاش بىلەن مەشغۇل ئىكەن. ماھىنۇر خانىم مېنى كۆرۈپ ۋارقىرىۋەتتى. ئۇنىڭغا مەن گويا ئۆلگەن ئادەم قايتا تىرىلگەندەك كۆرۈنۈپ كېتىپتىمەن.

مېنى ماارىپ نازارىتىدە بىر ھەپتە قاماپ سوراق قىلغان باشقارما باشلىقى ئىدارىمىزنىڭ نامايىشقا چىقىپ ئىنقىلاپ قىلىۋاتقان ئىسيانچىلىرىدىن ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە خالىغانچە سوراق قىلىش، قاماپ قويۇش ئادەتتىكى ئىش بولۇپ قالغانىدى. شەخسىي ئەركىنلىك، ئىنسانىي ھوقۇق دەپسەندە قىلىنغانىدى.

فاكۇلتېتىمىزدا ۋاقتىمىزدا ئابلىمىت ھاجىيوپ بىلەن ئىككىمىز بىر مەزگىل چوشقا بېقىشقا مەجبۇر بولدۇق. ئابلىمىت

هاجيوپ هەركۈنى چوشقىلار ئۈچۈن داشقازاندا 50 — 60 چىلەك يېمەكلىك تەييارلايتتى. مەن چوشقا ئېغىللىرىنى تازىلاپ، چوشقىلارنى بېقىشقا مەسئۇل ئىدىم. بىر كۈنى چوشقىلارنىڭ بېقىلىش ئەھۋالىنى بىلمەكچى بولۇپ كەلگەن تەكشۈرگۈچى بىزنىڭ ئالدىمىزدىلا «بۇلارغا چوشقا باقتۇرۇش خەتەرلىك، زىيانكەشلىك قىلىشى مۇمكىن» دېدى. ئەھۋال شۇ دەرىجىگە يەتكەن ئىدىكى، بىزگە چوشقا باققۇزۇشتىنمۇ ئېھتىيات قىلاتتى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا مېنى بىزار قىلغان بىر ئىش، ئىدارىلەردىن ئادەم كېلىپ، ئەھۋال ئىگىلەپ تۇراتتى، ئەگەر سىز ئۇلارغا ھەقىقىي ئەھۋالنى سۆزلەپ بەرسىڭىز، ئۇلار ئۆزلىرى كۆتكەن ماتېرىيالغا ئېرىشەلمىسە، سىزدىن نارازى بولاتتى، ھاقارەتلەيتتى، ئازار بېرەتتى. ئۇلارنى خۇشال قىلىمەن دەپ ئادەملەرگە بۆھتان چاپلاشقا ۋىجدان يول قويمايتتى.

بىر كۈنى تىل - يېزىق كومىتېتىدىن كەلگەن بىر كادىر، ئەلقەم ئەختەم موسكۋا بىلەن ئالاقە باغلاپ، سلاۋىيان يېزىق لايىھىسىنى موسكۋادا تەييارلىتىپ ئالدۇرغان ئىكەن، بۇنىڭدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ، دەپ سورىدى. مەن خەۋىرىم يوق دېدىم. ئەھۋال ئىگىلگىلى كەلگەن كادىر مەندىن نارازى بولدى. مەدەنىيەت نازارىتىدىن كەلگەن بىر كادىر، مەن بىلەن كۆرۈشۈپلا، ماڭا قويغان بىرىنچى سوئالى: سىز سوۋېت ئىتتىپىقىنىمۇ؟ دېدى. مەن ياق دېدىم. ئىككىنچى سوئالى: سوۋېت كونسۇلى ××× بىلەن كۆرۈشكەنمۇ، ئۇنىڭغا قانداق تاپشۇرۇقلارنى بەردى، دېدى. مەن سوۋېت كونسۇلى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇق بەرگەنمۇ، سۆھبەتكە مېنى تەكلىپ قىلمىغان، دېدىم. ئۇ مەندىن بەك رەنجىدى، بۇنداق رەنجىشلەر مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا پات - پات بولۇپ تۇراتتى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جۇڭگو خەلقىگە بالايى - ئاپەت كېلىپ

كەلدى. يېزا ئىگىلىك، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى ئارقىغا چېكىندى، ھەردەرىجىلىك مەكتەپلەر يېپىلدى. ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشسىز قالدى. ماۋاپ، مەدەنىيەت ۋەيران بولدى. ئادەملەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەنلەپ كەتتى، دۆلىتىمىزدە قالايمىقانچىلىق يۈز بەردى. باشقا دۆلەتلەر پەن - تېخنىكىدا ئۇچقاندەك ئالغا بېسىۋاتقان بىر مەزگىلدە، بىزدە تۇرغۇنلۇق، تەرەققىيات ئورنىغا چېكىنىش بولدى.

نۇرغۇن ئادەملەر مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ قۇربانى بولدى ياكى ئۇنىڭ دەردىنى يېتەرلىك تارتتى. لىيۇ شاۋچى، پېڭ دېخۇەي، خې لۇڭ، چېن يىدەك پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ داڭلىق رەھبەرلىرى مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ قۇربانى بولدى. يېقىن دوستلىرىمدىن مۇھەممەت ئىمىن ئىمىنوپ، ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئەنۋەر جاكۇلىن، مۇھەممەت ئىمىن خەلپەت ھاجى قاتارلىقلار بۇ قاباھەتلىك يىللاردا بىزدىن ۋاقىتسىز مەڭگۈگە ئايرىلدى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا ھەر جەھەتتىن تۇرلۇك قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرىغان بولساممۇ، كەلگۈسىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارىدىم. پارتىيىگە ئىشەندىم، دۆلىتىمىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىغا ئىشەندىم. 1973 - يىلى ئېچىلغان ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا چىن گو، لىيۇ شۆبىن، ئابلىمىت ھاجىيوپ، يۇ جەنلىن ۋە مېنىڭ رەسمىي ئازاد قىلىنغانلىقىم ئېلان قىلىندى. مېنىڭ ئازاد بولغانلىقىمنى ئۇرۇق - تۇغقانلار، دوستلار، يار - بۇرادەرلەر، تونۇشلار ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممىسى كېلىپ تەبرىكلەشكە باشلىدى. ئۈيۇم گويا ھېيتقا ئايلاندى. مەن ئۆتكەندە ھەجگە بېرىپ قايتقىنىمدىمۇ ئۈيۇمگە بۇنچىلىك ئادەم پەتىھەگە كەلمىگەنىدى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مەن پارتكوم مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمىدە، خەلق هۆكۈمىتى مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشخانىسىدا ئۇزۇن ۋاقىت ئىشلىگەنلىكىم ئۈچۈن، خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن تىل - يېزىق ئىشلىرىغا كۆپرەك ئارىلىشىشقا توغرا كەلدى. تىل - يېزىق خىزمىتى مۇهىم خىزمەت. تىل — مىللەتنىڭ مۇهىم بەلگىسى. تىل - يېزىق خىزمىتى جەمئىيەتنىڭ هەممە ساهەلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيە ۋە هۆكۈمەت تىل - يېزىق خىزمىتىگە ئالاهىدە كۆڭۈل بۆلدى. 1952 - يىلى ئۆلكىلىك هۆكۈمەتنىڭ 10 - سانلىق ئەزالار مەجلىسىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل - يېزىقىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن «شىنجاڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - يېزىقىنى تەتقىق قىلىپ ئىسلاھ قىلىش هەيئىتى» تەسىس قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن تىل - يېزىق جەهەتتىكى تەتقىقات خىزمەتلىرى باشلىنىپ كەتتى.

شىنجاڭدا ئىسلام دىنى 10 - ئەسىردىن باشلاپ قەشقەر ئارقىلىق تارقىلىشقا باشلىدى. ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئەرەپ هەرپى ئاساسىدىكى يېزىقمۇ قوبۇل قىلىندى. گەرچە ئەرەپ يېزىقىنىڭ تارىخى ئۇزۇن بولسىمۇ، ئۇيغۇر يېزىقى جەهەتتە بىرلىككە كەلگەن ئىلمىي ئاساسىدىكى ئىملا قائىدىلىرى يوق ئىدى. بىر خىل ئەرەپ يېزىقى ئاساسىدىكى يېزىق هەرخىل قوللىنىلاتتى. بۇ ئەهۋالغا خاتىمە بېرىش ئۈچۈن 1954 - يىلى خەلق هۆكۈمىتى 21 - سانلىق مەمۇرىي مەجلىسى «ئۇيغۇر تىلى ئىملا قائىدىلىرى نىزامى»نى تەستىقلاپ، ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئېلان قىلدى. گەرچە يېزىقتا باشلانغۇچ قەدەمدە

ئىسلاهات ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، تىلچىلىرىمىز بۇنىڭ بىلەن قانائەتلەنمىدى. يېزىقنى ئۆزگەرتىش كېسىل ئۆزگەرتىش بولدى، يېزىق ئۆزگەرتىشتە سىلاۋىيان يېزىقنى قوبۇل قىلىشنى لايىق كۆرەتتى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب قوشنا دۆلىتىمىز سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېك، قازاق، قىرغىز، ئۇيغۇر، تاتار قاتارلىق تۈركىي مىللەتلەر ئەرەپ يېزىقىدىن لاتىن يېزىقىغا، ئاندىن سىلاۋىيان يېزىقىغا كۆچكەنىدى. ئەگەر يېزىقىمىز سىلاۋىيان هەرپى ئاساسىدىكى يېزىققا ئۆزگەرتىلسە، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى تۈركىي مىللەتلەرنىڭ نەشر قىلغان كىتاب، ژۇرنال، گېزىتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىشقا ئىمكانىيەت يارىتىلاتتى.

1956 - يىلى ئاۋغۇستتا ئۇرۇمچىدە مىللىي تىل - يېزىق ئىلمىي مۇهاكىمە مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ مەجلىسكە چەت ئەل ئالىملىرىمۇ قاتناشتى. مەجلىستە ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، شىبە، ئۆزبېك، تاتار قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ يېزىقىنى سىلاۋىيان هەرپىنى ئاساس قىلغان يېڭى يېزىققا كۆچۈش قارار قىلىندى. بۇ قارار هۆكۈمەت تەرىپىدىن شۇ يىلى 31 - دېكابىر كۈنى ئېلان قىلىندى.

جۇ ئېنلەي زۇڭلى 1957 - يىلى چىڭداۋ مىللەتلەر مەجلىسىدە بەرگەن مۇهىم دوكلاتىدا ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - يېزىقىنى ئۆزگەرتكەندە خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىهىسى ئاساسىدىكى لاتىن هەرپىنى قوبۇل قىلىش مۇۋاپىقلىقى هەققىدە تەكلىپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسىلە ئۇستىدە مۇزاكىرە باشلىنىپ كەتتى. 1957 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇرۇمچىدە ئېچىلغان مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش هەققىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا، ئۇيغۇر كونا يېزىقىنىڭ خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىهىسى

ئاساسدىكى لاتىن يېزىقىغا ئۆزگەرتىلمەي، سىلاۋيان ھەرپى ئاساسدىكى يېزىققا ئۆزگەرتىلگەنلىكى توغرۇلۇق تەنقىدىي پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

1958 ـ يىلى 28 ـ مارتتىن 16 ـ ئاپرېلغىچە بېيجىڭدا 2 ـ قېتىملىق ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل ـ يېزىق مۇھاكىمە مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ مەجلىستە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ يېزىق ئىسلاھاتىدا يېڭى فاكتور، سىياسەت بەلگىلەندى. سىلاۋيان يېزىقى ئاساسدىكى بارلىق يېڭى يېزىق ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1959 ـ يىلى 25 ـ نويابىردىن 11 ـ دېكابىرغىچە ئۇرۇمچىدە ئاپتونوم رايون بويىچە 2 ـ قېتىملىق ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل ـ يېزىق ئىلمىي مۇھاكىمە مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى. مەجلىس ئىجرا قىلىنۇاتقان ئەرەپ ھەرپى ئاساسدىكى كونا يېزىقنى توختىتىپ، خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىھىسى ئاساسدىكى يېڭى يېزىق (لاتىنچە) نى قوللىنىشنى تەكلىپ قىلدى. ئۇيغۇر، قازاق يېزىق لايىھىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن قوللىنىش قارار قىلىندى.

1965 ـ يىلى 1 ـ يانۋار كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق رەئىسى سەيپىدىن ئەزىزى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى نامىدىن خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىھىسى ئاساسدىكى ئۇيغۇر، قازاق يېزىقلىرىنى (لاتىنچە ھەرپ) رەسمىي قوللىنىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى.

خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىھىسى ئاساسدىكى لاتىنچە يېڭى يېزىق باشلانغۇچ مەكتەپ بىرىنچى سىنىپتىن باشلاپ ئوقۇتۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلار لاتىن يېزىقى بىلەن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈردى. ئالىي مەكتەپلەردىمۇ لاتىن يېزىقى قوللىنىلدى. ئەمما مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ كاساپىتى بىلەن

ئاممىنىڭ يېڭى يېزىقتا ساۋات چىقىرىش خىزمىتى ياخشى تۈتۈلمىدى، ئىدارە كادىرلىرىنىڭ يېڭى يېزىقنى ئۆگىنىشى پىتەرلىك بولمىدى. ئاقىۋەتتە ئوقۇغۇچىلار يېڭى يېزىقنى، چوڭلار كونا يېزىقنى قوللىنىدىغان ئەھۋال شەكىللەندى. بالىلىرى يازغان خەتنى ئاتا ـ ئانىسى ئوقۇيالمايدىغان، ئاتا ـ ئانىسى يازغان خەتنى بالىلىرى ئوقۇيالمايدىغان ئەھۋال يۈز بەردى. كادىرلارمۇ يېڭى يېزىقنى قوللىنىشتا قىينالدى. شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە جىددىي زىددىيەت پەيدا بولدى. كونا يېزىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەلىپى كۈچلۈك بولدى. ئاخىرى كونا يېزىقنى ئەسلىگە كەلتۈرمەي مۇمكىن بولمىدى. 1982 ـ يىلى 11 ـ نويابىر كۈنى خەلق ھۆكۈمىتى دائىمىي ھەيئىتىنىڭ 17 ـ سانلىق مەجلىسى ئۇيغۇر، قازاق كونا يېزىقنى ئومۇميۈزلۈك قوللىنىش توغرۇلۇق قارار قوبۇل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن زىددىيەت ھەل بولدى. ئەمما بىر ئەۋلاد ياشلار ساۋاتسىز بولۇپ قالدى. ئۇلارغا ئەرەپ يېزىقنى ئۆگىتىشكە توغرا كەلدى. كونا يېزىقنى سىلاۋيان يېزىقىغا ئۆزگەرتىش، سىلاۋيان يېزىقىدىن لاتىن يېزىقىغا ئۆتۈش، لاتىن يېزىقىدىن يەنە كونا يېزىققا قايتىش، خىزمەتلەرگە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىق توغدۇردى. دۆلەت مالىيىسىدىن نۇرنۇن بىھۇدە راسخوت قىلىندى.

لاتىن يېزىقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشتا نېمە سەۋەب بولدى؟

1. مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ كاساپىتى بىلەن لاتىن يېزىقنى ئومۇملاشتۇرۇش جەھەتتىكى خىزمەت ياخشى ئىشلەنمىدى. ساۋات چىقىرىش خىزمىتى چىڭ تۈتۈلمىدى، ئىدارە كادىرلىرى ئارىسىدا يېڭى يېزىق ئۆگىنىش ئىشلىرى ئوبدان تەشكىللەنمىدى، ۋاقىت ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتتى.

2. خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىلىق ئېلىپبە لايىھىسى ئاساسدىكى لاتىن يېزىقىنىڭ ئىلمىيلىكى پىتەرلىك بولمىدى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئۇيغۇر يېزىقى تەركىبىگە ئۇيغۇرلاردا بولمىغان قوشما ھەرپلەر كىرگۈزۈلدى. بىر «ج» ئورنىغا ئىككى «ج» يەنى «j, zh»، بىر «چ» ئورنىغا ئىككى «چ» يەنى «q, ch»، بىر «ش» ئورنىغا ئىككى «ش» يەنى «x, sh» كىرگۈزۈلدى. خەنزۇ تىلىدىن كىرگەن سۆزلەرنى خەنزۇ تىل - يېزىقىنى بىلمىگەن ئادەمنىڭ توغرا يېزىشى تەس ياكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

3. يېزىق خىزمىتىدە ئىككى سەپ مەيدانغا كەلدى، بىرى يېڭى يېزىق قوللانغان ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار سېپى، ئىككىنچىسى كونا يېزىقنى قوللانغان كادىرلار - چوڭلار سېپى. بۇلار ئارىسىدا زىددىيەت كۈچلۈك بولدى. بۇ زىددىيەتنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئاكتىپ چارە قوللىنىپ يەنى كادىرلار ۋە ئامما ئارىسىدا يېڭى يېزىق ئۆگىنىشىنى كۈچەپ ئالغا سۈرۈپ زىددىيەتنى ھەل قىلماي، قايتا كونا يېزىق قوللىنىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئون يىل داۋامىدا يېڭى يېزىق ئۆگەنگەن ياشلار ساۋاتسىزلارغا ئايلىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ساۋاتىنى كونا يېزىق بىلەن قايتىدىن چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ يېزىق خىزمىتىدە ئېچىنىشلىق ساۋاق بولدى. قىلىنغان نۇرغۇن ئەمگەك زايە بولدى.

شىنجاڭ داشۆدە

مەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن كېيىن 1973 - يىلى 11 - ئايدا شىنجاڭ داشۆگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىندىم. يەنى مۇئاۋىن مۇدىر بولدۇم. بۇ تېخى تۆت كىشىلىك گۇرۇھ ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان ۋاقىتلار ئىدى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى داۋامىدا ئۇزۇن ۋاقىت توختاپ قالغان بۇ مەكتەپ پەقەت 1972 -،

1973 - ئوقۇش يىلىدىن باشلاپ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، يېڭىدىن سىناق سىنىپلىرىنى ئېچىپ ئىش باشلىغان ۋاقىت ئىدى، مەكتەپ كۆلىمى كىچىك بولۇپ، سىنىپلار سانى يىلدىن - يىلغا كۆپىيىۋاتاتتى. بەزى فاكۇلتېتلارنىڭ ئىسمى بار، جىسمى يوق بولۇپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنمايتتى. ئوتتۇرا مەكتەپلەردە بىئولوگىيە دەرسى ئېلىپ تاشلانغانلىقى ئۈچۈن، بىئولوگىيە فاكۇلتېتىغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى. سۆۋېت بىلەن مۇناسىۋەت ياخشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن رۇس تىلى خادىملىرىغا ئېھتىياج تۆۋەنلەپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت رۇس تىلى كافىدراسىنى ساقلاپ قېلىش ۋە رۇس تىلى ئوقۇتقۇچىلىرىنى ئىش بىلەن تەمىنلەش مەقسەتتە ھەر يىللىقتا بىرىدىن سىنىپ ساقلاپ قېلىنغانىدى. ئوقۇغۇچىلارمۇ رۇس تىلى ئۆگىنىشكە ئانچە قىزىقمايتتى. چۈنكى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خىزمەت تەقسىماتى بىر مەسىلە ئىدى. سىياسىي فاكۇلتېتتا ئىلمىي سوتسىيالىزم، پەلسەپە، سىياسىي - ئىقتىساد، پارتىيە تارىخى دەرسلىرىنى سىستېمىلىق ئوقۇتۇشقا قارشى پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. لېكىن بۇنىڭغا يول قويۇلمىدى.

ئىمتىھان تۈزۈمى يولغا قويۇلمىغانلىقى ئۈچۈن، ھەرخىل سەۋىيىدىكى ئوقۇغۇچىلار قوبۇل قىلىناتتى. بىر سىنىپتا باشلانغۇچ، تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا ئوقۇغۇچىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرس بېرىشى تەس ئىدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرس ئۆزلەشتۈرۈشى تۆۋەن ئىدى. چۈنكى ئوقۇغۇچىلار دەرس ئۆگىنىشكە قىزىقمىپ كەتمەيتتى. بەزى ئوقۇغۇچىلار باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسى بىلەن مەكتەپكە كىرگەنلىكى ئۈچۈن، دەرس ئۆزلەشتۈرۈشى تەس ئىدى. بۇلارنىڭ گۇناھ نۇناھ بىلەن (ئىشچى، دېھقان، ئەسكەر)

ئوقۇغۇچىلىرى دەپ نامى بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلاردا مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى تۇغۇپ كەتمىگەنىدى. ئوقۇغۇچىلار دەرس ۋاقتىدا سىنىپتا تاماكا چېكەتتى، ياتاقلاردا ھاراق ئىچەتتى، مېھماندارچىلىق ئۈيناپ، قىزلار بىلەن تانسا ئويناياتتى، ئەتىگەنلىك تەنتەربىيە دەرسىگە تولۇق چىقمايتتى. بۇ ئىشلارغا مەكتەپنىڭ چارىسى يوق ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارغا قوپال مۇئامىلە قىلاتتى، مەكتەپكە ئۇرۇنسىز تەلەپلەرنى قويۇاتتى. بۇ ئەھۋال خېلى ۋاقىت داۋام قىلدى.

تۆت كىشىلىك گۇرۇھنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن شىنجاڭ داشۆدە بىر ئۆزىچە سىنىپى تەشكىل قىلىنىدى. بۇنىڭدىكى مەقسەت ئۆزىچىكلەردىن رادىئو خادىملىرىنى تەييارلاپ، بېيجىڭدا سوۋېت شيۇجىڭجۇيىچىلىرىگە قارشى ئۆزىچە تىلىدا تەشۋىقات ئېلىپ بارماقچى ئىدى. ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ بۇ سىنىپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

1976 - يىلى ماۋجۇشى، جۇ ئېنلەي زۇڭلىلار ئىلگىرى كېيىن دۇنيادىن ئۆتتى. تۆت كىشىلىك گۇرۇھ سۆيۈملۈك زۇڭلى جۇئېنلەيگە ئۆزىنىڭ تىغ ئۇچىنى قارىتاقانىدى. ھەرقانچە ياۋۇزلۇق قىلسىمۇ زۇڭلىنى باشقىلارغا ئوخشاش ئاغدۇرۇۋېتىش قولىدىن كەلمىدى. زۇڭلى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ماتەم مۇراسىملىرىنى ئېچىشقا يول قويمىدى. شىنجاڭ داشۆنىڭ ئوقۇتقۇچى ۋە خىزمەتچىلىرى تەزىيە مەجلىسى ئېچىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. ئامما سۆيۈملۈك زۇڭلى جۇ ئېنلەيگە ئۆزلىرىنىڭ قايغۇلىرىنى ئىزھار قىلىشنى خالايتتى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. مەن تەزىيە سۆزى قىلدىم. سۆزلەۋېتىپ ئۆزۈمنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتىم. پۈتۈن مەجلىس قاتناشچىلىرى كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، چوڭقۇر قايغۇ بىلەن زۇڭلى بىلەن

ۋىدالاشتى. دەرۋەقە جۇ زۇڭلى شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە ياراتقانىدى. سۆيۈملۈك زۇڭلى جۇ ئېنلەي ھەرمىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ھايات.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ۋەزىيەتتە چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. بەختكە يارىشا 1976 - يىلى تۆت كىشىلىك گۇرۇھ تارمار قىلىنىدى. 1978 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئېچىلىشى مەملىكىتىمىز ھاياتىدا يېڭى دەۋر ئاچتى. بۇ يېڭى دەۋرنىڭ تەشكىلاتچىسى، باش لايىھىلىگۈچى يولداش دېڭ شياۋپىڭ ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىشلىرىمىز يۇرۇشۇپ كەتتى. شىنجاڭ داشۆنىڭمۇ تەرەققىياتى ۋە ئىستىقبالى ئۈچۈن كەڭ يول ئېچىلدى.

1980 - ، 1981 - ئوقۇش يىلىغا كەلگەندە شىنجاڭ داشۆدە ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، جۇغراپىيە، جۇڭگو تىل - ئەدەبىياتى، جۇڭگو تىلى، سىياسىي، تارىخ بولۇپ ئون فاكۇلتېت، 18 كەسىپ بار ئىدى. يەنە مىللىيلار ئۈچۈن خەنزۇچە ئۆگىنىش تەييارلىق سىنىپى بار ئىدى. ئومۇمىي ئوقۇغۇچى سانى 3154 نەپەرگە يەتكەنىدى. بۇنىڭ ئىچىدە 1728 نەپىرى ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ، ئومۇمىي ئوقۇغۇچىلار سانىنىڭ 54.76 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى. 1978 - يىلىدىن باشلاپ ئاسپىرانت قوبۇل قىلىنىدى. جەمئىي 35 ئاسپىرانت بولۇپ، بۇنىڭ 11 نەپىرى مىللىيلار ئىدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر 1413 بولۇپ، بۇنىڭ 556 سى مىللىيلار ئىدى. ئوقۇتقۇچىلار 627 بولۇپ، 258 نەپىرى مىللىيلار ئىدى. مۇئاۋىن پروفېسسور 36 بولۇپ، سەككىز نەپىرى مىللىيلار ئىدى. لېكتورلار 323 بولۇپ، مىللىيلار 145 نەپەر ئىدى. كۈتۈپخانىدا 725 مىڭ 608 نۇسخا كىتاب بار بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت تىلىدا57 مىڭ 742، چەت ئەل تىلىدا

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

69 مىڭ 548 كىتاب بار ئىدى.

شىنجاڭ داشۇ بۇرۇنقى شىنجاڭ شۆيۈەنىي ئاساسىدا 1935 - يىلى تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، 31 يىل داۋامىدا 12 مىڭدىن كۆپ ھەرمىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى تەربىيىلىدى. ئۇلار ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىدا مۇھىم ھەسسىلەرنى قوشتى.

مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىدا

1982 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشخانىسى مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. بۇنداق قىلىشتىكى مەقسەت مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىغا بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئىدى. مەن 1982 - يىلى فېۋرالدا مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسى شۇجىسى ۋە مۇدىرى بولۇپ تەيىنلەندىم. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلدىم. يېڭىدىن نەپىت شۆيۈەنى، سەنئەت شۆيۈەنى قۇرۇلدى. ئالىي مەكتەپلەردە مىللىي ئوقۇغۇچىلارنى كۆپەيتىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. ۋاقىت ئېنىماۋ شۇجى ئالىي مەكتەپلەرگە قوبۇل قىلىنىدىغان ئوقۇغۇچىلار سانى 60 پىرسەنتتىن كام بولماسلىقىنى ئۈتتۈرىغا قويدى. بۇنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن خېلى خىزمەت ئىشلەشكە توغرا كەلدى. ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسخانا، تەجرىبىخانا، كىتابخانا، ئوقۇتقۇچىلار ياتىقى قاتارلىق قۇرۇلۇشلىرى بەكمۇ كامچىل ئىدى. مەكتەپ تەجرىبىخانىلىرى ۋە داۋالاش ئورۇنلىرىنىڭ زامانىۋى ئۇسكۇنىلەر بىلەن تەمىنلىنىشى بەكمۇ يېتەرسىز ئىدى. بۇلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مائارىپ راسخوتىنى كۆپەيتىشكە

توغرا كېلەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن مائارىپ راسخوتىنى ئاشۇرۇش توغرۇلۇق چارە - تەدبىر كۆرۈلدى.

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە مىللىي ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى ئاز ئىدى. ئوتتۇرا مەكتەپلەر قۇرۇلمىسىدا كەسپىي مەكتەپلەر ۋە كەسپىي سىنىپلار بەك ئاز بولۇپ، بۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش زۆرۈر ئىدى. بۇ جەھەتتىكى خىزمەتلەر چېكى تۈتۈلدى.

مەن مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىدا ئىشلەۋاتقان ۋاقتىمدا، كۆكخوتتا ئۆتكۈزۈلگەن 2 - نۆۋەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر تەنھەرىكەت يىغىنىغا شىنجاڭ تەنتەربىيىچىلەر ئۆمىكىنى باشلاپ بېرىشقا توغرا كەلدى. ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى مۇسابىقە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن چوڭ تەييارلىق قىلىپتۇ. تەييارلىق خىزمىتىدە مۇلازىمەت خىزمىتىدىن تارتىپ رەھبەرلىك خىزمىتىگىچە بولغان ھەرخىل ۋەزىپىلەرنى موڭغۇللار ئۈستىگە ئېلىپتۇ. كۈتكۈچىلىك خىزمىتىنى قىلغۇچىلاردىن تارتىپ رەئىسلەرگىچە موڭغۇللارنىڭ مىللىي كىيىمىنى كىيىپتۇ. بۇ ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى ئۈچۈن ئوبدان مەنزىرە شەكىللەندۈرۈپتۇ.

بۇ قېتىمقى تەنھەرىكەت يىغىنى تەنتەنىلىك بولدى. جۈڭگودىكى 55 ئاز سانلىق مىللەت تەنتەربىيىچىلىرىدىن باشقا، مەركەزنىڭ رەھبەرلىرىمۇ كېلىپ قاتناشتى. ئېچىلىش مۇراسىمى ئۈچۈن ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان ھەرخىل چوڭ تېپتىكى، ئاجايىپ نومۇرلار تەييارلىنىپتۇ. بۇ كۆرۈنۈشلەر ئادەمنى مەپتۇن قىلاتتى. تەنھەرىكەت يىغىنىغا ھەممە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ مىللىي، ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە نومۇرلىرىنى ئېلىپ بېرىپتۇ. ئېچىلىش مۇراسىمىدىن كېيىن ھەرقايسى مىللەتلەر بەلگىلەنگەن سورۇنلارغا بۆلۈنۈپ، ئۆز

كارامەتلىرىنى كۆرسەتتى. بىز شىنجاڭدىن ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە نومۇرلىرىدىن ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتىشىش، ئات ئۈستىدە تۇرۇپ تەڭگە ئېلىش، داۋازلىق، ساغادى، ئىلەڭگۈچ قاتارلىقلارنى نامايىش قىلدۇق. داۋازلىق ئىچكى موڭغۇلدا بىرىنچى قېتىم نامايىش قىلىنىشى ئىدى. بۇ مۇسابىقە مەيداندا ئاجايىپ بىر كۆرۈنۈش ھاسىل قىلدى. دار ئوينالغان كۈنلەردە تاماشىبىنلار بەكمۇ كۆپ بولدى. ئۇلار ئۇيغۇرلارنىڭ داۋازلىق ماھارىتىدىن ناھايىتى زوقلاندى، ئاپىرىن ئوقۇدى. ئوغلاق تارتىشىش شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ ھەۋەس قىلىدىغان بىر خىل تەنتەربىيە تۈرى بولۇپ، شىنجاڭ چەۋەندازلىرى مەيدانغا چۈشۈپ ئوغلاق تارتىشقاندا ھەممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. چەۋەندازلارنىڭ جاسارىتى تاماشىبىنلارنى ھەيران قالدۇردى. ئات بەيگىسىمۇ شىنجاڭ ئاتلىرىنىڭ يۈگۈرۈكلىكىنى، چەۋەندازلارنىڭ ماھىرلىقىنى نامايان قىلدى.

باشقا مىللەت تەنھەركەتچىلىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە نومۇرلىرىنى كۆرسەتتى. كۆپ مىللەتلىك ۋەتىنىمىزدە تەنتەربىيىنىڭ شەكىللىرىمۇ كۆپ ئىدى. مۇسابىقىدە ھەممە بەس - بەستە سايراش، ھەممە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش مەنزىرىسى شەكىللەندى.

مۇسابىقە دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق كەيپىياتىدا ئۆتتى. مۇسابىقە جەريانىدا بىز ۋاڭ جاۋجۇن مەقبەرەسىنى زىيارەت قىلدۇق. ۋاڭ جاۋجۇن خەن سۇلالىسىنىڭ مەلىكىسى بولۇپ، خەنزۇلار بىلەن ھۇنلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىشىدا ئۆزىنىڭ زور ھەسسىسىنى قوشقان. بۇ جايدا ئىتتىپاقلىق ئۈستىدە توختالدۇق. تارىختىمۇ ئادەملەر ئىتتىپاقلىققا مۇھتاج بولغانلىقىنى، خۇسۇسەن بىزنىڭ ھازىرقى جەمئىيىتىمىزدە

ئىتتىپاقلىقنىڭ مۇھىملىقى، جۈڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇشنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاق بولۇشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى قەيت قىلدۇق. چۈنكى، ئىتتىپاقلىق غەلىبىلىرىمىزنىڭ ئاساسى.

ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشتە

ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاش مۇناسىۋىتى بىلەن مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتى ئەملدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خەلق ھۆكۈمىتى تەركىبىدە مەدەنىيەت - مائارىپ باشقارمىسى تەشكىل قىلىندى.

مەن 1983 - يىلى ئۆكتەبىردىن باشلاپ ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشكە مۇئاۋىن رەئىس بولۇپ كەلدىم. ئۇنىڭدىن بۇرۇن بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۈتەپ كەلگەنىدىم. سىياسىي كېڭەشتە خىزمەت تەقسىماتى بويىچە مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتى ۋە تارىخ ماتېرىياللىرى كومىتېتىغا مەسئۇل بولدۇم. سىياسىي كېڭەشتە ۋاقىت چىقىرىپ كۆپرەك تۇرۇشقا چۈشۈپ خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈش بىلەن شۇغۇللاندىم. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەممە ۋىلايەت، ناھىيە ۋە شەھەرلەرنى كۆزدىن كەچۈردۇم. قان بېسىمىم يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئېھتىيات قىلىپ بىرلا تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىگە بارمىدىم. مەن بارغان يەرلەردە مائارىپ ئورۇنلىرىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدىم، مائارىپ خىزمىتىدىكى مۇھىم مەسىلە، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ لاياقەتلىك مەسىلىسى، ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ تۆۋەنلىكى، تەربىيىۋى خىزمەتنىڭ يېتەرسىزلىكى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مۇقىمسىزلىقى، تەنتەربىيە، رەسىم ۋە خەنزۇ

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تىلى ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكى، ئوتتۇرا مەكتەپلەر قۇرۇلمىسىدا كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپلەر ۋە كەسپىي سىنىپلارنىڭ ئاز بولۇشى، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئوقۇش ۋاقتىنىڭ يېتەرلىك بولماسلىقى، مەكتەپ جاھاز - مۇلكى ۋە تەجرىبە سايمانلىرىنىڭ كاملىقى، تەنتەربىيە قوراللىرىنىڭ ئاز بولۇشى، تازىلىق ئىشلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكى، مەكتەپ بىنالىرىنىڭ خەتەرلىكى، ئوقۇتقۇچىلار ياتقىنىڭ قىسلىقى، ئوقۇتقۇچىلار مائاشىنىڭ ۋاقتىدا بېرىلمەسلىكى، مەكتەپ خراجىتىنىڭ بەكمۇ يېتىشمەسلىكى، ئوقۇغۇچىلار سېلىقىنىڭ كۆپلۈكى، ئائىلە ئىقتىسادىنىڭ تۆۋەنلىكى ئىدى. باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئىقتىسادىي قىينىچىلىقى تېخىمۇ كۆپ بولۇپ، ھەتتا بور ئېلىشقا پۇل چىقىرالماسلىق ئەھۋاللىرى بار ئىدى. بۇ خىل ئەھۋاللار ئۇستىدە ئۆزۇمنىڭ مەسلىھەتلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرنى ۋە بۇ ھەقتىكى پىكىرلىرىمنى رەھبەرلىككە دوكلات قىلدىم.

سىياسىي كېڭەش خىزمەتلىرىنى تەكشۈرۈش جەريانىدا، ئوموميي ئەھۋاللارنى ئىگىلەش بىلەن بىللە، تارىخ ماتېرىياللىرى خىزمىتىنى نۇقتىلىق تەكشۈردۇم. بۇ ھەقتىكى يۇقىرىنىڭ يوليورۇقلىرىنى ۋە مەجلىسلەرنىڭ روھىنى يەتكۈزدۇم. تارىخ ماتېرىياللىرى خىزمىتىدە قۇتقۇزۇش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىشنى، ئىگىلىگەن ماتېرىياللارنى رەتلەش، تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇشنى، ئىلاجى بولغاندا، ئۆزلىرى نەشر قىلىشنى، ئىمكانىيەت بولمىسا، تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ماتېرىياللارنى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش تارىخ ماتېرىياللىرى كومىتېتىغا ئەۋەتىپ بېرىشنى تاپىلىدىم. جايلارنىڭ تارىخ ماتېرىياللار خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىشى نەتىجىسىدە، بەزى ئورۇنلار تارىخ ماتېرىياللارنى نەشر قىلدى.

كۆپلىگەن ئورۇنلار توپلىغان ماتېرىياللىرىنى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش تارىخ ماتېرىياللىرى كومىتېتىغا يوللاپ بەردى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە تارىخ ماتېرىياللىرى ئۆزۈلمەي، داۋاملىق نەشر قىلىنىپ تۇردى.

تارىخ ماتېرىياللار خىزمىتىنى ئوبدانراق ئىشلەش، بەزى ماتېرىياللارنى بىرلىشىپ ئىشلەش مەقسىتىدە شەنشى، گەنسۇ، چىڭخەي، نىڭشا ۋە شىنجاڭدىن ئىبارەت بەش ئۆلكە، ئاپتونوم رايون نۆۋەت بىلەن مەجلىس ئېچىپ، خىزمەتلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ، بەش ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ئۇچۇن ئومۇمىي بولغان بەزى تېمىلارنى خىزمەت تەقسىم قىلىپ بىرلىكتە ئىشلىدۇق. بۇنىڭ نەتىجىسى ياخشى بولدى. بەش ئۆلكە، ئاپتونوم رايون بىرلىكتە تارىخ ماتېرىياللىرىنى تەتقىق قىلىش ئىلمىي جەمئىيىتى تەسىس قىلدۇق.

ئاپتونوم رايونىمىزدىكى سىياسىي كېڭەشلەرنىڭ خىزمىتىدىكى گەۋدىلىك مەسىلە، ئىشخانا ئورنى، شتات، ترانسپورت قورالى، خراجەت مەسلىسى قاتارلىقلار ئىدى. بۇ مەسىلىلەر سىياسىي كېڭەش خىزمەت مەجلىسىدە مۇزاكىرە قىلىنىپ، پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىكى ھەل قىلىپ بەرمەكچى بولغان بولسىمۇ، ئۆزۈل - كېسىل ھەل بولۇپ كەتمىدى.

بەزى ناھىيىلەرنىڭ شۇجى، ھاكىملىرى سىياسىي كېڭەش خىزمىتىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەنلىكى ئۈچۇن، مۇھىم مەسىلىلەر بېرتەرەپ قىلىنىپ، بەزىلەرنىڭ خىزمەتلىرى سىياسىي كېڭەشكە يۆتكەلگەندە، ئۆز خىزمىتىدىن مەمنۇنلۇق ھېس قىلدى. ئايرىم ناھىيە رەھبەرلىرى ھوقۇقى بار ۋاقتىدا سىياسىي كېڭەش خىزمىتىگە دېگۈدەك كۆڭۈل بۆلمەي، خىزمىتى سىياسىي كېڭەشكە يۆتكەلگەندە پۇشايمان قىلغان ئەھۋاللارمۇ

كۆرۈلدى.

ئومۇمەن، پارتىيە رەھبەرلىكىدە سىياسىي كېڭەش خىزمەتلىرى يىلدىن - يىلغا ياخشىلاندى. سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىك نازارەت قىلىش، ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا قاتنىشىش، ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش جەھەتتە زور ئىلگىرىلەشلەر بولدى.

مەن مائارىپ نازارىتىدە «شىنجاڭ مائارىپى» ژۇرنىلىنىڭ، شىنجاڭ داشۆدە «شىنجاڭ داشۆ ئىلمىي ژۇرنىلى» نىڭ، سىياسىي كېڭەشتە «شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى» نىڭ باش مۇھەررىرى ئىدىم. بېسىشقا تەييارلانغان ھەر بىر ماقالىنى دىققەت بىلەن تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ سىياسىي جەھەتتە توغرا، سۈپىتى يۇقىرى، ئەدەبىي جەھەتتە تىللىرىنىڭ چۈشىنىشلىك ۋە راۋان بولۇشى ئۈچۈن تىرىشتىم.

دانەنگۇ ئۆزبېك مىللىي يېزىسىنىڭ قۇرۇلۇشى

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا مىللىي يېزا قەيت قىلىنغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ 12 - ماددىسىدا: «مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلار دائىرىسىدىكى باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جايلاردا شۇنىڭغا مۇناسىپ ئاپتونومىيىلىك جايلار ياكى مىللىي يېزىلار قۇرۇلىدۇ» دېيىلگەن. يەنە 30 - ماددىدا: «مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ئاپتونومىيە ئورگانلىرى ئۆز جايىدا توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىگە مۇناسىپ ئاپتونومىيىلىك جاي ياكى مىللىي يېزا قۇرۇشىغا ياردەم

بېرىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن.

موري ناھىيە دانەنگو يېزىسىدا ياشىغۇچى ئۆزبېكلەرنىڭ تەلىپى ۋە يۇقىرى پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ ماقۇللىشى بىلەن 1987 - يىلى 2 - ئىيولدا دانەنگودا ئۆزبېكلەر مىللىي يېزىسى قۇرۇلدى. بۇ موري ناھىيە دانەنگو يېزىسىدا ياشىغۇچى شۇنىڭدەك شىنجاڭدا ياشىغۇچى ئۆزبېكلەر ئۈچۈنمۇ زور خۇشاللىق بولدى. بۇ مەملىكەت بويىچە قۇرۇلغان 2945 - مىللىي يېزا بولۇپ تارىختىن ئورۇن ئالدى.

موري ناھىيە دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسىنىڭ قۇرۇلۇش تەيىغا تەكلىپ قىلىنغانلىقىمىز ئۈچۈن، بىز ئۆزبېك جەمئىيىتىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىگە ۋەكالىتەن تەبرىكلەش ئۆمىكى تەشكىللەپ، مىللىي يېزا قۇرۇش تەيىغا قاتناشتۇق. دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسى قۇرۇش تويى مۇراسىمىدا شىنجاڭ ئۆزبېكلىرىگە ۋەكالىتەن تەبرىك سۆزى قىلدۇق ۋە لەۋھە تەقدىم قىلدۇق. دانەنگو ئۆزبېكلىرىنىڭ خۇشاللىق كۈنلىرىنى بىللە ئۆتكۈزدۇق، بۇنىڭ ئۈچۈن ساھىبخانلار بەك خۇرسەن بولدى. بىزمۇ قېرىنداشلار بىلەن يۈز كۆرۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن شادلىققا چۆمدۇق.

دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسى دانەنگو ۋە دوڭگو دادۇيلىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، مەزكۇر ئىككى دادۇي گۈڭشىلاشقان ۋاقىتتا شجر گۈڭشىسى قارمىقىدا بولغان. 1984 - يىلى گۈڭشىلار ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، يېزىلىق ھۆكۈمەتلەر تەشكىل قىلىنغاندا دوڭگو دادۇي ئىنگىبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەتكە، دانەنگو بۇرۇنقىدەك شجر يېزىلىق ھۆكۈمەت قارمىقىدا بولغان. كېيىن مەزكۇر ئىككى دادۇي بىرلەشتۇرۇلۇپ، دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسى قىلىپ قۇرۇلغان.

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسىدا 346 ئائىلە، 2384 ئاھالە بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزبېك 613 نەپەر، قازاق 1544 نەپەر، خەنزۇ 152 نەپەر، ئۇيغۇر 38 نەپەر، تاتار 37 نەپەر.

دانەنگو مىللىي يېزىسىنىڭ ئاھالىلىرى چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بۇ يېزىدا 24 مىڭ 360 باش ھەر خىل چارۋا مال بولۇپ، ئادەم بېشىغا چارۋا سانى ئوندىن توغرا كېلىدۇ. مىللىي يېزا قارمىقىدا 150 مىڭ مو يايلاق، 10 مىڭ مو تەبىئىي چۆپ چاپىدىغان يەر، 400 مو بېدىلىك بولۇپ، چارۋا مال بېشىغا 6.5 مودىن يايلاق توغرا كېلىدۇ. چارۋىچىلىقتا قوي ئاساس قىلىنىپ، سىيىر، يىلقا قوشۇمچە قىلىنىدۇ. مىللىي يېزىدا 554 ئادەم دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1544 مو تېرىلغۇ يېرى بار. بىر كەشتىچىلىك كارخانىسى بولۇپ، بۇنىڭدا 35 ئادەم ئىشلەيدۇ. ئىككى باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، 291 ئوقۇغۇچى ئوقۇيدۇ. ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ 82 پىرسەنتى مەكتەپ قوينىغا ئېلىنغان. مەكتەپتە 25 نەپەر ئوقۇتقۇچى، خىزمەتچى بار. يېزىلىق ھۆكۈمەت كادىرى 11 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ بەش نەپىرى ئۆزبېك، كەنت كادىرلىرى ئون نەپەر.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى دەپ ئاتالمىش ئاپەتلىك يىللاردا دانەنگو، دوڭگو يېزىلىرىمۇ ئىقتىساد، مەدەنىيەت - مائارىپ جەھەتلەردە ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان. چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىمۇ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان. 1965 - يىلى دانەنگو، دوڭگو يېزىلىرىنىڭ چارۋا مال سانى 36 مىڭ 900 تۇياق بولغان بولسا، مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا 13 مىڭ تۇياقىقا چۈشۈپ قالغان.

دانەنگو ئۆزبېك مىللىي يېزىسىدىكى ئۆزبېكلەرنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى بۇنىڭدىن 150 يىللار بۇرۇن بۇ جايلارغا كېلىپ ماكانلاشقان. بۇ يەردىكى ئۆزبېك خەلقى ئەسىرلەر داۋامىدا قازاق

خەلقى بىلەن ئارىلىشىپ ئولتۇرغانلىقى ۋە قازاق خەلقى كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلغانلىقى ئۈچۈن، دانەنگو ئۆزبېكلىرى ئۆز ئانا تىلىنى ئۇنتۇغان، كېيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، ئۆرپ - ئادەتلىرىمۇ زور ئۆزگىرىش بولغان. ھازىرقى كۈندە دانەنگو ئۆزبېكلىرىنىڭ تىلى، كىيىم - كېچىكى، يېمەك - ئىچمىكى ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرى قازاقلاشقان. دانەنگو ئۆزبېكلىرى ئۆزبېك تىلىنى ئۇنتۇغانلىقى، بالىلىرىنى ئۆزبېك تىلىدا ئوقۇتۇشنى، ئۆزبېك ئادەتلىرى بويىچە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئۆزبېك بولغانلىقى ئۈچۈن ئىپتىخارلىق ھېس قىلىدۇ. ئۇلار ئۆزبېك مىللىي يېزىسى قۇرۇلۇشىدىكى ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقى ئۈچۈن پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتتىن چوڭقۇر مىننەتدار.

ئۆزبېك مەدەنىيەت - تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ تەشكىللىنىشى

1980 - يىللىرى شىنجاڭدىكى ئۆزبېك جامائەتچىلىكى ئىچىدە ئۆزبېك جەمئىيىتى تەسىس قىلىش پىكرى تۇغۇلدى. سەۋەب، ئۆزبېكلەر تەشكىللىنىپ مىللەت ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىز ئۈچۈن پايدىلىق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئارزۇ قىلىشنىڭ تارىخىي سەۋەبلىرىمۇ بار ئىدى. 1933 - يىلىدىكى ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، 1938 - يىلى شىنجاڭدىكى ئۆزبېك جامائەتچىلىكىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئورۇمچىدە ئۆلكىلىك ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىسى، ئىلى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۈيۈشمىلىرى قۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت - مائارىپ، تەشۋىقات، سەنئەت ساھەلىرىدە خەلق ئۈچۈن پايدىلىق

خىزمەتلەرنى ئىشلىگەنىدى. بۇ ئۆتمۇش ئۆزبېك خەلقىنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغانىدى.

ئازادلىقتىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تەرەققىيات ئۈچۈن كەڭ يول ئېچىلدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۈڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەريىسى ۋە ئاساسىي لۇشىيەننىڭ يېتەكچىلىكىدە، ھەممە ساھە بويىچە تەرەققىياتلار باشلىنىپ كەتتى. زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش تەرەققىياتىمىزنى ئالغا سۈردى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ «پەن - تېخنىكا بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى» دېگەن تەلىماتى پەن - تېخنىكىغا يۇرۇش قىلىشقا كەڭ سەپەرۋەرلىك قوزغىدى. پەن - تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى پەن - تېخنىكا جەھەتتىكى تەتقىقات خىزمەتلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئېھتىياجلىق ئىدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەر ساھەدە تەتقىقات خىزمەتلىرىنى تۈتۇشقا توغرا كەلدى. ئۆزبېكلەرمۇ زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش خىزمەتلىرىگە ئۆز ساھەلىرى بويىچە پائال قاتناشقانلىقى سىرتىدا، ئۆزبېك مىللىتىگە بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۆزبېك تارىخى، ئېتنوگرافىيىسى، مەدەنىيىتى، مائارىپى، تىل ۋە ئەدەبىياتى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. بۇ جەھەتتە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ھاۋالە قىلىدىغان ئىشلىرىمۇ ئاز بولمىدى. ئۆزبېك تىلى تەزكىرىسى، ئۆزبېك ئەدەبىياتى بايانى، ئۆزبېك خەلق ئېرتەكلىرى، ئۆزبېك خەلق داستانلىرى، ئۆزبېك خەلق مۇزىكىلىرى، رەقىسلىرى، ناخشىلىرى، ئۆزبېك ئەدەبىيات تارىخى، ئۆزبېك تارىخى قاتارلىق تېمىلار ئۈستىدە تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلىپ، ئەسەرلەر يېزىلىپ نەشر قىلىندى ۋە جامائەتچىلىكىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

شىنجاڭدىكى ئۆزبېكلەرنىڭ نوپۇسى 1982 - يىلدىكى رويخەتتە 12 مىڭ 434 نەپەر بولۇپ، گەرچە شىنجاڭدىكى ئۆزبېكلەر ئاز سانلىقنىڭ ئاز سانلىقى بولسىمۇ، ھەمىسى ساۋاتلىق، مەدەنىيەت سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقىرى، ئاھالىنىڭ 7%ى ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن. ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى ئىلمىي ئۇنۋانغا ئىگە زىيالىيلار 60 دىن ئاشىدۇ. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە 400 دىن ئوشۇق ئۆزبېك زىيالىيلىرى ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۆزبېكلەر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت مۇئەسسەسلىرىدە، ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرىدا، ئىلمىي تەتقىقات ئورۇنلىرىدا، ئەدەبىيات - سەنئەت، مەدەنىسىنا، يېزا ئىگىلىك، سانائەت ۋە باشقا ساھەلەردە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىمىزغا پائال ئىشتىراك قىلىپ كەلمەكتە. ئىلمىي جەمئىيەت قۇرۇپ تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن مەلۇم ئاساس بار. بۇ ئەھۋاللارغا ئاساسەن ئۆزبېك ئىلمىي جەمئىيىتىنى قۇرۇش توغرۇلۇق مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىپ، ئۆزبېك جامائەتچىلىكىنىڭ ماقۇللىشىدىن كېيىن، ئىلمىي جەمئىيەتنى قۇرۇش قارارىغا كەلدۇق. ئاخىرى، 1986 - يىلى 2 - ئايدا 11 كىشىدىن تەركىب تاپقان «ئۆزبېك تىل - ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى» قۇرۇش تەييارلىق ھەيئىتىنى قۇردۇق. مەن تەييارلىق ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى بولدۇم. شىنجاڭ مائارىپ ئىستاتۇتى، ئاپتونوم رايونلۇق تىل - يېزىق كومىتېتى ئىلتىماسىمىزنى قىزغىنلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، جەمئىيىتىمىزنىڭ خامى ئورنى بولۇشقا قوشۇلدى. 1988 - يىلى 3 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق پەلسەپە ئىجتىمائىي پەن ئىلمىي جەمئىيەتلىرى بىرلەشمىسى ئۆزبېك تىل - ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇشنى تەستىقلىدى. جەمئىيەت قۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تاماملانغاندىن كېيىن 1988 - يىلى ماي ئېيىدا قۇرۇلتاي چاقىرىلىپ، ئۆزبېك تىل - ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى تەسىس قىلىندى. قۇرۇلتايغا پارتىيە - ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى قاتناشتى. ئۇلار قۇرۇلتايىنى قىزغىن تەبرىكلىدى ۋە ئۇمىدلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەجلىستە جەمئىيەتنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىدىن دوكلات بېرىلدى. جەمئىيەتنىڭ ئىجرائىيە ھەيئىتى، ئىجرائىيە دائىمىي ھەيئىتى، نىزامنامىسى، رەھبەرلىك ئورگىنى ئېلان قىلىندى. 1988 — 1990 - يىللىق تەنقىقاتلار پىلانى بېكىتىلدى.

ئۆزبېك تىل - ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ 49 كىشىدىن تەركىب تاپقان ئىجرائىيە ھەيئىت ئەزالىرى سايلاپ چىقىلدى. بۇ 49 نەپەر ئىجرائىيە ھەيئەت ئەزالىرى تىل - ئەدەبىيات، مائارىپ، سەنئەت، پەلسەپە، مىللەتشۇناسلىق، ئېتنىساد، ساقلىقنى ساقلاش، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە سانائەت ساھەسىدىكى مەلىكىلىك ئىلمىي خادىملاردىن ئىبارەت بولۇپ، يۇقىرى ئۇنۋانغا ئىگە بولغانلار 15 نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋانغا ئىگە بولغانلار 30 نەپەر.

ئىجرائىيە ھەيئىتى دائىمىي ئەزالىرى 15 بولۇپ، ئۇلار: ئەنۋەرخانبابا، مەخسۇت ئەكپەر، ئابدۇشۇكۇر يالقىن، باھار رەھىمى، قادىر ئەكپەر، زەينەپ سىدىق، ئامانۇللا مۇسا، تەلئەت ناسىرى، مەخمۇت دالىم، مۇختەبەر رەھىموۋا، ئابدۇراخمان ۋەكىلى، سالامەت ئالىم، ئەكرەم ھەمىدى، پەيزۇللا ئىكرام، دولقۇن مەخمۇتجانلاردىن تەركىب تاپتى.

پەخرى رەئىس، مەسلىھەتچىلەر، رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، باش كاتىپ، مۇئاۋىن باش كاتىپلار بولۇپ تۆۋەندىكىلەر سايلاندى:

پەخرى رەئىس: ئەنۋەرخانبابا.

مەسلىھەتچىلەر: مۇھەممەت ئىمىن يۈسۈپ، سەيىد تۇرسۇن، سەيد ئەخمەت، ئابلىز ياقۇپ، مۇقەددەس ھاجىيۇا.

رەئىس: مەخسۇت ئەكپەر.

مۇئاۋىن رەئىسلەر: ئابدۇشۇكۇر يالقىن، باھار رەھىمى، قادىر ئەكپەر، زەينەپ سىدىق.

باش كاتىپ: قادىر ئەكپەر (قوشۇمچە).

مۇئاۋىن باش كاتىپلار: مەخمۇت دالىم، تەلئەت ناسىرى، دولقۇن مەخمۇتجان.

قۇرۇلتاي نەتىجىلىك تاماملاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزبېك تىل - ئەدەبىيات ئىلمىي جەمئىيىتى خىزمەتكە كىرىشىپ كەتتى. 1993 - يىلى ئېچىلغان 2 - قۇرۇلتايدا جەمئىيەت نامى «ئۆزبېك مەدەنىيەت - تەنقىقات جەمئىيىتى»گە ئۆزگەرتىلدى. مەقسەت پائالىيەت دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئىدى.

تۇرمۇشتىكى بەزى ئادەتلىرىم

1. ۋاقىتقا رىئايە قىلىشقا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىمەن. چۈنكى، ۋاقىت قىممەتلىك بايلىق. ۋاقىتنى چىڭ تۇتقاندىلا خىزمەتنى نەتىجىلىك قىلغىلى بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقىتقا رىئايە قىلىشنى تۇرمۇشتا مۇھىم ئورۇنغا قويىدۇم. خىزمەت ۋاقتىغا رىئايە قىلدىم. مەجلىسلەرگە ۋاقتىدا قاتناشتىم. خۇسۇسەن ئۆزۈم باشقۇرغان مەجلىسلەرگە بالدۇرراق بېرىپ، باشقىلارنى كۈتتۈم. مېنىڭ ۋاقىتقا رىئايە قىلىشىمنى مەن بىلەن بىللە ئىشلىگەن كۆپ يولداشلار ئوبدان بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن چاقىرغان مەجلىسلەرگە يولداشلار ۋاقتىدا كېلەتتى. مەن بەلگىلىگەن ۋاقىتقا باشقىلار رىئايە قىلاتتى. چۈنكى، ۋاقىتقا

رىئايە قىلىشتا مەن باشقىلارغا ئۈلگە بولاتتىم. پارچە - پۈرات ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىش، ۋاقىتنى تېجەشنىڭ ئۇنۇملۇك چارىسى. ئۆمۈر ۋاقىتتۇر. ھەربىر مىنۇت، سېكۇنتلار ئۆمۈرنىڭ تەركىبىي قىسمى. ئۆمۈرنى زايا قىلىشنى خالىمىساڭ ۋاقىتنى چىڭ تۇت.

2. تۇرمۇشنى تەرتىپلىك ئۆتكۈزىمەن. كۈندۈلۈك كۈن تەقسىماتىم بويىچە پائالىيەت ئېلىپ بارىمەن. ۋاقىتنىڭ تۇرىمەن، ۋاقىتنىڭ ياتىمەن، ۋاقىتنىڭ تاماق يەيمەن، ۋاقىتنىڭ مەشغۇلات قىلىمەن، ۋاقىتنىڭ دەم ئالىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ ھەر كۈنلۈك ۋاقىتىم تەرتىپلىك ئۆتىدۇ. ئۇزۇن ۋاقىت شۇنداق قىلغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ ماڭا ئادەتكە ئايلانغان. تۇرمۇشتا تەرتىپلىك بولۇش سالامەتلىككە پايدىلىق. شۇنىڭ ئۈچۈن سالامەتلىكىم بىرقەدەر ياخشى. ئەنگلىيىلىكلەردە «تۇرمۇشنىڭ قانۇنىيەتلىك بولۇشى ئەڭ ئېسىل دورىدۇر» دېگەن ماقال بار.

3. مەن تەنتەربىيە بىلەن شۇغۇللىنىشنى ياخشى كۆرىمەن. يىلنىڭ تۆت پەسلىدە ھەر كۈنى سەھەر تۇرىمەن. ئاسىيالىقلاردا «سەھەر تۇرۇشقا ئادەتلەنسەڭ، سەكسەن ياشقا كىرگەندىمۇ قېرىلىق ھېس قىلمايسەن» دېگەن سۆز بار. ئەتىگەن تۇرۇپ تەنتەربىيە ئويناش بىلەن شۇغۇللىنىمەن. گىمناستىكا، تەيجى گۇمپىسى، تەيجى شەمشىرى ئويناىمەن. تەيجى گۇمپىسى بىلەن شۇغۇللانغىنىمغا 35 يىلدىن ئاشتى. بۇرۇن ھەر كۈنى ئەتىگەندە يۈگۈرەيتتىم. يېشىم چوڭ بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن يۈگۈرمەيدىغان بولدۇم. شۇنداق بولسىمۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بىر سائەت يول يۈرىمەن. جۈڭگودا «بولسىمۇ زىمىستان قىش، توختىمىسۇن چېنىقىش» دېگەن ماقال بار. ئەتىگەنكى تەنھەرىكەتنىن كېيىن ئۇزۇمدە بىر خىل يېڭىلىك ۋە روھلۇق ھېس قىلىمەن. ئاندىن ئىشتىها بىلەن ئەتىگەنلىك چايىنى

ئىچىپ، كۈندۈلۈك مەشغۇلاتقا كىرىشىمەن.

4. مەن ئۇزۇن يىل ماۋارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللاندىم. پۈتۈن ئۆمرۈم ماۋارىپ خىزمىتى بىلەن ئۆتتى دېسەممۇ بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ماۋارىپ خىزمەتلىرى توغرىسىدىكى ماتېرىياللارنى كۆرۈشنى، ماۋارىپ ئۇستىدە كۆپرەك ئويلىنىشنى ياخشى كۆرىمەن. بۇمۇ مېنىڭ تۇرمۇش ئادىتىمگە ئايلاندى. ھازىرقى كۈندە مەملىكىتىمىزدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشتا چىڭ تۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشىەن ئىجرا قىلىنماقتا. ئىسلاھات ھەممە ساھەلەردە، ئىقتىسادىي ساھەدىمۇ، ئىدىئولوگىيە ساھەسىدىمۇ، جۈملىدىن ماۋارىپ ساھەسىدىمۇ ئېلىپ بېرىلماقتا. ماۋارىپ ساھەسىدە ئىسلاھاتنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟ بۇ بىر چوڭ مەسىلە. ئىسلاھات ئارقىلىق ماۋارىپىمىزدا ساقلىنىۋاتقان نۇقسانلارنى تۈگىتىش، نەتىجىلەرنى يارىتىش لازىم. ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەرنىڭ باشقۇرۇش خىزمىتىنى ياخشىلاپ، ئوقۇتۇش ۋە ئىدىيىۋى، سىياسىي خىزمەتلەرنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنى غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان قىلىپ تەربىيىلەپ، دەۋرىمىزنىڭ ئېھتىياجىغا لايىق ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈش لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلاھاتنى ماۋارىپ ساھەسىدە چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، تۈرلۈك چارە - تەدبىرلەرنى ئىجادىي يوسۇندا قوللىنىشقا توغرا كېلىدۇ. مەن گەرچە دەم ئېلىشقا چىققان بولسامۇ، بۇ جەھەتتە ئۆز ھەسسەمنى قوشۇشنى ئارزۇ قىلىمەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئىتتىپاقلىق

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا نۇرغۇن مىللەتلەر ياشايدۇ. ئازادلىقتىن بۇرۇن 13 مىللەت ياشايتتى. ھازىرقى كۈندە مىللىي تەركىب 40 تىن ئاشتى. كۆپ مىللەتلىك رايوندا ئىتتىپاقلىق ھەممە ئىشنىڭ ئاساسى. تىنچ بولۇش ئۈچۈن ئىتتىپاق بولۇش كېرەك. مىللەتلەر باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ھەمكارلىقى كۆچەيگەندىلا، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تەرەققىياتىدىن، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىشنىڭ غەلىبىسىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولىدۇ.

مەن دائىم ئىتتىپاق بولۇشقا تىرىشتىم، ئىتتىپاقلىقنى قەدىرلىدىم. مېنىڭ مۇھىم بىر تەجرىبەم بىر ئىدارىنى ئىتتىپاقلىقنىڭ ياخشى بولۇشى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىدارە باشلىقلىرى ئۆزئارا ئىتتىپاق بولۇشى كېرەك. مەن ئىشلىگەن ھەممە ئورۇنلاردا باشلىقلار ئىتتىپاق ئۆتتۇق. ئۆزئارا ئۆگەندۇق. ئۆزئارا ياردەم قىلدۇق. ئەمما پارتىيە پرىنسىپىدا چىڭ تۇردۇق.

مەن ئۇزۇن يىللىق خىزمەت جەريانىدا، ئىتتىپاقلىققا دىققەت قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ھەر مىللەت قېرىنداشلار بىلەن خۇسۇسەن خەنزۇ يولداشلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ئىشلەش ناھايىتى مۇھىم. مەن خەنزۇ يولداشلاردىن مائارىپ نازارىتىدە ما شاۋيۈن، پارتكومنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشخانىسىدا گۇەن ژۇلۇ بىلەن، شىنجاڭ داشۆدە لیۇ شۇبىڭ، ژىن خۇخۇا، جاڭ دوڭيۇ قاتارلىقلار بىلەن، مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىدا فىڭ دا بىلەن سىياسىي كېڭەشتە مىڭ شۇلىن، فىڭ دا، لى جىڭشۇەنلەر بىلەن بىللە

ئىشلىدىم. مەن دائىم خەنزۇ يولداشلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلدىم. ئۇلارنى ھۆرمەت قىلدىم. ئۇلارمۇ مېنى ھۆرمەت قىلدى ۋە ماڭا يېقىندىن ياردەم قىلدى. رەھبەرلىك ئىتتىپاق بولۇپ ئىشلىگەنلىكىمىز ئۈچۈن، ھەممە كادىرلارنىڭ ئىتتىپاقى ياخشى بولدى، خىزمەتلىرىمىز نەتىجىلىك بولدى. بىللە ئىشلىگەن خەنزۇ خىزمەتداشلىرىمدىن ما شاۋيۈن، گۇەن ژۇلۇ، لى جىڭشۇەنلەر ئالەمدىن ئۆتتى. مەن ئۇلارنى دائىم سېغىنىش بىلەن ئەسلەيمەن.

«ئىتتىپاقلىق — كۈچ» دېگەن خەلق ماقالىسى ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىلەرنىڭ يەكۈنى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزدە مىللەتلەر باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى، ئۆزئارا ھەمكارلىقى ھازىرقى دەۋرىمىزنىڭ تەلىپى. ھەرمىللەت خەلقى ئىتتىپاق بولۇپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ پۈتۈنلۈكى ۋە گۈللەپ ياشنىشى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش بىزنىڭ شەرەپلىك بۇرچىمىز.

مەن ئۆلكە ئازاد بولغاندىن كېيىن، 1 - ، 2 - نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ 1 - ، 2 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق 1 - ، 3 - نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، 2 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، 6 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئىتى، 4 - ، 5 - نۆۋەتلىك ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولدۇم. مائارىپ نازارىتى، پارتكوم مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشخانىسى، شىنجاڭ داشۆ، خەلق ھۆكۈمىتى مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق

سىياسىي كېڭەشته خىزمەت قىلدىم. يېشىم توشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن 1987 - يىلى 7 - دېكابىر كۈنى تەشكىلدىن دەم ئېلىشقا چىقىش توغرۇلۇق ئىلتىماس قىلدىم. مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى 1988 - يىلى 19 - مارت كۈنى دەم ئېلىشقا چىقىشىمنى تەستىقلىدى.

1988 - يىلى ئاپرىل ئېيىدا، گوۋۇيۈەن تەرىپىدىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى چاقىرىلدى. بۇ ئازادلىقتىن كېيىن تۇنجى قېتىم چاقىرىلغان يىغىن بولۇپ، مەملىكىتىمىزدىكى 56 مىللەتنىڭ سىياسىي هاياتىدىكى چوڭ ۋەقە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ تەنتەنىلىك كۆڑۈكى، هەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىق تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش، دوسلۇقنى ئىلگىرى سۈرۈش يىغىنى ئىدى. يىغىننىڭ كۆلىمى زور بولۇپ، جەمئىي تەقدىرلىنىدىغانلار 1166 نەپەر ئىدى. بۇلاردىن ئىلغار كوللېكتىپ 565، ئىلغار شەخس 601 ئىدى. ئاپتونوم رايونىمىزدىن تەقدىرلەشكە سازاۋەر بولغان كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر 85 بولۇپ، بۇلاردىن بېيجىڭغا بېرىپ يىغىنغا قاتناشقانلار 25 نەپەر ئىدى. بۇنىڭ سىرتىدا مەملىكەت بويىچە 23 كىشى ئالاهىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. ئاپتونوم رايونىمىزدىن ژاڭ ئېنماۋ، ئىسمايىل ياسنوپ ۋە مەن ئالاهىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇق.

تەقدىرلەشكە سازاۋەر بولغان ئىلغار كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر هەرقايسى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، شەهەر، مىنىستىرلىك، كومىتېت، دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھ ۋە خەلق تەشكىلاتلىرى تەرىپىدىن سايلانغان بولۇپ، بۇلار سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تۈرلۈك

ساهەلىرىدە تىرىشىپ ئىشلەپ، نەتىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن مىللەتلەر ئىتتىپاقىنىڭ نەمۇنىچىلىرى ئىدى. تەقدىرلەش يىغىنى خەلق ساريىدا تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلدى. ئالدى بىلەن مەركەزدىكى مەسئۇل يولداشلار مۇهىم سۆز قىلدى، ئاندىن ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، مىنىستىرلىك، كومىتېتلار مىللىي خىزمەت جەهەتتىكى تەجرىبىلىرىنى ۋە ئىلغار ئىش ئىزلىرىنى تونۇشتۇردى. چوڭ يىغىندا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىغا، خەلق هۆكۈمىتىگە ۋە شىنجاڭدىكى 14 مىليون هەر مىللەت خەلقىگە ۋەكالىتەن سۆز قىلىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ هەر جەهەتته قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى جەهەتتىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى، مىللەتلەر خىزمىتى جەهەتتىكى تەسىراتلىرىنى ۋە كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى سۆزلىدى.

شىنجاڭدىن بارغان هەممە ۋەكىللەر گۇرۇپپا مەجلىسىدە ئارقا - ئارقىدىن ئۆزلىرىنىڭ يىغىندىن ئالغان تەسىراتلىرىنى ۋە مىللىي خىزمەت جەهەتتىكى تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇردى. مىللىي خىزمەت جەهەتتىكى پىكىر - تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. چوڭ يىغىندا بولسۇن، گۇرۇپپا مەجلىسىدە بولسۇن قىزغىن، روهلۇق، جۇشقۇن بولدى.

مەنمۇ گۇرۇپپا مەجلىسىدە ئۆز پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم: «1984 - يىلى «جۇڭخۇا خەلق جۇمهۇرىيىتى مىللىي تەررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» جاكالاندى. مىللىي تەررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە دۆلىتىمىز شارائىتىدا مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىشنىڭ ئەڭ ئوبدان چارىسى، مىللىي رايونلارنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت - مائارىپ جەهەتتىكى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تەرەققىياتىنى ئالغا سۈرۈپ، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى ئۇنۇملۇك تەدبىر. تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت - مائارىپ ۋە باشقا جەھەتتىكى تەرەققىياتى نىسبەتەن ئارقىدا قالغان. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتىكى باراۋەرلىكىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇزۇن ۋاقىت جاپالىق كۈرەش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاز سانلىق مىللەتلەر تەرەققىياتىنىڭ سۈرئىتىنى ئەمەلىي ئەھۋالنى چىقىش قىلىپ، مۇۋاپىق تېزلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلمىغاندا تەرەققىي قىلغان ئۆلكىلەرگە يېتىشكىلى بولمايدۇ. چۈنكى تەرەققىي قىلغان رايونلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ قولايلىق شارائىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، يەنمۇ تەرەققىيات يولىدا ئىلگىرىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭ مەركەزنىڭ ھەر جەھەتتىكى چوڭ ياردەمگە مۇھتاج، مەركەزنىڭ بۇ ھەقتە ئويلاپ كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلىمەن. تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىغا ئىگە بولدۇق. بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ھوقۇقىنىڭ قانۇنىي رەۋىشتە كاپالەتكە ئىگە قىلىنىشى، لېكىن مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئاز سانلىق مىللەت خەلقلىرىنى تولۇق بەھرىمەن قىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئاپتونوم رايونىمىزدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ كونكرېت ئىزچىللاشتۇرىدىغان نىزامنى ئىشلەپ چىقىش لازىم. بۇنىڭدا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ باشقا قېرىنداش ئۆلكىلەردىن پەرقى، ئاپتونوم رايونلارغا بېرىلىدىغان ئىمتىيازلىق ھوقۇقلار ئۈچۈق ۋە كونكرېت كۆرسىتىلىشى لازىم. بۇ ھوقۇقلاردىن ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى قانۇنىي ئاساستا تولۇق بەھرىمەن بولۇشى لازىم».

يېغىن داۋامىدا مىللەتلەر كۆرگەزمىسى ۋە مىللىي تاۋارلار يەرمەنكىسىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتۇق. ماۋجۇشى دىدارىنى كۆردۇق. ماۋجۇشى خاتىرە سارىيىدا تەشكىل قىلىنغان ماۋجۇشى، جۇزۇڭلى، لىيۇ شاۋچى، جۇ دې قاتارلىق ئىنقىلابىي رەھبەرلەرنىڭ كۆرگەزمىسىنى كۆردۇق. جۇڭنەنخەينى، تىيەنئەنمېن راۋۇقىنى، گۇگۇك سارىيىنى، سەددىچىن سېپىلىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق.

يېغىن ئاخىرىدا ئىلغار كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر مۇكاپاتلاندى. مەنمۇ تارقىتىلغان سوۋغىلاردىن بەھرىمەن بولدۇم. گۇۋاھنامىنى تاپشۇرۇۋالدىم. بۇنىڭدا مۇنداق يېزىلغانىدى: «شەرەپ گۇۋاھنامىسى، يولداش ئەنۋەرخانبابا مەملىكەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە تەرەققىياتى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يېغىنىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىلى»

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گۇۋۇيۈەنى
1988 - يىلى. ئاپرېل

ئۈمىدىم ئۆتمىسۇن ئۆمرۈڭ ھەرگىز بىھۇدە،
تىرىشىپ ئۆگەن، ھارماي ئىشلە ھايات دەۋرىدە.
تۆھپە يارات، ھەيكەل تىكلە ئەۋلادلار ئۈچۈن،
مەنۇن بولۇپ شادلانسۇن سېنى ئەسلىگەندە.
1995 - يىل. ئاپرېل
ئۈرۈمچى

(ئاپتورى: ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى)
جاۋابكار مۇھەررىرى: جۇرئەت ئابلىمىت